

Helge Kåre Fauskanger

Bibelen på norsk

En sammenlignende studie av tre nyere norske bibeloversettelser

Hovedoppgave ved
Nordisk Institutt, Universitetet i Bergen

Jeg ber dere å lese med velvilje og oppmerksomhet og å bære over med meg dersom jeg til tross for iherdig arbeid med oversettelsen ikke har truffet den rette meningen med enkelte uttrykk. For det som opprinnelig er sagt på hebraisk, mister noe av meningen når det blir oversatt til et annet språk. Det gjelder ikke bare denne boken, men også loven selv og profetene og de øvrige skriftene; de tar seg ganske annerledes ut når man leser dem på grunnspråket.

(Fra oversetterens forord til den greske utgaven av den apokryfe Siraks bok, ca. 132 f.Kr.)

INNHold

1. Innledning og presentasjon	4
1.1. Bibeloversettelse: En krevende oppgave.....	4
Språklig avstand – Kulturell avstand – En eksisterende bibeltradisjon – Bibelen som trosgrunnlag	
1.2. Siktemål og metodikk.....	6
1.3. Note om gjengivelsen av hebraiske og greske ord.....	7
1.4. Tekstutvalg.....	8
1.5. Studieobjekt: Tre nyere norske bibeloversettelser.....	9
1.5.1. Bibelselskapets oversettelse av 1978/85.....	9
1.5.2. Norsk Bibel 1988.....	11
1.5.3. Ny verden-oversettelsen av De hellige skrifter.....	14
2. Oversetterstrategier.....	17
2.1. Oversettelsesprosessen.....	17
2.2. Litteral eller idiomatisk.....	18
2.3. Et spørsmål om grensedragning.....	19
2.4. "Dynamisk ekvivalens".....	21
2.5. Bibeltradisjonen: En konkordant hovedlinje.....	22
2.5.1. Den Resen-Svaningske tradisjon.....	22
2.5.2. Holdning til tekstgrunnlaget.....	24
3. De tre biblenes hovedstrategier.....	26
3.1. BS: "Grunntekstens mening i en moderne språkdrakt".....	26
3.2. NB: "Kontinuiteten ble tatt vare på".....	28
3.3. NV: "Så ordrett som mulig".....	31
3.4. Oppsummering.....	34
4. Skapelsesberetningen: 1 Mos 1.....	35
5. De ti bud: 2 Mos 20:1-18.....	63
6. Fadervår: Matt 6:9-13.....	77
7. Et utdrag fra juleevangeliet: Luk 2:1-13.....	88
8. Første periode (ifølge grunnteksten) av Romerbrevet: Rom 2:1-13.....	101
9. Oversettelsene av <i>basár/sarks</i>	110
9.1. BS.....	110
9.2. NB.....	115
9.3. NV.....	117
9.4. "Kjød" eller omskriving?.....	119
10. Oppsummering og konklusjon.....	127
10.1. Om bibeloversettelse.....	127
10.2. Indre trekk ved oversettelsene: Sammenfatning og delkonklusjoner.....	127
10.3. Sluttkonklusjon.....	131
Litteratur.....	132

1. Innledning og presentasjon

1.1. Bibeloversettelse: En krevende oppgave

Av alle de oppgaver en oversetter kan gi seg i kast med, står det å oversette Bibelen i en særstilling. Så å si alle de utfordringer som normalt kan komplisere et oversettelsesarbeid, foreligger her i høyere grad enn tilfellet er med mer ordinære tekster. I tillegg kommer spesielle utfordringer som har å gjøre med bibeltradisjonen og Bibelens enestående kulturelle posisjon.

Språklig avstand: Alle de tre originalspråkene står fjernt fra dagens norsk. Verken hebraisk eller arameisk har noe slektskap med det målspråket en norsk oversetter skal føre tekstene over til. Selv det tredje grunnspråket, koinegresk, som riktignok er fjernt beslektet med norsk, befinner seg på en helt annen gren av den vidstrakte indoeuropeiske språkfamilien. Det er dermed gitt at de tekster som skal oversettes, vil reflektere tankemønstre og idiomatiske forhold som ofte må fremstå uvante og ugjennomsiktige for en som tenker i de spor moderne norsk språkbruk har trukket opp.

Kulturell avstand: I tillegg til de rent språklige forhold kommer den utfordring at det ikke er snakk om å oversette tekster som skriver seg fra én moderne kultur til gagn for lesere i vår egen, like moderne kultur. Tvert imot står oversetteren overfor tekster som kommer til oss fra oldtidens verden, fra en tid da samfunnsorganisasjonen, skikkene, omgangsformene, verdensbildet og de fremherskende livssyn skilte seg vesentlig fra det vi kjenner fra dagens samfunn. Dette borger for at noen tekster vil virke obskure selv om de saklig sett blir helt korrekt oversatt til norsk. I sin bok om oversettelsesteori observerer Sylfest Lomheim at "omsetjingsvanskane varierer [...] generelt sett i takt med den språklege og den kulturelle avstanden" (1995:95). Det gapet på flere tusen år som skiller dagens lesere fra det publikum de opprinnelige skribentene måtte ha hatt i tankene, kan lett bli en uoverstigelig av grunn når moderne lesere slett ikke har forutsetninger for å forstå tekstens allusjoner. Oversetteren vil måtte treffe potensielt kontroversielle beslutninger om hvor mye utfyllende informasjon som skal legges inn i bibelutgaven, enten i form av noter eller innarbeidet i selve teksten. Stilt overfor så gamle tekster kan man imidlertid godt tenke seg tilfeller der ikke engang eksperter på den aktuelle epoken med sikkerhet kan si hva den opprinnelige skribenten mente eller siktet til. Da er oversetteren henvist til mer eller mindre kvalifisert gjetting, eller eventuelt å produsere en obskur tekst – og da er mye av poenget med oversettelsen borte, siden hensikten nødvendigvis skulle være å gjøre tekstene tilgjengelige for dagens mennesker. Det blir rom for mange forskjellige løsninger og tilnæringer fra oversetterens side.

En eksisterende bibeltradisjon: Alle de nevnte utfordringene vil melde seg når et lengre dokument fra en fjern fortid skal oversettes til moderne norsk. I tillegg møter imidlertid bibeloversetteren en utfordring som ingen annen tekst som er i omløp i vår kulturkrets, kan oppby: selve den kulturelle posisjon Bibelen har hatt og til en viss grad ennå har. Denne utfordringen manifesterer

seg på to måter. For det første arbeider en moderne norsk bibeloversetter på ingen måte i noe vakuum; han kan vanskelig begynne på bar bakke selv om han måtte ønske det. Det foreligger allerede en rekke norske bibelutgaver, og denne tradisjonen er oversetteren nødt til å forholde seg til. Enten han velger å knytte seg til den eller å stille seg fritt i forhold til den, må dette bli et bevisst valg og ikke noe som gir seg selv. Velger en bibeloversetter å avvike fra den tradisjonelle ordlyden, kan han regne med kritikk fra konservativt orienterte bibellesere, slik allerede Hieronymus fikk oppleve da han på 400-tallet utarbeidet den siden så utbredte latinske Vulgata-oversettelsen (Nida 1964:12-13). Jostein Hostad (1996:vi) minnes de kontroversene som ble utløst da Det norske bibelselskap i februar 1975 utgav en ny versjon av NT:

I de derpå følgende dagene og ukene ble aviser landet over fylt med mer eller mindre rasende leserbrev. Overskrifter som f.eks. "Bibelen er ødelagt", "Vi vil ha den gode, gamle Bibelen tilbake" og "Bibelens sprog ødelegges", var å finne i avisenes lese[r]brevspalter selv om kritikken fra fagfolk var mer avbalansert og nøktern. Det meste av kritikken gikk på den språklige utformingen av tekstene.

Velger oversetteren på den annen side å vike unna kontroverser ved å legge seg nær opp til tidligere bibelutgaver, forsvinner noe av poenget med å utarbeide en ny versjon i det hele tatt. At det finnes en etablert bibeltradisjon, åpner uunngåelig for en viss konservatisme. Dette tydeliggjør også oversetterens valg når det gjelder i hvilken grad han skal gjøre rettelser der hvor den overleverte grunnteksten kan se ut til å være forvansket.

Bibelen som trosgrunnlag: Selve Bibelens kulturelle stilling som trosgrunnlag er en spesiell utfordring for oversetteren. Forestillingen om "Guds Ord" har blitt utlagt på mange forskjellige måter, men alle kristne trossamfunn vil kunne enes om at Guds frelsesbudskap er å finne i Bibelen. Dette legger et ellers uhørt ansvar på oversetteren. Innenfor rammen av en religion som opererer med både frelse og fortapelse som reelle muligheter, og som knytter frelsen til en korrekt forståelse av Bibelens budskap, kan bibeloversettelsens kvalitet eller mangel på samme tenkes å affekttere leserens evige fremtid. Fra mange troendes synspunkt finnes det ingen annen sammenheng der feil i en oversettelse potensielt kan ha så langvarige og så fatale konsekvenser som når det gjelder forvanskninger i bibelteksten. Med andre ord, og mer objektivt uttrykt, må oversetteren være klar over at han arbeider med tekster som mange nærer dype følelser overfor, og at de potensielle brukerne av den nye oversettelsen gjerne vil ha sterke meninger om hvordan teksten bør forstås og gjengis. To av de tre biblene som her skal studeres (*Norsk Bibel* og *Ny Verden*) ble faktisk til i en slags opposisjon til andre oversettelser; visse troende oppfattet disse andre utgavene som utilfredsstillende og så seg nødt til å fremstille en bibeltekst som samsvarte med deres egen forståelse. Bibelens stilling som

trosgrunnlag og "Guds Ord" tvinger oversetteren til å utføre sitt arbeid med den største omhu. Den teksten bibeloversetteren produserer, må være den mest nøyaktige overføring av grunntekstens mening som han på noen måte kan få til. Oversetteren må derfor tenke gjennom hvordan begrepet "nøyaktighet" skal forstås, noe som på ingen måte gir seg selv. Derfor er det grunn til å tro at bibeloversettelser er blant de mest gjennomtenkte og gjennomarbeidede oversatte tekster som finnes i norsk litteratur: *Svært lite kan være vilkårlig.*

Alt det som her er nevnt, gjør bibeloversettelser til gode objekter for en sammenlignende studie av norsk oversatt litteratur. For det første foreligger det en rekke norske bibelutgaver som kan sammenlignes; denne mangfoldigheten forekommer sjelden i forbindelse med mer ordinære oversatte tekster. De indre utfordringene, det at grunnteksten både når det gjelder språkstruktur, tid og kultur står dagens norsktalende så fjernt som den gjør, åpner for mange forskjellige løsninger og tilnærminger fra oversetterens side. For det andre sikrer den eksisterende bibeltradisjonen og Bibelens stilling som "Guds Ord" at oversetteren må treffe bevisste, gjennomreflekterte valg før og under sitt arbeid. Den teksten som til sist foreligger, må være som den er fordi det er nettopp slik oversetteren vil ha den: Seriøs bibeloversettelse gir lite rom for innfall og vilkårligheter. De konklusjoner man kan nå fram til ved å studere den oversatte teksten, må derfor antas å hvile på et mer solid grunnlag enn tilfellet kunne tenkes å være ved mer ordinære oversettelser.

Utover disse ytre vurderingene har stoffet i seg selv interesse. Denne studien vil prøve å belyse hvordan tre bibelutgivere i de senere år har behandlet den skriftsamlingen som vår kultur tradisjonelt har hyllet som Bøkenes Bok, og som må anerkjennes som en sentral og avgjørende del av vår kulturarv uansett hvilket forhold man har til den religion som har vært tuftet på disse skriftene.

1.2. Siktemål og metodikk

Tre moderne bibelutgaver vil her bli sammenlignet, først og fremst med hverandre, men der det er tjenlig eller illustrerende, vil også grunnteksten og andre bibelutgaver bli trukket inn. Oversettelsene vil også bli sammenlignet med utgavernes egne erklæringer om deres foretrukne metoder og prinsipper, for å påvise hvordan disse er blitt fulgt opp eller også satt til side. Oversetternes tenkemåte vil noen ganger bli forsøkt ettersporet, hvis dette kan gjøres med noen sikkerhet og ikke blir unødig spekulativt; det vil også bli påvist enkeltstående tilfeller der oversetternes valg fremstår som overraskende og umotiverte. Formålet er imidlertid ikke å identifisere én oversettelse som den mest "korrekte", eller engang identifisere en bestemt oversettelsesstrategi som den beste: Snarere er hensikten å trekke fram hvilke dilemmaer oversetterne noen ganger står overfor, tilfeller der ikke noen løsning kan sies å gi et fullgodt resultat.

Metodikken vil i hovedsak være kvalitativ: Et bestemt og nødvendigvis begrenset tekstutvalg, listet opp under, vil bli gjennomgått vers for vers.

Imidlertid vil det ofte bli trukket inn andre bibelsteder i tillegg, der hvor dette er tjenlig for å ytterligere illustrere (eller kontrastere) fenomener vedrørende oversettelsen som forekommer i det sentrale tekstutvalget. *Kommentarene* vil berøre en rekke forhold: stilistikk, setningsbygning, ordvalg, oversettelsesstrategi, forholdet til grunnteksten (herunder også tekstutvalg), samt forholdet til tradisjonen og andre oversettelser. (En mer kvantitativ metode vil imidlertid bli brukt i forbindelse med gjennomgangen av oversettelsene av ordene *basár/sarks*; se under.) De to hovedmålene er å identifisere oversetternes *generelle metodiske prinsipper* og å fastslå hvilket *stilnivå* de sikter mot. Det første forutsetter en sammenfattende undersøkelse av en rekke enkeltløsninger som er valgt i tekstene, så et hovedinntrykk til slutt kan trekkes ut og formuleres. Stilnivået avhenger til dels av setningsbygningen (særlig setningslengden), men den viktigste stilmarkøren i en bibelutgave vil være *ordvalget*, og i kommentarene vil ord og fraser som ikke er stilistisk nøytrale, i de fleste tilfeller bli trukket fram. I denne forbindelsen brukes *Norsk Riksmålsordbok* (NRO) som hovedreferanse. Mangelen på nyere ordbøker med stilmarkeringer utgjør undertiden et problem; NRO kom ut i tju- og trettiårene og kan i dag ikke brukes ukritisk, siden ordenes stilvalører kan endre seg betydelig over et halvt århundre. (De som skrev NRO, oppfattet f.eks. ordet "aften" som stilnøytralt, noe som neppe er tilfelle i dag – se kommentar til 1 Mos 1:5.) På den annen side gir det tidlige utgivelsestidspunktet ordbokens karakteristikk ekstra vekt i tilfeller der et bestemt ord kalles foreldet eller arkaiserende; normalt må man anta at dette gjelder enda mer i vår tid.

Når det gjelder ordvalg, må man også regne med null-oversettelser som et alternativ med stilistiske konsekvenser. Et fremtredende eksempel, som straks vil komme fram i drøftelsen av tekstene, er bruken av *konjunksjoner*: Mange eldre oversettelser bruker dem i stor utstrekning, direkte overtatt fra grunnteksten; noen moderne oversettere vil derimot skjære ned på bruken av innledende "og" for å oppnå en mer normal språkføring.

1.3. Note om gjengivelsen av hebraiske og greske ord

Når ord fra grunnteksten trekkes fram, siteres disse i en tilnærmet transkripsjon. Siden hensikten kun er å forankre drøftelsen av den norske oversettelsen i dens forelegg, markeres ikke her detaljer som vokalkvantitet, eller forskjellen på *schwa* og fullvokalen *e* i hebraisk. Der trykket ikke faller på første stavelse, er betoningen oftest markert med en apostrof. I transkripsjoner fra gresk er bokstaven gamma (γ) gjengitt *n* heller enn *g* der hvor dette samsvarer med uttalen (*enkýoi*, *euangelíon* heller enn *egkýoi*, *euaggelíon*). I hebraisk står *b*, *d*, *g*, *k*, *p*, *t* med understrek for de frikative allofonene av *b*, *d*, *g*, *k*, *p*, *t*, tilnærmelsesvis [β , δ , γ , x , ϕ , θ]. Symbolet *h* brukes her til å gjengi bokstaven η , en ustemt strupelyd som europeere knapt kan skille fra [x]. Tegnet \acute gjengir bokstaven *ájin*, som står for den tilsvarende stemte lyden, mens \grave gjengir bokstaven *álep* (\aleph , glottalstopp eller stum). Symbolet \S (emfatisk *s*) kan uttales

ts, mens š står for en sj-lyd. Prefikserte preposisjoner og konjunksjoner skilles her fra hovedordet med et punkt, f.eks. *paḥad wa-paḥat wa-paḥ*, "gru og grav og garn" (Jer 48:43). Transkripsjonene er basert på *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (tredje utgave, 1987) og United Bible Societies' *The Greek New Testament* (tredje utgave, 1988).

1.4. Tekstutvalg

Innenfor rammene av en hovedfagsoppgave lar det seg ikke gjøre å drøfte et fullt ut representativt utvalg av tekstprøver, langt mindre trekke inn bibelteksten som et hele. Her må det dermed bli snakk om stikkprøver, men selv et lite tekstutvalg vil være tilstrekkelig til å påvise og illustrere hovedprinsippene som ligger bak de forskjellige oversettelsene. Følgende fem tekster vil her bli gjennomgått vers for vers:

1 Mos 1: *Skapelsesberetningen*. Bibelens åpningstekst gir oversetteren anledning til å slå an tonen for hele sin oversettelse. Selv om teksten inneholder mange gjentakelser, byr den også på spesiell utfordringer. Som gjennomgangen vil vise, må oversetteren her ta stilling til alt fra bruk av konjunksjoner til hvordan han skal forholde seg til sannsynlige korrupsjoner i grunnteksten.

2 Mos 2:1-18: *De ti bud*. Dette gir en prøve på *lovtekst*, som opptar en vesentlig del av Det gamle testamente, og illustrerer også hvordan oversetteren forholder seg overfor en tekst som er godt kjent: Skal den beholdes i sin "klassiske" norske form, eller vil oversetteren gjøre moderniseringer som deler av den potensielle leserkretsen kan tenkes å reagere negativt på?

Matt 6:9-13: *Fadervår*. Denne teksten, enda mer enn De ti bud, tvinger oversetteren til å gi til kjenne sin holdning til den etablerte bibeltradisjonen. I en tekst som de fleste nordmenn tidlig i livet har memorert, vil enhver forandring være spesielt følbart: Igjen vil en oversetter som ønsker å trekke den i retning av mer moderne språkføring, stille seg til hogg. Siden den tradisjonelle ordlyden tar i bruk utpreget arkaiserende gloser ("fader", "vorde"), må oversetteren avgjøre om disse fremdeles har hevd på en plass i bibelspråket mot slutten av det tjuende århundre.

Luk 2:1-13: Et utdrag fra *juleevangeliet*. Dette er igjen en velkjent tekst, og dens sentrale stilling i forbindelse med en av årets største høytider aksentuerer stilistiske og liturgiske forhold. Skal en tekst som brukes i forbindelse med en høytid selv ha et høytidelig preg? Skal det for eksempel være *hyrder* eller *gjetere* på markene ved Betlehem?

Rom 1:1-7: Første periode (ifølge grunnteksten) av *Romberbrevet*. Foruten å gi en prøve fra brevlitteraturen, som opptar en stor del av Det nye testamente, må oversetteren her bestemme om han skal omforme grunntekstens setningsstruktur: Originalen har en periode som er så lang at den sprenger grensene for det som normalt regnes som "god norsk".

Dette tekstutvalget er i alle fall grovt representativt for de delene av Bibelen som ikke må regnes som poesi: Mytisk forhistorie, lovtekst, fortellende prosa, brevlitteratur. Det er likevel ønskelig å supplementere dette med en studie som tar hele bibelteksten i betraktning, selv om dette må fokusere på enkeltord og ikke større sammenhenger. Det ordet som her er valgt, er det hebraiske *basár* og dets greske motstykke *sarks*, i eldre (dansk-)norske bibler oversatt "kjød", men brukt med en rekke forskjellige betydningsnyanser. Oversettelsene av *basár/sarks* vil illustrere de forskjellige oversetternes holdning til spørsmålet om hvorvidt oversettelsen skal gjenspeile grunntekstens *ordvalg* så vel som dens mer abstrakte "mening". Gjennomgangen av samtlige forekomster av *basár/sarks* vil også supplere den nødvendigvis kvalitative metoden som er brukt ved gjennomgangen av utvalgte bibeltekster, med en mer kvantitativ tilnærming.

1.5. Studieobjekt: Tre nyere norske bibeloversettelser

De tre bibeloversettelsene som skal studeres nærmere i denne oppgaven, er valgt ut etter det kriterium at de trolig er de mest leste i Norge, selv om det er vanskelig å fremskaffe noen konkrete statistikker på dette området. Disse biblene er også blant de nyeste som har kommet på norsk (utgitt i 1978, 1988 og 1996).

1.5.1. Selvskreven er Bibelselskapets versjon, vår nåværende kirkebibel, ofte omtalt som 1978-oversettelsen etter sitt utgivelsesår (her benyttes ellers den reviderte utgaven av 1985): *Den Hellige Skrift. Bibelen. Det gamle og det nye testamente*. Denne utgaven er her benevnt med forkortelsen BS etter dens utgiver. I den grad man kan snakke om en "offisiell" norsk bibeloversettelse, må det bli denne. Den brukes i kirkene og i skolen og selges i store opplag. Den bibel de fleste nye norske bibellesere møter, vil normalt være BS. Selv utgiverne av den fremste "konkurrerende" oversettelsen, *Norsk Bibel*, erkjenner i sine skrifter at 1978-utgaven "har ved sin gode lesbarhet vunnet stor utbredelse" (*En redegjørelse om Norsk Bibels oversettelse*, s. 2).

BS har en forholdsvis lang tilblivelseshistorie. Så tidlig som i 1946 foreslo biskop Eivind Berggrav, formann i Bibelselskapets sentralstyre, at man skulle ta fatt på bibler med et mindre gammelmodig språk enn 1930-oversettelsen (Sæbø 1988:310). Først skulle man gjennomføre en "draktfornyelse" av denne oversettelsen, og dernest begynne på en ny oversettelse fra grunnteksten. Et 'draktfornyet' nytestamente utkom i 1959, presentert som en ungdomsoversettelse: *Det nye testamente oversatt for ungdom*. Her var innflytelsen fra både den greske originalen og tradisjonelt danisert bibelspråk forsøkt luket bort; syntaksen skulle være norsk. "Ungdomsoversettelsen" bidro så til å bane veien for den helt nye oversettelsen fra grunnteksten som Bibelselskapet allerede var i gang med; beslutningen var blitt endelig fattet i 1954 (Rian 1995:25).

Den nye oversettelsen ble utarbeidet parallelt på bokmål og nynorsk. Prosessen, som beskrevet av Rian (1995:27-29) og Sæbø (1988:314-315), var

både grundig og omstendelig. Språkkonsulenter vurderte fortløpende utkastene oversetterne leverte. De forskjellige oversetterne hadde også plenums møter der tekstene ble lest høyt, og på dette stadiet ble også eksegetisk ekspertise trukket inn. Teologer, predikanter og språkfolk som ikke var direkte involvert i arbeidet, fikk se representative tekster og kunne komme med merknader. Det bør også nevnes at oversetterne tok for seg visse "private" norske bibelutgaver, så som Erik Gunnes' nytestamente fra 1968, for å kunne la seg inspirere av det som måtte være av gode løsninger (se Rian 1995:37; nettopp Gunnes hadde oversatt etter langt på vei de samme prinsipper som Bibelselskapet nå gjorde). Til sist godkjente Selskapets sentralstyre en mer eller mindre endelig bibeltekst, som ble utgitt i 1978. En rett revidert versjon kom i 1985.

I ettertid erkjennes det fra flere hold at denne bibelutgaven ble mer nyskapende enn det man så for seg da arbeidet ble satt i gang, og at den i beste fall tøyte den opprinnelige prinsippkomitéens uttalelser. Her het det at "der hvor man ikke har noe avgjort bedre å sette i stedet, bør den nye oversettelsen såvidt mulig bevare ordlyden i den gamle" (*De teologiske prinsipper for en ny bibeloversettelse* 1957:168). Dette ble ikke fulgt opp. Rian (1995:30) trekker fram at

...kontinuiteten med de reviderte oversettelsene av 1930 og 1938 [henholdsvis bokmål og nynorsk] er nok blitt mindre enn prinsippene av 1956 hadde forutsatt. Dette skyldes ingen bevisst sabotasje, men snarere det forhold at en rekke problemstillinger blir tydeligere og må avklares på nytt under det praktiske arbeidet med bibelteksten. En var nok underveis, på alle nivåer i Bibelselskapet, klar over at en på enkelte punkter beveget seg et stykke bort fra prinsippene. Og i ettertid kan det kanskje sies at det hadde vært klokt å tydeliggjøre dette med en revisjon av prinsippene, eller en presisering av dem.

Sæbø (1988:315) har lignende kommentarer:

The relationship between the Principles of 1956 and the final translation of 1978/85 is problematic. The continuity which the new translation was supposed to have with the Bible of 1930/38 is not as strong as one might have expected. This fact may be explained partly by the ambivalence of the Principles and partly by the fact that the translation work revealed inner dynamics of its own as it went on. Moreover, it was during these years the theoretical study of translation methodology was pursued very strongly, for example by Eugene A. Nida, and his theories turned out to be influential in our country, as throughout the world.

Sæbø påpeker videre (s. 316) at oversetterne etterhvert ble "less occupied with the relation to the existing Bible translation". Selv en overfladisk sammenligning

av BS med 1930-bibelen vil straks vise at den første på ingen måte viderefører formuleringene eller engang språktonen i den siste; det er snakk om to nesten helt uavhengige utgaver, sjelden mer like enn det som må forventes når de tross alt går ut fra samme grunntekst. Skal BS føyes inn i noen norsk "tradisjon", må man først og fremst sammenligne med Erik Gunnes' nytestamente av 1968, og i mindre grad med Michelet, Mowinckel og Messels vitenskapelige GT-oversettelse (1930-1963). Til den Resen-Svaningske tradisjonen (sist representert ved 1930-oversettelsen) har ikke 1978-bibelen noe annet forhold enn at den brøt med den.

1.5.2. Nettopp på grunn av sin gjennomgripende nyformulering viste BS seg å være uakseptabel for noen, og dette gav støtet til en ny utgave. Denne versjonen, *Norsk Bibel*, har hatt en suksess som langt overgår tidligere "private" bibelutgaver i Norge, som aldri ble stort mer enn kuriositeter for spesielt interesserte. Denne oversettelsen, erklært konservativ i både språkføring, utforming og teologisk tendens, kom ut ti år etter Bibelselskapets versjon og fant en romslig nisje blant de som anså at 78-utgaven i de samme henseender var for utradisjonell. I 1994 kunne en av oversetterne, Thoralf Gilbrant, konstatere at utgaven var "trykt i nærmere 150 tusen eksemplarer og er blitt bruksbibel blant store deler av kristenfolket i vårt land" (1994:73). Det kan ikke betviles at blant de som identifiserer seg med "kristenfolket i vårt land", har denne bibelen blitt mottatt med betydelig velvilje. Like lite kan det trekkes i tvil at denne delen av befolkningen leser langt mer i Bibelen enn nordmenn flest, noe som vil komme denne bibelutgaven til gode.

Sammenlignet med BS hadde *Norsk Bibel* (NB) en kort tilblivelseshistorie, som kan refereres slik: Få år etter utgivelsen av BS tok dr. theol. Carl Fr. Wisløff, redaktør cand.theol. Arthur Berg og redaktør Thoralf Gilbrant initiativet til å utarbeide en norsk bibelutgave som skulle stå støtt i samme tradisjon som Bibelselskapets 1930-utgave og langt på vei være en grundig revisjon av den. Tidlig på åttitallet trakk Wisløff følgende konklusjon: "Dette er hva vi trenger: En ny utgave av vår gamle norske bibel, med ny rettskriving og lempelig endring av setningsbygningen i pakt med språkfølelsen i dag. Det ville være 'alternativet' for de mange som i dag ikke kan finne seg til rette med 1978-utgaven" (1982:138). Tydelig foreldede uttrykksmåter skulle normalt vekke, men på den annen side var det aldri snakk om å ofre tradisjonelle gjengivelser som oversetterne anså som uerstattelig bibelteologisk fagspråk – f.eks. ord som "kjød", eller "nådestol" som betegnelse på paktkistens lokk i Det gamle testamente. I det hele tatt tok man sikte på å bevare så mye av det tradisjonelle "bibelske" ordtilfanget som råd var, og også selve formuleringen av bibelteksten kan med rette anses som en grundig revisjon av Bibelselskapets 1930-utgave. NB-oversetterne trekker gjerne fram det samme sitatet fra Selskapets opprinnelige prinsipperklæring som ble gjengitt over, at "der hvor man ikke har noe avgjort bedre å sette i stedet, bør den nye oversettelsen såvidt mulig bevare

ordlyden i den gamle" (se f.eks. brosjyren *Bibelen, Den hellige skrift - En redegjørelse om Norsk Bibels oversettelse* [heretter RNB], side 3; også i Gilbrant 1994:64). Poenget er da at det skal være NB-utgaven, og ikke BS, som realiserer Bibelselskapets eget program. Den "nygamle" oversettelsen kom ut i 1988. At utgiverne virkelig ser seg selv som et seriøst, alternativt "bibelselskap" med hele nasjonen som målgruppe, fremgår av at også en nynorsk versjon av NB ble utarbeidet; den utkom i 1994.

Den viktigste grunnen for utgivelsen av NB var ganske tydelig et ønske om å bøte på det utgiverne anså som mangler ved BS, både når det gjaldt språklige og eksegetisk/teologiske forhold. Dette legger man da heller ikke skjul på. I Norsk Bibel-forlagets informasjonsavis for høsten 1997, side 5, heter det:

Bibelselskapets styre bestemte i sin tid at deres nye utgaver skulle oversettes etter meningen eller intensjonen i tekstene. En skulle forsøke å komme *bak* ordene i grunnteksten, for da mente en at det egentlige budskapet ville komme fram. Norsk Bibels oversettere ble urolige for at en slik metode i for sterk grad ville bli preget av oversetternes syn og personlige vurderinger. Derfor kjente de seg samvittighetsforpliktet til å arbeide fram en ny oversettelse. De valgte å ta opp den metode som Bibelselskapet forlot.

Hvilken antipati utgiverne følte mot BS, fremgår med all tydelighet av NB-oversetter Thoralf Gilbrants bok *Hva er skjedd med Bibelen?* (1994); noen ganger referer forfatteren også uttalelser av Wisløff og Berg. Her blir den nye kirkebibelen og forskjellige trekk ved dens innhold gjenstand for utpreget kritiske vurderinger, til dels i skarpe ordelag. Et par eksempler kan illustrere hva slags innsigelser det er snakk om (s. 142, 175):

Jes 53:3. Den høystilte setningen "Foraktet var han og forlatt av mennesker," – er i 1978-oversettelsen tonet ned til: "Han var ringeaktet, forlatt av mennesker." [...] De forandringer som er foretatt med resten av verset, er mislykket. Her skifter en ut de illustrerende ordene om at Messias er "en som folk skjuler sitt åsyn for", med at han er en "som ingen ville se på". Avslutningslinjen: "vi aktet ham for intet," er byttet ut med det platte: "vi regnet ham ikke for noe".

Messias-hyrden og sølvpengene, Sak 11:4-14, 13:7. Her er igjen en stor messiansk profeti som er forvansket og ødelagt i 1978-oversettelsen. I hovedavsnittet kap. 11:4-14 er det en rekke feil og forvanskninger. De to viktigste er: a) "De usleste av fårene", v. 4 og 11, er byttet ut med "sauehandlerne". b) "Pottemakeren," vers 13, er byttet ut med "smelteren". c) Dessuten er det i kapittel 13:7 gjort den forandring at ordet "neste" er skiftet ut med frasen "den mannen som står meg nær". Ingen av disse forandringer har noen basis i grunnteksten.

Innsigelsene gjelder altså både stilistiske forhold og uenighet om selve tolkningen. Disse eksemplene er også representative for den generelle tonen i NB-oversetternes kritikk som uttrykt i Gilbrants bok: Kirkebibelen og forskjellige trekk ved dens innhold blir jevnlig til del karakteristikk som "avsakralisert", "absurd", "feilaktig og fordreid", "språklig misfoster", "burlesk", "ønskedrøm fra den liberale, modernistiske teologi", "kuriøs", "ødelagt", "søkt og kunstig", "grotesk", "oppdiktet", "umulig å bruke som grunnlag for seriøs eksegese", "mislykket", "forvansket", "fordunklet", "karrikatur" (*sic*), "likefrem farlig", "fullstendig urimelig" (s. 65, 85, 87, 89, 96, 99, 105, 106, 109, 123, 131, 142, 175, 177, 215, 216, 221). Det er dermed ikke til å undres over at Gilbrant og hans oversetterkolleger følte seg "samvittighetsforpliktet" til å utarbeide en ny bibelutgave.

Hovedinnvendingen mot BS synes å være at "et nytt, ytterliggående idiomatisk og parafraserende oversettelsesprinsipp er innført, og et langt mer liberalt teologisk syn avspeiler seg i tekst og noter" (s. 63). Selv står NBs opphavsmenn i en konservativ teologisk tradisjon, og de har ikke forsøkt å undersøke dette i "tekst og noter" i sin egen oversettelse. Gilbrant (1994:73) sier rett ut at "grunnen til at Norsk Bibel 88 ble utgitt" var at "det i teologisk konservative kretser var et utbredt ønske om en ny konservativ bibeloversettelse". Den teologiske kontroversen faller imidlertid utenfor de språklige trekk som er emnet for denne oppgaven, selv om det ligger i sakens natur at disse ikke alltid kan holdes helt fra hverandre.

Også når det gjelder tekstgrunlaget avviker NB fra BS. NB-oversetterne følte at Bibelselskapet hadde gått for langt i å ta ut eller markere som sekundære passasjer som tradisjonelt har vært tatt med i norske bibler, men som mangler i visse gamle håndskrifter (et fremtredende eksempel er doksologien til slutt i Fadervår). NB-oversetter Gilbrant (1994:296) avviser imidlertid at en blind konservatisme ligger til grunn for valg av grunntekst:

Det påstås at utgiverne av Norsk Bibel 88 "henter fram igjen den såkalte Majoritetstekst som underlag for sin oversettelse". En bør vite at dette er en uriktig framstilling, om en har lest den redgjørelse [*sic*] som følger Norsk Bibel 88. Der heter det: "Når det gjelder tekstgrunlaget for NT, er det tatt hensyn **både til** den tradisjonelle, overleverte tekst, som utgjør ca. 90 prosent av alle nytestamentlige håndskrifter, **og til** de gamle permanentmajuskler og papyriene. I det vesentligste har vi lagt oss på samme forsiktige linje som 1904-bibelen ([revidert i] 1930)." [...] Verken 1904/1930-bibelen eller Norsk Bibel 88 har ensidig lagt til grunn den bysantinske tekst (Majoritetsteksten, Textus Receptus). Utgiverne av disse bibelutgaver har villet stå fritt i å ta hensyn til og benytte **hele** det håndskriftmateriale som forligger [*sic*]. Etter utgivernes mening er dette den eneste riktige metode.

Også ved valget av grunntekst trekkes altså linjen tilbake til 1930-oversettelsen.

1.5.3. Den siste av de tre biblene som her skal behandles, er *Ny verden-oversettelsen av De hellige skrifter*. Dette er den norske versjonen av den engelske *New World Translation of the Holy Scriptures*, en bibeloversettelse utgitt av Watch Tower Bible and Tract Society, kjernen i Jehovas vitners internasjonale organisasjon. *New World Translation* er Jehovas vitners "offisielle" bibeloversettelse, og det er den som normalt siteres i deres engelske publikasjoner. De norske utgavene av *Vakttårnet* og *Våkn Opp!* brukte som oftest BS inntil den norske *Ny Verden-oversettelsen* (heretter NV) forelå, og gikk så over til å sitere fra denne. Denne versjonen har kun liten utbredelse utenfor Jehovas vitners rekke, men de er til gjengjeld det fjerde største selverklært kristne trossamfunnet utenfor statskirken (etter pinsebevegelsen, katolikkene og den evangelisk-lutherske frikirken). Siden vitnenes trosform og praksis ikke bare anbefaler, men snarere krever og forutsetter et vedvarende bibelstudium i lys av Vakttårnets lære, kan man dessuten regne med at NV står for et "uforholdsmessig" høyt antall leste bibelsider i Norge (sett i forhold til det begrensede antall Jehovas vitner, og/eller oversettelsens opplagstall).

Den opprinnelige motivasjonen for å utarbeide *New World Translation* kan sammenlignes med NB-oversetternes motiver. Det heter at man var misfornøyd med de eksisterende bibelutgavene, først og fremst av læremessige grunner: "Alle disse oversettelsene, selv de nyeste, har [...] sine mangler. De inneholder inkonsekvente eller utilfredsstillende gjengivelser, som er besmittet med sekteriske tradisjoner eller verdslig filosofi og følgelig ikke fullt ut er i harmoni med de hellige sannheter som Jehova har latt nedtegne i sitt ord" (*Hele Skriften er inspirert av Gud og nyttig*, 1991:324). Med andre ord var disse oversettelsene farget av trosoppfatninger som Jehovas vitner ikke deler, og de så seg nødt til å oversette Bibelen på nytt ut fra sin egen forståelse – eller som de selv nødvendigvis ser det, lage "en trofast oversettelse av Bibelen fra grunnspråkene" (*ibid*). Dette danner en parallell til hvordan NB-oversetterne senere utarbeidet sin egen bibelutgave fordi de var misfornøyd med en eksisterende versjon (BS), og understreker igjen den omhu bibeltroende kan ha for at grunnteksten skal bli gjengitt på den måten de mener er korrekt.

Oversettelsens historie skisseres i *Hele skriften* s. 324: I siste halvdel av førtiårene opprettet Selskapet Vakttårnets daværende president, Nathan H. Knorr, en anonym oversettelseskomité til å gjøre arbeidet. (Offisielt er komitéen stadig like anonym, selv om Raymond Franz, en avhopper fra Jehovas vitners ledelse, har "avslørt" hvem som var med. Oversetternes identitet spiller imidlertid ingen rolle for denne oppgavens emne.) I 1949 presenterte Knorr komitéens engelske oversettelse av "De kristne greske skrifter" (vitnenes foretrukne betegnelse på Det nye testamente) for Selskapet Vakttårnets styre, som til da ikke hadde vært informert om prosjektet. I 1950 ble oversettelsen

utgitt og skal ha blitt godt mottatt av de menige Jehovas vitner. Komitéen begynte så å oversette Det gamle testamente ("De hebraiske skrifter"), som utkom i fem bind mellom 1953 og 1960. I 1961 utkom hele *New World Translation* for første gang i ett bind. Tekstgrunnlaget for den nye bibelutgaven beskrives slik (*Resonner ut fra Skriftene* 1985:283):

Grunnlaget for oversettelsen av de hebraiske skrifter var teksten i 1951–1955-utgavene av Rudolf Kittels *Biblia Hebraica*. Den reviderte utgaven av *New World Translation* som ble utgitt i 1984, er ajourført i samsvar med *Biblia Hebraica Stuttgartensia* av 1977. I tillegg er det blitt tatt hensyn til det som står i Dødehavsrullene og en rekke tidlige oversettelser til andre språk. Når det gjelder de kristne greske skrifter, var det Westcott og Hort's greske tekstutgave av 1881 som hovedsaklig ble brukt, men det ble også tatt hensyn til andre tekstutgaver og en rekke tidlige oversettelser til andre språk.

Da den engelske ettbindsutgaven forelå, ble det kunngjort at det skulle utarbeides gjenoversettelser fra engelsk til ytterligere seks store språk (fransk, italiensk, nederlandsk, portugisisk, spansk og tysk), og disse utgavene utkom i 1963. Nye språk fulgte etter hvert. Den danske *Ny Verden-oversettelsen* kom i 1985. Det drøyde til nittiårene før den norske utgaven kom, først "De kristne greske skrifter" i 1991 og hele Bibelen i 1996. Den norske versjonen er altså bare en del av et stort internasjonalt arbeid. De forskjellige utgavene er listet opp på side 4 i den norske utgaven: I 1996 forelå hele *New World Translation* på dansk, engelsk, finsk, fransk, italiensk, japansk, nederlandsk, portugisisk, slovakisk, spansk, svensk, tsjekkisk og altså norsk. "De kristne greske skrifter" var utgitt på ytterligere tretten språk, inkludert kinesisk, koreansk, tagalog, zulu og gresk (!). Hvor mye mening det gir å si at alle disse utgavene på totalt ubeslektede språk skal være den *samme* oversettelsen i forhold til grunnteksten, er et spørsmål for seg. Selv om *Ny Verden-oversettelsen* er oversatt fra sitt engelske forelegg og ikke fra grunntekstene, heter det på tittelsiden at den er "sammenholdt med den hebraiske, arameiske og greske grunntekst". Å oversette en oversettelse blir generelt betraktet som uheldig; i *Vakttårnet* for 15. oktober 1997 s. 12 forsøker man å rettferdiggjøre dette:

Det er betydelige fordeler forbundet med å oversette fra engelsk i stedet for å gå tilbake til hebraisk og gresk. I tillegg til at det tar kortere tid, fører det til større likhet mellom uttrykksmåtene på de forskjellige språkene. Hvorfor det? Fordi det er mye lettere å oversette nøyaktig fra ett moderne språk til et annet enn å oversette fra et gammelt språk til forskjellige moderne språk. Oversetterne kan jo rådføre seg med innfødte brukere av moderne språk, men ikke med folk som talte språk som ble brukt for flere tusen år siden.

At det er engelsktalende oversetterne skal rådføre seg med, understreker imidlertid bare det faktum at den reelle "grunnteksten" for den norske *Ny verden-oversettelsen* er den engelske *New World Translation*. Der det kan belyse grunnlaget for bestemte norske gjengivelser, vil derfor ordlyden i den engelske utgaven noen ganger bli trukket fram i de videre drøftelsene.

Disse tre bibeloversettelsene, BS, NB og NV, gir en ønskelig "spredning" på oversetternes innfallsvinkel til Bibelen som litteratur og trosgrunnlag. Uten at det her skal deles ut noen nærmere karakteristikker, kan det ikke være tvil om at det fremherskende teologiske og ideologiske klimaet i de miljøene oversetterne kom fra, er til dels grunnleggende forskjellig. Danske Bodil Ejrnæs har påpekt at "til grund for enhver bibeloversættelse ligger et skriftsyn" (sitert etter Baasland 1995:125). Også andre har pekt på sammenhengen mellom teologisk syn og valg av oversettelsesmetode (se f.eks. SOU 1968:65 s. 274; jf. også Rian 1995:11 sitert under). Selv om det ikke er denne oppgavens emne å påvise hvordan de tre biblene måtte speile sine opphavsmenns teologi, er det mulig å regne med vesentlige forskjeller i valg av oversettelsesstrategi.

2. Oversetterstrategier

For å unngå at drøftelsene i denne oppgaven blir unødig abstrakte, vil teoretiske betraktninger vedrørende oversettelsesarbeidet helst bli knyttet til eksempler hentet fra de tekstene som skal kommenteres. Før de tre biblene behandles nærmere, er det likevel hensiktsmessig å få på plass noen begreper.

2.1. Oversettelsesprosessen

Mens det vil bli klart at det er til dels fundamental uenighet mellom oversetterne om *hvordan* en "nøyaktig" oversettelse skal gjenspeile grunnteksten, er det likevel ingen uenighet om hva som ligger i selve begrepet *oversettelse*. Målet for enhver oversettelsesprosess er at innholdet i et språklig utsagn skal føres over til et annet språk. Sylfest Lomheim (1995:26-27) prøver å etablere noen termer for å kunne beskrive stadiene i oversettelsesprosessen:

Me [kan] seia at den fysiske sida ved språket, som anten er lydleg (tale) eller visuell (tekst), utgjør *den ytre forma*. Den metale sida ved språket, meininga eller innhaldet, kunne me då kalla *den indre forma*. [...] Den indre forma er den språklege meininga slik ho manifesterer seg i form av førestellingar og begrep på tankenivå, i hjernen, og ho må vera den same uavhenging av om den ytre forma er lydleg eller visuell. Å forstå ei ytring vert etter dette å omkoda ei ytre fysisk form til ei indre mental form via sanseapparatet (auge eller øyre) [...] I lingvistisk teori talar dei gjerne om *overflatestruktur* i tydinga 'form' og *djupstruktur* i tydinga 'innhald'.

Med dette utgangspunktet setter Lomheim (s. 26) opp en skjematisk oversikt over stadiene i oversettelsesprosessen.

(ORIGINAL) ytre form₁ → indre form₁ → indre form₂ → ytre form₂
(VERSJON)

("Versjonen" er altså selve oversettelsen.) Faktisk hevder Lomheim at disse stadiene er så forskjellige at de må anses som flere adskilte prosesser: "Me [kan] ikkje lenger omtala omsetjingsarbeidet som *ein* prosess. I alle høve må me då presisera at omsetningsarbeidet i røynda består av *ein serie med 'omsetjingar' eller omkodingar*." (Ibid, utheving hans.) De termene han etablerer, lar seg i alle fall enkelt overføre på bibeloversettelse:

– Utgangspunktet er *originalen*, det foreliggende språklige utsagnet, en tekst på hebraisk, arameisk eller koinegresk. Disse språklige symbolene utgjør en *ytre form*, eller i termer fra lingvistisk teori en *overflatestruktur*.

– Fra denne ytre formen trekker oversetteren ut en *indre form*, også kalt en *dypstruktur*: "Den indre forma er den språklege meininga slik ho manifesterer seg i form av førestellingar og begrep på tankenivå." Denne prosessen er enkelt

sagt det samme som å "forstå" teksten, trekke ut dens mening: "Forståing er å koda om ei ytre form til ei indre form." (Ibid.)

– Deretter følger det som Lomheim (s. 27) beskriver som "den mest merkbare og vel den vanskelegaste omkodinga", nemlig å skape en *ny* dypstruktur som passer for målspråket.

– Når denne er etablert, fullfører oversetteren prosessen ved å formulere en ny ytre form, selve oversettelsen eller i Lomheims terminologi *versjonen*. Dette siste trinnet vil normalt være forholdsvis problemfritt, siden det er bare er snakk om å formulere en tanke i ord slik en stadig gjør som språkbruker (dette under den forutsetning at oversetteren oversetter til sitt morsmål). For bibeloversettere kan dette imidlertid være vanskeligere enn tilfellet er ved mer ordinært oversettelsesarbeid, siden de ofte må treffe vanskelige valg om hvilken stil og hvilke formuleringer som er passende, og i hvilken grad de skal følge ordlyden i tidligere bibelutgaver.

2.2 Litteral eller idiomatisk

Med disse termene etablert er det mulig å se nærmere på det som gjerne fremstilles som det mest fundamentale veivalget for oversettere generelt og bibeloversettere spesielt: om oversettelsen skal være *idiomatisk* eller *litteral*. (Om det siste bruker utgiverne av *Norsk Bibel* i sine skrifter termen *konkordant*.) I praksis er det ikke snakk om noe enten-eller, og spesielt en gjennomført litteral oversettelse framstår mer som et teoretisk ytterpunkt enn som et realistisk alternativ (jf. SOU 1968:65 s. 272). I en seriøs oversettelse av en lengre tekst vil man normalt kunne påvise at oversetteren stadig beveger seg fram og tilbake på en lang skala mellom idiomatiske og litterale gjengivelser. Ikke desto mindre må oversetteren treffe et valg om hvor på skalaen hans oversettelse *generelt* skal befinne seg, og hvis utgiverne av en bestemt bibelversjon skal forklare eller rettferdiggjøre sitt valg av oversettelsesstrategi, innebærer dette gjerne at man trekker fram det ene av de to "hovedprinsippene" som sitt ideal og polemiserer mot det andre. Selv om praksis sjelden når helt opp til idealet, særlig når man sikter mot det litterale prinsipp, er dikotomien idiomatisk vs. litteral oversettelse absolutt reell. Selv en begrenset lojalitet til det ene eller det andre prinsippet vil gi seg store utslag i den teksten oversetteren produserer. Det er derfor nødvendig å skissere hva de to metodene går ut på.

Prinsippene for idiomatisk oversettelse har vært formulert på litt forskjellige måter. Et ord som ofte brukes er *meningsoversettelse*, som da stilles opp mot *ord-for-ord*-oversettelse. Tanken er at oversetteren skal gjengi teksten "mening for mening" heller enn å la seg binde av originalens form – dens ordbruk, setningsstruktur og andre ytre eller *formelle* trekk. Begrepet "mening" forblir imidlertid en løst definert enhet; normalt vil det være snakk om en setning eller en hel periode, men i noen tilfeller kan hele tekstavsnitt innlemmes i begrepet. Til gjengjeld er oversettelsens objekt klarere definert ved *litteral* oversettelse, som fokuserer på det enkelte ord.

Dette skal ikke forstås dit hen at ordene oversettes separat, slik det gjøres i interlineære oversettelser. Dersom målet skal være en grammatisk korrekt tekst på målspråket, vil enhver seriøs oversetter måtte forholde seg til det velkjente faktum at det ofte ikke finnes noe 1:1-forhold mellom språkernes ordstilling og deres leksikalske enheter (jf. NB-oversetter Gilbrants erkjennelser, 1994:66). Ord-for-ord-oversettelse i strengeste forstand kan ikke engang gjennomføres mellom så nære språk som svensk og norsk, og langt mindre mellom hebraisk og norsk. Litteral oversettelse skal derfor ikke forstås som en slags interlineær oversettelse, men heller som at oversetteren prøver å føre over til målspråket originalens form så vel som dens innhold, og *generelt* sikter mot å la originalens enkelte ord ha et direkte motstykke i oversettelsen – lett identifiserbart hvis man sammenligner med grunnteksten. Eugene Nida (1964:164) bruker begrepet *formell-ekvivalent* oversettelse og beskriver den slik:

F[ormal]-E[quivalent] translation attempts to reproduce several formal elements, including: (1) grammatical units, (2) consistency in word usage, and (3) meanings in terms of the source context. The reproduction of grammatical units may consist in: (a) translating nouns by nouns, verbs by verbs, etc. (b) keeping all phrases and sentences intact (i.e. not splitting up and readjusting the units); and (c) preserving all formal indicators, e.g. marks of punctuation, paragraph marks, and poetic indentation.

SOU 1968:65, s. 273, nevner lignende kjennetegn på litterale oversettelser, som sikter mot å gjenskape forskjellige trekk ved det som må regnes til originalens ytre form: "*Reproduktion av [grunntekstens] ordklasser [...] reproduktion av grammatiska kategorier [...] reproduktion av oldföljden [...] reproduktion av ord- och satsfogning [...] reproduktion av idiom och metaforer [...] reproduktion av elliptiska uttryck [...] krav på konkordans: Ett grekiskt ord skal om möjligt återges med endast en svensk [/norsk] motsvarighet.*"

2.3. Et spørsmål om grensedragning

Hvis en skal prøve å beskrive motsetningene mellom idiomatisk og litteral oversettelse ved å ta i bruk Lomheims termer, dreier det seg hovedsaklig om *hvor grensen mellom ytre form og indre form skal trekkes*. Det er ingen uenighet om hva målet for oversettelsesarbeidet skal være: å gjøre originalens mening tilgjengelig for dem som kjenner målspråket. Spørsmålet blir om originalens mening – dens "indre form" eller "dypstruktur" – overhodet kan løsgjøres fra grunntekstens ordlyd på den måten idiomatisk oversettelse forutsetter. For å ta et eksempel som skal behandles nærmere i kapittel 9 av denne oppgaven, har man i Bibelselskapets kirkebibel løst opp det ene greske ordet *sarks* (litteralt "kjøtt, kjød") i flere titalls forskjellige oversettelser, alt etter sammenhengen. Ved siden av grunnbetydningen "kjøtt" forekommer slike gjengivelser som "liv" (Matt 19:6), "det ytre" (Heb 9:10), "vår syndige natur" (Rom 7:5) og en rekke andre,

alt etter den sammenheng ordet *sarks* står i. Dette er idiomatisk oversettelse; man oversetter den *mening* den originale skribenten formodentligvis ville ha fram snarere enn det ordet han selv brukte for å uttrykke den. Tilhengerne av idiomatisk oversettelse anser dette som fullt forsvarlig, siden ordlyden bare skal bære fram en mening og ikke er noe mål i seg selv, og siden en mest mulig direkte reproduksjon av de opprinnelige formuleringene ikke nødvendigvis duger til å formidle meningen til lesere som er vant til en ganske annen idiomatikk: Et ord som "kjød" har liten eller ingen anvendelse i moderne norsk, og normalt vil ingen norsktalende av i dag ta i bruk dette ordet for å uttrykke meninger som "menneske", "liv" eller "syndig natur". Et viktig poeng ved idiomatisk oversettelse er å ta hensyn til hva som er gyldige uttrykksmåter i målspråket.

Her kommer det så flere innvendinger fra de som hevder et litteralt oversettelsesprinsipp. Gilbrant (1994:251, 252) kan med beklagelse skrive at "i 1978-oversettelsen er ofte bibelske hovedord byttet ut, og dermed er forståelsen av de bibelske hovedord blitt påvirket". Ved å løse opp *sarks* i en rekke forskjellige gjengivelser, som saklig sett kan være riktige nok hver for seg, kan man hevde at BS i realiteten har fjernet fra teksten det som særlig i Paulusbrevene var et hovedbegrep for den opprinnelige skribenten. Det at Paulus brukte ett bestemt ord i mange sammenhenger og med et rikt spekter av betydninger, kan utlegges som et viktig poeng som *i seg selv* er en del av meningsinnholdet i tekstene som et hele – et poeng som vanskelig kan bevares hvis oversettelsen gjennomgående er idiomatisk. Det som i originalen var et sentralt, enhetlig begrep, har blitt pulverisert og kan ikke lenger skjelnes som et enhetlig begrep i det hele tatt. Med Lomheims termer kunne en tilhenger av litteral oversettelse si at noe av den indre formen har gått tapt ved at den ytre formen ikke ble vist tilbørlig oppmerksomhet og respekt.

Også innen den enkelte setning, og ikke bare i en større tekstsammenheng, kan motstandere av idiomatisk oversettelse argumentere for at visse aspekter ved den indre formen ikke kan opprettholdes uten at også den ytre formen gjenskapes på målspråket. For igjen å bruke eksemplet *sarks*, finnes det en rekke tilfeller der den greske teksten stiller dette opp som en antitese til *pneuma* eller "ånd" (f.eks. Joh 6:63, Matt 26:41, Gal 3:3). På norsk er det trolig bare ordparet "kjød" og "ånd" som fullt ut kan reprodusere denne effekten, og når "kjød" skrives om, blir antitesen svekket eller helt borte – og med den forsvinner også noe av grunntekstens meningsinnhold. Den hovedsaklig litteralt orienterte NB-oversetter Thoralf Gilbrant vier adskillige sider i sin polemikk mot BS til dens behandling av det greske *sarks* (1994:266-284), og uttrykt i Lomheims termer går alle innvendingene ut på at den indre formen skal ha blitt skadelidende fordi BS unnlater å føre den greske tekstens ytre form over til norsk. I ytterste konsekvens forsøker man ved litteral oversettelse å gå *direkte* fra én ytre form, originalspråkets, til en tilsvarende ytre form på målspråket, uten å gå omveien om en indre form som deretter kodes om til en ny indre form bedre egnet for

målspåket og først så formuleres i sin nye ytre form. Om oversettelse generelt observerer Lomheim at "stundom føregår overføringa eller kodeskiftet nr overflata, andre gonger føregår skiftet fr det eine språket til det andre på eit djupareliggjande nivå, dvs. på eit abstrakt og lite sprkspesifikt plan" (1995:51). Hans poeng er at oversetteren stadig veksler "nivå" under sitt arbeid, alt etter hva teksten krever, men litteral oversettelse kunne i dette perspektivet beskrives som et bevisst forsøk fra oversetterens side på å holde seg nr overflaten (den ytre formen) og så langt som mulig unngå det dypere, 'abstrakte og lite sprkspesifike' planet.

Alternativt kan man si at kontroversen simpelthen dreier seg om hvor store deler av teksten som skal oversettes av gangen – at litteral oversettelse tar utgangspunkt i det enkelte ord og bare sekundært ser på den sammenheng ordet står i, mens idiomatisk oversettelse begynner med den enkelte "mening" og bare sekundært tar i betrakning de ord som bygger opp meningen. Gilbrants polemikk mot idiomatisk oversettelse er i så måte ganske illustrerende: "Nå er det blitt sagt at vi ikke skal oversette ord for ord, men mening for mening. Dette er riktig bare så langt det rekker. For selvsagt må en oversette både ordene og setningene. Det er komplett umulig å få en riktig oversettelse av setningene dersom en har en feilaktig oversettelse av ordene, for det er ord setningene består av" (1994:66).

2.4. "Dynamisk ekvivalens"

En fremtredende skikkelse i debatten omkring litteral vs. idiomatisk oversettelse er *Eugene A. Nida*, en oversettelsesteoretiker som trakk opp prinsippene for hva han kalte *dynamisk ekvivalens*. Dette skal ikke forstås som at han "oppfant" en radikalt ny måte å oversette på – prinsippene kan spores tilbake til antikken – men Nidas verk *Toward a Science of Translation* (1964) gav et gjennomtenkt teoretisk grunnlag for denne tilnærmingen. Vektleggingen l på effektiv *kommunikasjon*; overfor leseren skulle oversettelsen kunne fungere på samme måte som originalen gjorde for de som først leste den. I et senere verk definerte Nida oversettelse som følger: "Translation consists in reproducing in the receptor language the closest natural equivalent of the source-language message; first in terms of meaning and secondly in terms of style" (Nida & Taber 1974:12; lignende i Nida 1964:166). Dette måtte nødvendigvis bli en distinkt *idiomatisk* oversettelse. Som Sylfest Lomheim (1995:31) kommenterer det siste sitatet: "Den språklege løysinga omsetjaren vel, skal vera *den næraste naturlege ekvivalenten* i mottakarsprket. Særleg adjektivet 'naturleg' bør framhevast, for i dette ordet ligg alt det me knyter til idiomatisk uttrykksmåte. Versjonen [= oversettelsen] skal altså på den næraste, idiomatiske og likeverdige stilmten uttrykkja bodskapen i originalen".

Skjønt Nidas tanker skulle få stor innflytelse, ble de ikke like godt mottatt i alle kretser. Som nevnt kompliserer Bibelens kulturelle posisjon mange aspekter ved bibeloversettelse, og også debatten omkring litteral vs. mer omskrivende

oversettelse er oppblandet med teologiske betraktninger. Det viser seg at de som plasserer seg i en konservativ teologisk tradisjon, generelt foretrekker litteral oversettelse og ofte betrakter idiomatiske oversettelser med skepsis. Dagfinn Rian (1995:11) tar i bruk en av Nidas termer når han konstaterer at "er man overbevist om at Bibelen er guddommelig inspirert ikke bare med hensyn til sitt *innhold*, men også til sin *form*, må oversettelsen oppvise størst mulig formell overensstemmelse (*formell ekvivalens*) med grunnteksten - den må være *litteral*, mest mulig ordrett". De som har en konservativ innfallsvinkel til Bibelen som trosgrunnlag, og dertil kanskje hevder forestillingen om direkte verbalinspirasjon, er gjerne beredt til å tillegge selv tilsynelatende detaljer i grunnteksten stor betydning. Hvis Bibelens originaltekst er inspirert ord for ord, og den er full av dype mysterier, hvordan kan oversetteren da vite at han ikke ødelegger en eller annen subtil, dypere mening om han foretar selv den minste omskriving? Igjen fremstår bibeloversettelse som et særtilfelle innen oversettelsesvitenskapen: Oversetteren må ta mange særegne hensyn, eller eventuelt risikere å utløse betydelige kontroverser om han stiller seg fritt i forhold til dem.

2.5. Bibeltradisjonen: En konkordant hovedlinje

Den bibeltradisjonen som en norsk bibeloversetter positivt eller negativt må forholde seg til, kan føres om lag fire hundre år bakover i tiden. Som del av sitt strategivalg vil oversetterne uvegerlig måtte ta stilling til arbeidet til tidligere oversettere. Det er nødvendigvis tidligere bibelutgaver som har avgjort hva slags stil nordmenn oppfatter som passende i bibelteksten.

2.5.1 Inntil BS kom i 1978, stod de norske kirkebiblene i det som er blitt kalt den "Resen-Svaningske" tradisjon (Sæbø 1988:309). Bibelselskapets 1930-utgave skulle bli dets så langt siste utgivelse i en oversettelsestradisjon som kan spores helt tilbake til en uhyre litteral dansk bibelversjon utgitt i 1607, utarbeidet av professor Hans Poulsen Resen., Denne bibelutgaven ble forsiktig revidert av hans kollega Hans Svane (Svaning) førti år senere. Flere kilder uttrykker seg kritisk om dens språkføring: "Det som har gjort Resens oversettelse særlig beryktet, er den stive og kunstige ordstilling som dansken ble tvunget inn i" (Holter 1966:122). "Due to its extreme literal dependency upon the Hebrew and Greek text, it had a rather artificial Danish style" (Sæbø 1988:309). "Språket i oversettelsen var tungt tilgjengelig, for å si det mildt. For Resen var grunnteksten alt, og språklige og stilistiske spørsmål interesserte ham lite. Resultatet var et slags hebraisk-dansk og gresk-dansk, som vel var en bokstavtro gjengivelse av grunnteksten, men ikke desto mindre vanskelig å forstå for menigmann" (Rian 1995:14).

Tross dårlig lesbarhet ble den "Resen-Svaningske" bibel brukt gjennom hele syttenhundretallet og inn på attenhundretallet. Da Bibelselskapet begynte å utgi bibler for det norske markedet, var det snakk om en rekke revisjoner av den Resen-Svaningske teksten (Sæbl 1988:309). Først i 1904 forelå en komplett

Bibel som var oversatt direkte fra grunnteksten til norsk – men som Dagfinn Rian (1995:22) påpeker, lå selve prinsippene for oversettelsen "ikke langt unna Resens. Man valgte så vidt mulig alltid å gjengi et ord i grunnteksten med ett og samme norske ord hver gang det forekom". Sæbø (1988:309) er enig i denne vurderingen av 1904-utgaven: "Its language was was decidedly Norwegian in character, but still syntactically heavy, encumbered with many Hebraisms and Grecisms; and its translation method was still that of the Resen-Svaning Bible. The same was true for the linguistic revision made in 1930." Hovedlinjen i den norske bibeltradisjonen, 1930-bibelen inkludert, knytter seg altså til en *literal* oversettelsesstrategi.

Slik de historiske forhold er, kom den også til å innebære en *danskpåvirket* stil og språkføring. Dagfinn Rian (1995:30) omtaler "det danskpregede bibelspråk som står i den Resen-Svaningske oversettelsestradisjon". Hvis de nynorske versjonene holdes utenfor, merker norske bibler ennå arven fra dansk ved at konservativt eller moderat bokmål føles som det naturlige språket i en bibel. Så langt har ingen utgitt en bibel på radikalt bokmål, og skulle den noen gang komme, ville mange oppleve en slik språkføring som upassende for tekstens innhold. Det er også tradisjon for hva slags vokabular som er passende. Begrepet "bibelspråk" brukes noen ganger som om dette er noe som eksisterer i sin egen rett, mer eller mindre synonymt med "høystil". Slik kan Gilbrant (1994:63) si at "selve bibelspråket er langt på vei avskaffet" når han kommenterer språkføringen i den boken som ikke desto mindre har vært Norges kirkebibel siden 1978. Konkret kjennetegnes tradisjonelt bibelspråk blant annet av spesielle preferanser når det gjelder vokabularet, så som "hyrde" og "stad" heller enn "gjeter" og "by". Tradisjonen taler også for å være tilbakeholden med å bruke utpreget *moderne* ord, i særdeleshet fremmedord, i Bibelen. Forsøk fra oversetterens side på å modernisere bibelspråket vil jevnlig bli utlagt som språklig forfall av konservativt orienterte språkbrukere. Jevnfør André Bjerkes (1969:165) sarkastiske kommentar til formuleringen av Job 10:1 – "jeg er lei av livet" – i en prøveoversettelse utgitt av Bibelselskapet i 1966:

Her er det interessant å følge utviklingen på de forskjellige stadier av bibeloversettelse. En utgave fra 1893 har: "Min sjel vemmes ved mitt liv." I 1930-oversettelsen heter det: "Min sjel er lei av mitt liv." I 1966 [er det] altså popularisert til "Jeg er lei av livet." I år 2000 kan vi antagelig vente oss det enda mer muntlige: "Jeg driter i hele greia."

(I BS ble den endelige formuleringen av Job 10:1 for øvrig "jeg er inderlig lei av livet".) I tillegg til rent språklige vurderinger kommer også teologien inn i bildet: Straks en ny bibeloversettelse foreligger, vil det fra teologisk konservativt hold ofte komme forsøk på å påvise at den ikke formidler grunntekstens lære like godt som den oversettelsen den skal erstatte. Med et kritisk eller direkte vrangvillig utgangspunkt vil nye formuleringer bli nøye vurdert med tanke på

mulige meningsforskyvninger, og dette kan lett utvikles til beskyldninger om regelrett bibelforvrengning (det gjennomgående emne for Gilbrant 1994, med BS som objekt). Særlig oversettere som skal fremstille en offisiell kirkebibel til å erstatte en eldre versjon, er nødt til å utføre sitt arbeid i vissheten om at desto mer nyskapende oversettelsen er, jo mer kontrovers vil den i begynnelsen utløse.

2.5.2. Holdning til tekstgrunlaget

Tradisjonen manifesterer seg også på en annen måte, nemlig i forbindelse med selve tekstgrunlaget: Hvilken grunntekst skal oversettes? Her kommer en annen tradisjon, overleveringen av de originale tekstene, inn i bildet. Denne linjen går helt tilbake til de tapte originalskriftene. De innviklede tekstkritiske vurderingene som berører det greske NT, skal ikke drøftes her: For det meste dreier seg det kun om hvorvidt visse tekstavsnitt skal tas med, utelates eller markeres som sekundære, noe som ikke har noen videre språklig interesse. Derimot må oversetteren særlig i GT noen ganger ta stilling til om han skal rette tekster som kan se ut til å være forvansket – med andre ord, om han skal oversette en tvilsom tekst slik den står, eller om han skal basere seg på en mer plausibel, men nødvendigvis imaginær hebraisk tekst. Om det er oversetterens oppgave å rette den tekst han oversetter, vil det være delte meninger om. Sylfest Lomheim (1995:114) tar opp spørsmålet; merk at han snakker om oversettelse generelt og ikke har bibeloversettelse i tankene:

Skal ein, når ein omset, retta opp ting undervegs som opplagt må vera feil? Som rettleiar i omsetjingsarbeid får ein ofte det spørsmålet.

Svaret må verta: I prinsippet har omsetjaren til oppgåve å omsetja teksta slik ho står. Han går utanom si rolle og sitt mandat om han set seg til doms over originalen [...] Ein annan praksis og ei anna haldning i omsetjingsarbeidet enn det ville føra heilt gale av stad. Men i sakspråklege tekster, og kanskje særleg i faglege eller tekniske tekster der det omtalte, sjølv saka, er det primære, vil det vera i oppdragsgjevarens interesse at omsetjaren også er på vakt overfor mogelege feilar og uforståelege formuleringar. Det endelege svaret på spørsmålet 'Skal ein retta opp feilar?' er altså avhengig av kva slags tekst ein arbeider med og kva slags fullmakter ein har fått av oppdragsgjevaren. Dessutan bør omsetjaren naturlegvis ta kontakt med oppdragsgjevaren viss det er rusk og galne opplysningar i teksta. I regelen vil arbeidsgjevaren ønskja oppretting. Det er difor typisk for sakspråkleg omsetjing at feilretting og språkleg forbetring stundom er ein del av arbeidet.

Dette understreker nok en gang hvilken spesiell stilling en bibeloversetter er i. Han som i alle fall noen bibeloversettere vil regne som sin oppdragsgiver, kan bare kontaktes via bønn og uttaler seg ikke om tekstkritiske spørsmål. Igjen kommer bibelsynet inn i bildet. Fundamentalister og konservative teologer som

hevder Bibelens absolutte ufeilbarlighet, vil påstå at de originale manuskriptene var fullstendig fri for "rusk og galne opplysningar" (jf. Lønning 1995:59). De vil også hevde at den videre avskrivningen utgjorde "en hellig tradisjon som Gud selv har våket over" (så Gilbrant, 1994:229). Ingen vil nekte for at noen håndskrifter inneholder avskriverfeil, men det er på denne bakgrunn en må se den store tilbakeholdenhet teologisk konservative oversettere utviser når det gjelder å "rette" bibelteksten. Som denne oppgaven vil påvise, er en slik tilbakeholdenhet merkbar både i NB og NV. Derimot foretar BS-oversetterne hyppig rettelser når det foreligger mistanke om at den overleverte teksten er korrupt; selv i det lille tekstutvalget som skal analyseres i denne oppgaven, vil en rekke tilfeller bli påvist. Skal oversetterne lage en bibel til allmenn bruk, kan de vanskelig la *opplagte* feil og meningsløsheter bli stående i teksten. Ved mindre opplagte tilfeller blir oversetternes skjønn – og kanskje deres bibelsyn – avgjørende.

3. De tre biblenes hovedstrategier

Som antydnet i forrige kapittel er det hovedvariabler å forholde seg til: hvor oversetterne generelt velger å plassere seg på skalaen fra idiomatisk til litteral oversettelse, og hvor forpliktet de føler seg på den eksisterende bibeltradisjonen. Noen sitater, for en stor del fra utgiverne selv, vil belyse hvor i dette landskapet BS, NB og NV befinner seg.

3.1. "Grunntekstens mening i en moderne språkdrakt"

Angående BS, kirkebibelen, skriver Dagfinn Rian (1995:30):

Bibeloversettelsen av 1978/85 ble til i en periode da oversettelsesteorien i bibelselskapene var preget særlig av amerikaneren Eugene A. Nidas tanker. Hans oversettelsesteori er særlig preget av tanken om oversettelse som kommunikasjon. Oversettelsen skal kommunisere et budskap - på samme måte som originalen gjorde det sin tids lesere. Oversettelsesteorien blir altså preget av tanken om funksjonell eller dynamisk ekvivalens. Idealet også for denne type oversettelser er naturligvis å komme grunnteksten og dens budskap så nær som mulig [...] Flere av dem som var engasjert i bibeloversettelsesarbeidet deltok i det store seminaret for bibeloversettere som ble holdt ved det evangeliske akademi i Arnoldshain i Tyskland i 1968, med Nida som hovedforeleser. De kommunikasjonsteoretiske aspektene ved bibeloversettelse kom følgelig til å stå ganske sterkt i Bibelselskapet i syttiårene.

Rian tilføyer imidlertid at denne kommunikasjonsteorien ikke ble brukt ukritisk. Ikke desto mindre vil ingen nekte for at BS er oversatt etter prinsipper som står langt nærmere Nida enn Resen/Svaning. Jevnfør en kort, popularisert redegjørelse om bibeloversettelse i en av Bibelselskapets publikasjoner (*Påskemagasinet* s. 28, utgitt i 1991 i forbindelse med Selskapets 175-årsjubileum). Det må her tas alle forbehold om at dette er tekstreklame for BS snarere enn en faglig fundert fremstilling. Ikke desto mindre er det utgitt i Bibelselskapets navn:

Hvordan oversette? Hebraisk og gresk har en helt annen oppbygging enn mange andre språk. Enkelte ord i grunnteksten finnes ikke på de språk Bibelen skal oversettes til. Dette er noen av de mange problemer bibeloversetteren må løse. Noe forenklet kan vi si at det har vært to hovedstrømninger i bibeloversettelsens historie:

"Ord-for-ord-oversettelsen", som vil følge grunntekstens ordlyd og setningsbygning så langt som mulig. Resultatet blir ofte et tungt språk. Tekster som er klare på grunnspråket, blir forvansket gjennom oversettelsen. Det er ingen nyere oversettelser som konsekvent følger denne metoden.

"*Meningsoversettelsen*", som starter med en grundig undersøkelse av grunntekstens elementer og innhold, som deretter gjengis på det nye språket på en naturlig måte. Forholdet til grunnteksten blir dermed preget av både nøyaktighet og troverdighet. Samtidig vises troskap mot det nye språk og de nye lesere. Bibelens budskap er et budskap for vår tid.

Fra 1930 til 1985 1930-utgaven av Bibelen var preget av prinsippet om en oversettelse ord-for-ord. Men oversetterne som stod bak denne utgaven, beveget seg i retning av Martin Luthers gamle prinsipp: "Guds ord på folkets eget språk". Dermed begynte en fornyelse av bibelarven fra reformasjonen som nå er videreført med oversettelsen fra 1978/85 til bokmål og nynorsk. Med disse utgavene har vi fått en bibel med Guds ord på et godt og lesbart norsk.

Dette er velkjent retorikk til støtte for idiomatisk oversettelse, og i så måte "Nida for legfolk". Selv når man tar i betraktning hvor popularisert og lite faglig denne teksten er, er det bemerkelsesverdig hvor langt den går i å forkaste en litteral oversettelsesstrategi. Det mer enn antydes at kun ved "meningsoversettelse" er det mulig å oppnå en virkelig trofast gjengivelse. Det heter at 1930-bibelen "var preget av prinsippet om en oversettelse ord-for-ord", og i lys av det foregående må dette forstås som en mangel ved den, men man hadde begynt å 'bevege seg i retning' av en bibel som ikke var helt konkordant. Dette skal man så ha *videreført* med BS. Her forsøker Bibelselskapet altså å påvise en slags kontinuitet (mens utgiverne av *Norsk Bibel* jevnlig hevder at BS brøt med de etablerte oversettelsestradisjonene; se særlig Gilbrant 1994:63).

I forordet til *Konkordans til Det nye testamente*, utgitt på Bibelselskapets eget forlag, gir Olav Grip (1986:5) en karakteristikk av 1978-oversettelsen:

Det Norske Bibelselskaps oversettelse av 1978/85 er sterkere idiomatisk preget ("meningsoversettelse") enn oversettelsen av 1904/30, som var mer konkordant ("ord-for-ord-oversettelse"). I en konkordant oversettelse tilstreber en å gjengi et bestemt ord i grunnteksten på alle steder det forekommer, med ett og samme ord i oversettelsen. Et slikt krav settes imidlertid ikke til en idiomatisk preget oversettelse. Her ligger vekten på å formidle grunntekstens mening i en moderne språkdrakt. I 1904/30-oversettelsen er f.eks. det greske ordet *sarks* konsekvent oversatt med *kjød*, mens det i 1978/85-oversettelsen, alt etter sammenhengen det står i, er gjengitt på over 25 forskjellige måter.

Det er dermed i en mer idiomatisk preget oversettelse vanskeligere enn i en mer konkordant oversettelse å finne tilbake til de enkelte ordene i grunnteksten. Ventelig har dette ført til at bibellesere i vår tid har fått større interesse og behov for å vite noe mer om hva som er grunnlaget i originalspråkene for de moderne norske ord og uttrykk. Med denne

konkordansen ønsker en å gi et hjelpemiddel som gjør at en lettere kan se sammenhengen mellom de greske og norske ordene.

Slik Grip ser det, er målet for BS altså å fremstille "grunntekstens mening i en moderne språkdrakt". Han legger ikke skjul på at i en idiomatisk oversettelse som BS kan det være vanskelig å skjelne grunntekstens opprinnelige ordlyd; selve hensikten med konkordansen skal være å avhjelpe dette. To ganger snakkes det om "de moderne norske ord og uttrykk" som skal være brukt i BS, og det er i denne frasen en må søke det overordnede mål for denne oversettelsens språkføring. BS streber etter *moderne norsk*. Hovedstrategien er den idiomatiske oversettelses prinsipp: oversetteren leser grunnteksten, ekstraherer selve den nakne meningen slik han etter beste evne forstår den, og deretter uttrykker denne meningen slik en språkbevisst norsktalende i siste halvdel av det tjuende århundre ville gjøre det.

De som forbeholder seg retten til selv å tolke tekstens opprinnelige ordlyd, vil gjerne anklage en oversettelse av Bibelselskapets type for å være en fordekt kommentar som utgir seg for å være en bibel (en anklage som ikke uventet dukker opp i Gilbrants polemikk, 1994:66-67). I den grad man streber etter "moderne norske ord og uttrykk", må man nødvendigvis forkaste mange av de ordene som har vært brukt i tidligere bibelutgaver – og med det kuttes også forbindelsen til mye av ordtilfanget i salmer og oppbyggelseslitteratur som gikk ut fra disse tidligere utgavene. Allerede den opprinnelige prinsippkomitéen for den nye oversettelsen poengterte at "den bibelske begrepsverden og uttrykksmåte som må bevares, kan ikke uten videre identifiseres med det oppbyggelige språk og uttrykkssett som har opphopet seg i vårt språk i århundrenes løp" (*De teologiske prinsipper for en ny bibeloversettelse* 1957:167). Som Dagfinn Rian (1995:30) skriver: "En har så tro som mulig forsøkt å gjengi Bibelens grunntekst på en saksvarende måte i moderne norsk. Da er det gitt at en ikke alltid finner å kunne gjengi bibelteksten med ord og vendinger som skriver seg fra det danskpregede bibelspråk som står i den Resen-Svaningske oversettelsestradisjon."

3.2. NB: "Kontinuiteten ble tatt vare på"

Det skulle vise seg at noen ikke var beredt til å oppgi de tradisjonelle "ord og vendinger". Da NB kom ut ti år etter BS, var et av målene å videreføre det etablerte bibelspråket, og utgiverne knytter en nær forbindelse mellom dette og sin litterale (eller med deres eget ord endog "konkordante") oversettelsesstrategi. Oversetterne har omtalt sine metoder, preferanser og idealer i en rekke skrifter, åpenbart fordi de ser seg selv som en opposisjon mot Bibelselskapet og ønsker å manifestere sine synspunkter. En kortfattet redegjørelse for de foretrukne oversettelsesprinsippene er vedlagt selve bibelutgaven:

Den oversettelsen av Bibelen som du nå har kjøpt, er en "konkordant" oversettelse. Det betyr at vi har forsøkt å la de bibelske skrifers egen uttryksmåte [*sic*], deres billedbruk og karakteristiske tankegang gjenspeiles i oversettelsen. Dette er forsøkt gjort ved at grunntekstens begreper, så langt det har vært mulig, er blitt oversatt med tilsvarende norske ord. På den måten, mener vi at en best bevarer kontakten med grunntekstens ordlyd. Men en viss omskriving vil være nødvendig også i en "konkordant" oversettelse. Språkernes grammatikk og setningsbygning er forskjellig, og en "ord-for-ord-oversettelse" lar seg simpelthen ikke alltid gjennomføre om en skal oversette til et godt, korrekt norsk. Men idealet har vært at oversettelsens ord skal svare til grunntekstens.

I fortsettelsen polemiseres det eksplisitt mot det oversettelsesprinsippet som ligger til grunn for BS, og det er ingen grunn til å tvile på at det først og fremst er nettopp Bibelselskapets 1978-oversettelse man har i tankene:

I de senere år har imidlertid et annet oversettelsesprinsipp [*sic*] vært anbefalt som det ene rette, den såkalte "menings-oversettelse" eller "idiomatisk oversettelse". Man sier at "vi skal ikke oversette ord for ord, men mening for mening." Dette kan jo høres greit ut. Men det ligger en stor fare i en slik metode, for det er umulig å få en riktig oversettelse av meningen dersom man har en feilaktig oversettelse av ordene. Det er jo i ordene og ordenes sammensetning at meningen ligger. En meningsoversettelse kan fort bli oversetterens tolkning av Bibelen.

Det kan se ut til at denne idiomatiske oversettelse var en moteretning som mange nå går bort fra igjen. I stedet søker en tilbake til tradisjonen fra de aller første trykte bibler på reformasjonstiden. Både den berømte engelske King James-bibelen fra 1611, og de gamle skandinaviske bibelutgaver, tilhører denne tradisjon. Hver ny bibelutgave tilpasset seg sin forgjenger i form og stil. Kontinuiteten ble tatt vare på.

Det er denne bibeltradisjon vi ønsker å føre videre og som har vært retningsgivende for Norsk Bibels oversettelse.

Dette er gjort for at du skal komme så nær som mulig til det Guds ord profeter og apostler formidlet første gang ordene ble skrevet.

Her nevnes også andre faktorer som har spilt en stor rolle for NBs opphavsmenn: *tradisjon* og *kontinuitet*. Slik Bibelselskapet kan påberope seg Luther, snakker også NB-utgiverne om "de aller første trykte bibler på reformasjonstiden". Om man raskt sammenlignet NB med 1930-oversettelsen, vår forrige kirkebibel, kunne man lett konkludere med at motivet for å utarbeide den nye oversettelsen var nostalgi overfor den gamle utgaven. Ikke bare er ordlyden i NB gjennomgående svært lik 1930-oversettelsen, men NB har kopiert selv *layouten* og *oppsettet* i 1930-utgaven: Alle vers er stilt opp som eget avsnitt,

og hvert kapittel innledes med en kortfattet oversikt over kapitlets innhold. Til og med tegnsettingen følger den gamle oversettelsen heller enn moderne standard: Anførselstegn eksisterer ikke; sitater innvarsles kun med et kolon. Oversetterne sier da også selv at "bibellesere som er vant til utgaven av 1930 (og eldre utgaver) vil kjenne seg igjen i Norsk Bibels utgave". Oversetterne ser seg faktisk nødt til å presisere at "under arbeidet har vi gått direkte til grunnteksten både i Det gamle testamente og Det nye testamente. Intet er formet uten etter studium av grunnteksten" (RNB:10). Tydeligvis var man redd for at leserne skulle tro at NB bare var en revisjon av 1930-bibelen og slett ingen selvstendig oversettelse. I fortsettelsen understrekes det like fullt nok en gang hvor viktig *tradisjonen* er, og de gamle oversetterne roses:

Vi [har] samtidig vært oss bevisst å arbeide innenfor den norske bibeltradisjon. Derfor har vi [...] beholdt de gamle ord og uttrykk som bibellesere er vant til, og som de vil møte i vår beste oppbyggelseslitteratur og i vår salmeskatt. Utallige ganger har man søkt etter nye formuleringer og likevel endt opp med den gamle oversettelses ord og uttrykk - ganske enkelt fordi vi måtte innrømme at disse var de beste. Vår respekt og beundring for de gamle bibeloversettere har vokst under arbeidet. De har etterlatt oss en arv som vi bør ta vare på.

Her går NB-oversetterne i direkte konfrontasjon med prinsippkomitéen bak BS. Denne komitéen fant som nevnt grunn til å poengtere at de bibelske begreper som måtte bevares, kunne "ikke uten videre identifiseres med det oppbyggelige språk og uttrykkssett som har opphopet seg i vårt språk i århundrenes løp". NB tar derimot sikte på å videreføre nettopp mange av de uttrykkene som hadde "opp hopet seg". Den store vektleggingen av det *tradisjonelle* fremstår som en av de faktorene som tydeligst skiller idealene til NB-oversetterne fra det som BS-oversetterne føler seg forpliktet overfor. Hvis man leser gjennom "Ordforklaringer og noter" i tillegget til selve oversettelsen, blir man straks slått av at eldre bibelutgaver, fra 1930-bibelen og bakover, gang på gang trekkes fram som ryggdekning for gjengivelsene i NB:

"I denne bibelutgave har en vendt tilbake til en oversettelse som var vanlig i eldre danske (norske) bibler" (under oppslagsordet *Asasel*).

"I noen få tilfeller har en også fulgt lesemåter som er bevitnet i majoritets-teksten og som ligger til grunn i eldre norske bibelutgaver." (*Det nye testamentes tekst*)

"I gamle bibelutgaver står det [slik og slik]... Vi [har] i denne bibelutgaven funnet det best å følge den gamle uttrykksmåten." (*Guds navn*)

"I den norske bibelutgaven av 1930 er det greske ord Christos gjengitt med Messias på mange steder. Slik også denne bibeloversettelse." (*Messias*)

"Luther oversatte [*kapporæt*] med nådestol (Gnadenstuhl), og dette ordet er beholdt i denne bibelutgave." (*Nådestolen*)

"Denne bibelutgave følger her de eldre oversettelser" (*Profeter*).

"I denne utgaven har vi oversatt [*jøræh* og *malkosj*] med tidligregn og senregn, slik som i de gamle bibler." (*Regn*)

Under noen overskrifter (*Rødehavet*, *Spedalskhet*) anføres til og med den over 2000 år gamle greske *Septuaginta*-oversettelsen til støtte for gjengivelsen i NB. Likevel er det klart at den oversettertradisjon som NB-oversetterne først og fremst vil knytte seg til, er den "Resen-Svaningske" linjen slik den manifesterte seg i 1904- og 1930-oversettelsen.

Som sitt ideal fremholder NB-oversetterne altså det konkordante prinsipp, dvs. at samme ord i grunnteksten alltid skal gjengis med samme norske ord. Likevel godtar de at stilistisk variasjon noen ganger kan tillates. Som eksempel nevnes ordet *ete*, "som vi mener er et godt norsk ord". Noen steder anså imidlertid oversetterne at ordet *spise* "passet bedre rent stilistisk", selv om grunnteksten har det samme ordet (RNB:6). Likeledes veksler man mellom *sauer* og *får*, alt etter om grunntekstens ene ord står for selve dyrene eller brukes overført om mennesker. Her fjerner NB seg fra total konkordans. (Når det gjelder *sauer/får*, blir motivet å bevare det religiøst ladede "får" og dermed opprettholde en tradisjonell term.)

3.3. NV: "Så ordrett som mulig"

I sine tallrike publikasjoner har Jehovas vitner brukt en hel del spalteplass på å forklare hva slags oversettelsesprinsipper de foretrekker, kanskje fordi deres egen oversettelse så ofte har blitt angrepet. I en av deres håndbøker blir spørsmålet "Hva slags oversettelse er dette?" besvart på følgende måte: "For det første er det en nøyaktig og i stor utstrekning bokstavelig oversettelse fra grunnspråkene. Det er ikke en fri parafrase, en oversettelse hvor oversetterne utelater detaljer som de anser for å være uvesentlige, og legger til tanker som de mener vil være nyttige" (*Resonner ut fra skriftene* 1985:284). Dette er tanker som NB-oversetterne også har tenkt; de beskriver selv farene ved idiomatisk oversettelse med langt på vei de samme ordene: "En tar seg frihet til å plusse på eller ta bort ord eller meninger fra teksten, fordi oversetteren tror han vet hvordan dette egentlig skal forstås" (RNB:7). I utgangspunktet kunne man altså vente å finne likheter mellom oversetterstrategien som ligger bak NB og NV.

I introduksjonen til den engelske *New Word Translation*, den store referanseutgaven av 1984, utdyper Vaktårnets oversettere sin tilnærming, og det gjøres klart at de sikter mot å gjennomføre et utpreget litteralt oversettelsesprinsipp:

Paraphrases of the Scriptures are not offered. Rather, an effort has been made to give as literal a translation as possible where the modern-English idiom allows and where a literal rendition does not, by any awkwardness, hide the thought. In that way the desire of those who are scrupulous for getting an almost word-for-word statement of the original is met. It is realized that even such a seemingly insignificant matter as the use or omission of a comma or of a definite or an indefinite article may at times alter the correct sense of the original passage.

Taking liberties with the texts for the mere sake of brevity, and substituting some some modern parallel when a literal rendering of the original makes good sense, has been avoided. Uniformity of rendering has been maintained by assigning one meaning to each major word and by holding to that meaning as far as the context permits. At times this has imposed a restriction upon word choice, but it aids in cross-reference work and in comparing related texts.

Forordet til den norske utgaven av "De kristne greske skrifter" fra 1991 bekrefter at denne gjenoversettelsen følger et lignende prinsipp: "*New World Translation* søker å gjengi den greske tekst så ordrett som mulig, og denne norske oversettelsen søker å være like ordrett... I den grad det er mulig og synes rimelig, søker denne oversettelsen konsekvent å gjengi hvert gresk ord i grunnteksten med ett og samme tilsvarende ord." Stilistisk motivert variasjon av typen sauer/får eller spise/ete, som NB-oversetterne tillot seg, blir dermed langt på vei utelukket. Nida (1964:165) påpeker at en formell-ekvivalent oversettelse "usually aims at a so-called concordance of terminology; that is, it always renders a particular term in the source-language by the corresponding term in the receptor document". NV-oversetterne har altså som sitt erklærte mål å lage en oversettelse av denne typen.

Ytterligere utdyping kan finnes i vitnenes bok *Hele Skriften er inspirert av Gud og nyttig* (1991:326); legg særlig merke til hvor selvfølgelig man setter likhetstegn mellom trofasthet/nøyaktighet og litteral oversettelse:

At dette er en trofast og nøyaktig oversettelse, fremgår også av at den er bokstavelig. I en bokstavelig oversettelse svarer teksten nærmest ord for ord til den hebraiske og greske tekst. Oversettelsen bør også være så bokstavelig som idiomene på grunnspråket tillater. I en bokstavelig oversettelse må også rekkefølgen av ordene i så stor utstrekning som mulig være den samme som på hebraisk og gresk, slik at det som fremheves i grunnteksten, også blir fremhevet i oversettelsen. Når grunnteksten blir bokstavelig oversatt, blir dens ånd, særpreg og rytme overbrakt på en nøyaktig måte.

I fortsettelsen heter det likevel at "av og til har man avveket fra tekstens bokstavelige ordlyd for å kunne gjengi vanskelige hebraiske eller greske idiomer på en forståelig måte". I likhet med NB-oversetterne erkjenner altså Jehovas vitner at det konkordante oversettelsesprinsippet ikke lar seg gjennomføre fullt ut. Dette blir imidlertid fulgt av et angrep på idiomatisk oversettelse (s. 326-327):

Mange bibeloversettere har unnlatt å velge en bokstavelig oversettelse for å oppnå det de anser som et vakkert språk. De framholder at bokstavelige gjengivelser er stive, unaturlige og snevre. Men når de unnlater å oversette teksten bokstavelig og i stedet lager parafraser og tolker teksten, blir resultatet ofte avvik fra den nøyaktige og opprinnelige fremstilling av sannheten. De har i virkeligheten utvannet Guds tanker [...] Tusenvis av korrekte gjengivelser [er] blitt ofret til fordel for hva mennesker anser for å være vakkert språk, og det har ført til unøyaktigheter i mange bibeloversettelser.

Hensynet til "vakkert språk" har altså ingen høy prioritet – det later ikke engang til å gjøre noe særlig om gjengivelsene skulle bli "stive, unaturlige og snevre". Jehovas vitners interne nyhetsbrev *Vår tjeneste for Riket* for mars 1992, side 4, gir uttrykk for noe av det samme:

Formålet har vært å utarbeide en studiebibel, en bibel som kommer grunnteksten så nær som mulig. *Ny verden-oversettelsen* er derfor villig til å ofre den språklige eleganse for å få fram nyanser i grunnteksten. Andre bibeloversettelser, for eksempel den norske oversettelsen av 1978/85, kan nok være mer lettlesbare og ha et mer naturlig språk, men ofte på bekostning av nøyaktighet og nyanserikdom. [...] Nøyaktigheten i *Ny verden-oversettelsen* kommer også til uttrykk ved at praktisk talt alle ord er blitt oversatt, også småord som ikke alltid føles nødvendige på norsk.

Man har altså fattet en overlatt beslutning om å "ofre den språklige eleganse", en usedvanlig holdning fra en bokutgivers side. Det som prioriteres, er "nøyaktighet", og med dét mener man tydeligvis at det nakne, konkrete, semantiske innholdet i "praktisk talt alle" ord i grunnteksten skal føres over til målspråket så langt dette med rimelighet lar seg gjennomføre: Man er redd for at ellers kan "Guds tanker" bli "utvannet". Likevel passet man på at "grammatikk og syntaks [ble] korrekt og naturlig", som det heter i en artikkel i *Vakttårnet* for 1. september 1996. Her ble den norske utgaven av *New World Translation* presentert, og det ble gitt en redegjørelse for hvordan man rent praktisk går fram når det lages nye utgaver basert på den engelske versjonen (s. 29):

Først blir en gruppe innviede kristne utnevnt til å tjene som et oversettelsesteam. Erfaringen har vist at når oversetterne samarbeider som et team i stedet for å arbeide uavhengig, lager de en bedre og mer balansert oversettelse. (Jevnfør Ordspråkene 11:14.) Vanligvis har hvert medlem av teamet allerede erfaring som oversetter av [Vakttårn-]Selskapets publikasjoner. Teamet får deretter grundig opplæring i grunnleggende prinsipper for bibeloversettelse og i bruken av de dataprogrammene som er spesielt utviklet for dette formålet.

Oversettelsesteamets oppdrag er å lage en bibeloversettelse som er (1) nøyaktig, (2) konsekvent, (3) så ordrett og bokstavelig som målspåket tillater, men likevel (4) lett å forstå for alminnelige mennesker. Hvordan griper man saken an? Tenk på den nye norske utgaven. Oversettelsesteamet valgte først norske uttrykk som svarer til alle de viktigste bibeluttrykkene som er brukt i den engelske *New World Translation*. Datamaskinen var blitt programmert til å vise beslektede og synonyme ord i Bibelen. Den viste også de greske eller hebraiske ordene i grunnteksten som de engelske ordene er oversatt fra, slik at oversetteren kunne studere hvordan disse greske eller hebraiske ordene er blitt oversatt andre steder hvor de forekommer. Alt dette var til stor hjelp når det skulle velges tilsvarende norske uttrykk. Så snart teamet var blitt enig om disse ordene, gikk de i gang med selve bibeloversettingen. Etter hvert som oversetterne arbeidet seg gjennom de enkelte versene, viste datamaskinen hele tiden de aktuelle norske uttrykkene.

Men oversettelse innebærer mye mer enn bare å erstatte ett sett med ord med et annet. Det måtte nedlegges et stort arbeid for å påse at de norske uttrykkene som var blitt valgt, overbrakte den rette bibelske tanken i enhver sammenheng. Man måtte også passe på at grammatikk og syntaks var korrekt og naturlig. Det er blitt nedlagt et hardt arbeid, og resultatet taler for seg selv. Den norske utgaven, *Ny verden-oversettelsen*, gjengir Guds Ord på en måte som er lett å lese, klar og forståelig og trofast mot grunnteksten.

Det siste må rimeligvis anses som tekstreklame for den nye oversettelsen. Den viktigste opplysningen som gis her, er at de som laget den norske NV-utgaven støttet seg på datamaskinelle hjelpemidler i langt større grad enn de andre oversetterne åpenbart gjorde: Opphavsmennene til BS og NB ville trolig hatt seg frabedt at en datamaskin skulle diktere dem hvilke ord de hadde til rådighet.

Det ser altså ut til at NVs opphavsmenn har gjort seg store anstrengelser for å gjennomføre sitt konkordante oversettelsesprogram. Idealet er at det skal være et 1:1-forhold mellom grunntekstens og oversettelsens ord. I så måte er NV basert på prinsipper som til en viss grad ligner dem NB går ut fra, men mens NB-oversetterne er opptatt av å knytte seg til tradisjonen fra eldre norske bibler og har "beholdt de gamle ord og uttrykk som bibellesere er vant til", fremgår det av selve teksten i NV at oversetterne på ingen måte følte seg forpliktet til å videreføre eksisterende norske bibeltradisjoner. Om *New World Translation*

generelt erkjenner vitnene at "noen vers har nok ikke den samme ordlyden som den mange er vant til" (*Resonner ut fra skriftene* 1985:284). Det er lett å konstatere at NV inneholder mange ord og formuleringer som oversetterne bak BS og NB uten tvil ville ha ansett som ubrukelige og upassende i en norsk bibel, som når man flere steder har funnet bruk for det (kvasi-)vitenskapelige uttrykket "dynamisk energi" (Job 40:16, Jes 40:26, Hos 12:3). Heller enn å videreføre tradisjonelt norsk bibelspråk føler NV-oversetterne seg forpliktet overfor den engelske *New World Translation*, som de til gjengjeld gjengir med stor nøyaktighet – man kunne endog si: nokså mekanisk. Eksempelvis anså den opprinnelige oversetterkomitéen at *grace*, den tradisjonelle engelske oversettelsen av det greske ordet for "nåde", var blitt et for alderdommelig ord. De innførte derfor uttrykket *undeserved kindness* i stedet. Den norske NV følger trofast/mekanisk opp med "ufortjent godhet", selv om "nåde" på ingen måte kan sies å være noe foreldet eller alderdommelig ord på norsk. Den norske utgaven blir uvegerlig farget av vurderinger som egentlig gjaldt forhold i engelsk. Oversetterne tenderer også mot å velge ord som er kognate med den engelske tekstens ord, som når *loyal* blir til "lojal" heller enn f.eks. "trofast". Blant annet som følge av dette har NV en langt mer liberal bruk av fremmedord enn NB eller endog BS, som for det meste prøver å holde seg til kjerneordforrådet i norsk.

3.4. For å oppsummere: BS er ment å være en hovedsaklig *idiomatisk* oversettelse som dermed frigjør seg fra den litterale Resen-Svaningske tradisjon. Språket skal være moderne norsk, og mange tradisjonelle termer oppgis. NB-oversetterne har som sitt ideal det *litterale* prinsipp, og de har en dyp lojalitet overfor den etablerte bibeltradisjonen: Ønsket om å bevare og videreføre det gamle religiøse ordforrådet synes å ha vært en del av selve motivasjonen for å utarbeide NB. Jehovas vitners NV-bibel er likeledes ment som en litteral oversettelse, men den hengivenhet overfor bibeltradisjonen som NB-oversetterne føler, finnes ikke her. Språkføringen trekker heller på moderne norsk vokabular, inkludert fremmedord som aldri før har forekommet i noen norsk bibel.

Ifølge utgivernes "egenerklæringer" skulle dermed alle reelle muligheter være dekket:

	<i>Litteral</i>	<i>Tradisjonell</i>
BS:	Nei	Nei
NB:	Ja	Ja
NV:	Ja	Nei

(Den siste muligheten, en bibel som ikke skulle være litteral og likevel være tradisjonell, kan ikke forekomme – siden tradisjonelle norske bibler gjennomgående har vært litterale.)

4. Skapelsesberetningen: 1 Mos 1

Med dette kapitlet begynner den sammenlignende gjennomgangen av tekstprøver fra de tre biblene, med sikte på å etterspore oversetternes metoder og strategier.

VERS 1

BS: I begynnelsen skapte Gud himmelen og jorden.

NB: I begynnelsen skapte Gud himmelen og jorden.

NV: I begynnelsen skapte Gud himlene og jorden.

I Bibelens første vers er de tre oversettelsene samstemte bortsett fra at *NV*-oversetterne velger "himlene" heller enn "himmelen". Dette gjenspeiler at originalens ord *šamájim* ser ut som en flertallsform (eller dualis). I sin hebraiske grammatikk omtaler Harris Birkeland (1984:91) dette som "den såkalte *flatepluralis*, som brukes om utstrekning i rommet eller overhodet til å betegne steder". Å oversette "himmelen" heller enn "himlene" kan dermed forsvares ut fra at norsk ikke opererer med *flatepluralis*, og at det hebraiske ordet ikke har noen *reell* flertallsbetydning. Albrektson (1992:88-89) kommenterer i tråd med dette:

Att det hebreiska ordet för "himmel" till formen är pluralis är ett grammatiskt faktum som översättaren inte behöver ge besked om – ordet finns inte i singularis i hebreiskan, och att återge det med "himlarna" (som P.P. Waldenstöm gör i sin Psaltaröversättning 1904) eller med "les cieux" (som Chouraqui gör) är lika omotiverat som att översätta engelskans "scissors" med "saxar" i st.f. "sax".

På den annen side har *BS* og *NB* svekket forbindelsen til sin egen gjengivelse av 2 Pet 3:5, som må vise nettopp til skapelsesberetningen: "De [...] glemmer at det fra eldgammel tid var *himler* og en jord som steg fram av vann." Her er flertallsformen vanskeligere å komme utenom, for mens hebraisk *šamájim* kan sies å være en rent "idiomatisk" betinget flertallsform på linje med engelsk *scissors*, gjelder ikke dette for gresk *ouranoí*. Alt i Bibelens aller første vers må oversetterne treffe bestemte valg, og ikke noe valg gir et helt tilfredsstillende resultat. Å gjengi *šamájim* med "himlene" er misvisende i og med at vi på norsk bruker et entallsord om himmelen. Ordlyden i *NV* vil få en nordmann til å tenke på flere adskilte himler, en tanke som pseudo-pluralisen *šamájim* sannsynligvis ikke utløste hos de gamle hebreere. På den annen side snakker f.eks. 2 Pet 3:5 om "himler" også på gresk. Skal dette avskrives som en semittisme, så man like

gjærne kunne oversette "himmelen" også i NT? Hva da med Paulus' henvisning til den "tredje himmel" i 2 Kor 12:2, som igjen innfører forestillingen om flere himler? Også innledningen til Fadervår vil i litteral oversettelse lyde "Fader vår, du som er i *himlene*". NRO anfører som betydning 1 b av ordet "himmel" "en(hver) av de syv (ell[er] tre) over hverandre liggende (faste) himmelsfærer" og anfører at dette er vanskelig å skille fra betydning 2 b: "et(hvert) av rummene mellom de tre ell[er] syv himmelsfærer [...] som oppholdssted for Gud (gudene), englene og de salige". Deretter listes det opp bibelske eksempler med "himlene" i flertall, deriblant 2 Kor 12:2 sitert over. Det er dermed tradisjon for å bruke "himlene" i flertall på norsk, og med reell flertallsbetydning. Til sist blir det opp til oversetterens skjønn å avgjøre om *šamájim* kan eller bør oversettes som en flertallsform, eller bare skal avskrives som et rent grammatisk fenomen i hebraisk, uten semantisk gjenklang.

Dette illustrerer hvilket teologisk og eksegetisk problemområde bibeloversetteren må bevege seg gjennom: Selv det som kan synes å være små språklige justeringer for å oppnå mer idiomatisk norsk, kan lett tillegges dypere betydning og i ytterste konsekvens anses som forvanskninger.

VERS 2

BS: Jorden var øde og tom, og mørke lå over havdypet. Men Guds Ånd svevet over vannet.

NB: Og jorden var øde og tom, det var mørke over det store dyp, og Guds Ånd svevet over vannene.

NV: Nå viste jorden seg å være formløs og øde, og det var mørke over vanddypets overflate, og Guds virksomme kraft beveget seg fram og tilbake over vannenes overflate.

Setningene skiller seg fra hverandre i bruken av *konjunksjoner*. I grunnteksten begynner setningen med et "og" (*we*). I NB beholdes denne konjunksjonen, NV skriver "nå", mens BS ikke har noe som tilsvarende grunntekstens *we*. Her kan man argumentere som så at dette ordet ikke tilfører setningen noen reell mening, men at hebraisk stil (og til dels også hebraisk grammatikk) krever at de fleste setninger begynner med "og". I en rekke skrifter i GT begynner selv den aller første setningen med et "og". Etter vanlig norsk standard har hele GT, og til dels også NT, et klart overforbruk av konjunksjonen "og" fremst i setninger. (I 1930-oversettelsen av 1 Mos kapittel 1 begynte 29 av 31 vers med "og".) Øysteb (1978:225) setter dette inn i en større sammenheng: "Vi har [en] retorisk tradisjon med syndetiske opphopninger, den som Kinck sikter til med 'prækestolens bindeordsfagre stil' (Herman Ek, innl. 16). Ved siden av den tradisjonen står bibelspråket med de mange *og* – og også *men* – i versåpningene. Bakgrunnen er en hebraisk forbindelsespartikkel som er overført til dansk og norsk (for Det nye testamente mer eller mindre via en hebraisme i gresk). Mange av disse hebraismene er forsvunnet etter senere oversettelsesrevisjoner, nå senest

ved nyoversettelsen i 1975" (det vises til en prøveutgave for BS). I en dynamisk-ekvivalent bibelversjon vil man avvike fra en litteral oversettelse for å gi oversettelsen det presumptivt rette stilleiet: Å gjengi alle grunntekstens hyppige "og" direkte ville forvandle god hebraisk til et monotont og masete norsk. Skal målet derimot være at naturlig hebraisk skal bli til naturlig norsk, må de fleste konjunksjonene strykes.

NB-oversetterne har ikke tatt slike hensyn. Dette later ikke til å være direkte kommentert i deres skrifter, men innen rammene av deres tradisjonismeprojekt kan man argumentere med at utstrakt bruk av innledende "og" har vært vanlig i norsk bibelspråk – dette har vært trukket fram som et viktig stilistisk trekk ved det vi tradisjonelt har forstått med bibelspråk på norsk (se Gudmund Hernes' kommentar til Lukas 2:1, sitert s. 88 i drøftelsen av juleevangeliet). Når man dertil kommer nærmere grunnteksten ved å ta "og" med, vil også det *konkordante* oversettelsesprosjektet spille inn. Også NV-oversetterne er generelt oppsatt på at alle elementer i grunnteksten skal gjenspeiles i oversettelsen, også partikler med lite semantisk innhold: "Nøyaktigheten i *Ny verden-oversettelsen* kommer også til uttrykk ved at praktisk talt alle ord er blitt oversatt, også småord som ikke alltid føles nødvendige på norsk" (*Vår tjeneste for Riket*, mars 1992:4). Stilistiske hensyn på målspråket er altså underordnet det som her forstås med nøyaktighet. Hva konjunksjonen *we/wa* angår, fremgår det imidlertid at oversetterne prøver å variere med forskjellige ord for å unngå lange ramser med "og". Her i vers 2 står det således "nå"; se kommentar til vers 17-19.

I lys av dette er det nokså overraskende at NB-oversetterne sløyfer "og" foran "det var mørke over det store dyp", der grunnteksten har (og BS og NV beholder) konjunksjonen. Her går NB også mot 1930-oversettelsen, som likeledes hadde ordlyden "og det var mørke over det store dyp". Dette er et merkelig avvik fra de prinsipper NB-oversetterne ellers følger, og det forekommer også andre steder (særlig følbart i vers 5).

Foran "Guds Ånd" har BS "men" heller enn "og". Hebraisk *we* (allomorfer *wa, u*) dekker både "og" og "men"; den manglende distinksjonen er ganske påfallende for en norsktalende. Oversetteren må bruke sitt eget skjønn, og her ser en at det ikke alltid faller likt ut: NB og NV foretrekker "og". Hvorvidt den følgende setningen står i noe slags adversativt forhold til det foregående, slik bruken av "men" på norsk antyder, blir en nokså vilkårlig vurdering i sammenhenger som denne.

Ingen av oversetterne forsøker å gjengi det indre rimet i grunntekstens adjektiver "øde" og "tom", *tohu* og *bohu*. Oversetterne følger det prinsippet Albrektson (1992:89) setter opp: "I regel är det klokt att offra formella effekter för en trohet mot innehåll och mening, om inte båda kan förverkligas." (Nynorsk-oversettelsen av 1938, med dens allittererende "aud og øydi", var kanskje et forsøk på å gjengi både innhold og formell effekt.) Det lar seg finne eksempler på at teksten i BS og NB reproducerer også formelle effekter fra

grunnteksten. I Jer 48:43, der den hebraiske originalen har bokstavrimet *paḥad wa-paḥat wa-paḥ*, har både BS og NB "gru og grav og garn". NV har derimot "redsel og grop og felle", uten noe forsøk på å gjengi allitterasjonen. Siden et av de erklærte prinsippene for denne oversettelsen er at samme ord i grunnteksten så vidt mulig skal oversettes med samme ord på målspråket overalt, blir det liten anledning til å justere ordlyden for å gjengi formelle effekter.

I 1 Mos 1:2 har flere av bibelutgavene eksempler på det som kan kalles *definisjonsoversettelse*. Slike gjengivelser må oversetterne ta i bruk når de anser at innholdet i et enhetlig ord på originalspråket ikke dekkes tilfredsstillende av noe enkeltord på målspråket. Sylfest Lomheim (1995:87-89) snakker om *eksplikasjon* eller "forklarande omsetjing" og påpeker som eksempel at "det norske ordet 'koie' kan ikkje attgjevast meiningsfylt på fransk med mindre ein omset sjølve forklaringa (definisjonen) 'ei enkel trehytte for skogsarbeidarar' – altså: 'cabane de forêt pour des bûcherons'". Ordet *tehóm* blir i NB oversatt "det store dyp". Det hebraiske ordet er imidlertid et enhetlig morfem og kan ikke splittes opp i to deler som betyr "stor" og "dyp", så dette er eksplikasjon. I BS og NV brukes henholdsvis "havdypet" og "vanndypet" som gjengivelse av *tehóm*; siden disse sammensetningene lett kan splittes opp i flere morfemer, grenser også de mot definisjonsoversettelse. (NVs "vanndypet" var ikke engang en sammensetning i dens forelegg, den engelske *New World Translation*, som har det analytiske "watery deep".)

Så lenge det er snakk om substantiver, vil definisjonsoversettelsen gjerne bestå av adjektiv + substantiv, som "det store dyp" her. Et annet typisk eksempel er at man i BS og NB bruker frasen "ond ånd" til å oversette gresk *daimónion* (f.eks. i Joh 10:21). Her bruker NV-oversetterne enkeltordet "demon" og unngår dermed definisjonsoversettelse. Ellers er NV uten sammenligning den av de tre bibelutgavene som benytter flest definisjonsoversettelser. Noen ganger bestreber NV-oversetterne seg på å markere fine nyanser, som når man presiserer at *byssinon* i Åp 19:8 ikke bare er "lin" (BS), men "fint lin" (så også i NB). I Luk 17:6 sier Jesus: "Hvis dere hadde tro på størrelse med et sennepsfrø, skulle dere si til dette *svarte* morbærtreet..." – fordi NV-oversetterne åpenbart anså det verdt å markere at gresk *sykáminos* her trolig ikke sikter til et hvilket som helst morbærtre, men et *svart* morbærtre av arten *Morus nigra*! I Luk 12:59 heter det i BS: "Du slipper ikke ut derfra før du har betalt til siste øre!" Også i NB brukes ordet "øre" til å oversette *leptón*, den minste mynten som var i omløp i det første århundre, uten at oversetterne bak BS og NB med dette mener å implisere at man den gang brukte samme pengesystem med øre og kroner som vi har i Norge i dag. NV-oversetterne velger imidlertid en lang definisjonsoversettelse: "Du skal slett ikke komme ut derfra før du har betalt den siste *lille mynt av svært liten verdi*." I Luk 21:2 legger den fattige enken likeledes "to småmynter av svært liten verdi" i tempelkassen. (BS-oversetterne er i nærheten av det samme ved å snakke om "småmynter", mens man i NB unngår definisjonsoversettelse ved å bruke ordet "skjerver".)

Hyppige definisjonsoversettelsene kan naturligvis belaste tekstens generelle stil og eleganse. I Åp 4:3 beskrives en visjon av Guds trone, og i NB heter det tilnærmet litteralt at "han som satt der, var å se til som jaspis-sten og sarder-sten". BS har "som jaspis og karneol", og i en fotnote blir det forklart at dette er navn på edle steiner. I NV formuleres det derimot slik: "Han som sitter der, er å se til som en jaspisstein og *en kostelig rødfarget stein*." Denne gjengivelsen kan vanskelig motiveres med at det ikke finnes noe norsk (/engelsk) ord for karneol eller sarderstein. Man kan si at NV-oversetterne her arbeider inn i selve teksten noe av den samme informasjonen som i BS er plassert i en fotnote: at det er snakk om edle steiner.

Når NV-oversetterne i samsvar med sitt konkordante program holder fast på en bestemt definisjonsoversettelse i alle sammenhenger, gir dette seg visse pussige utslag. For å unngå å konflatere forskjellige hebraiske ord for "mann" (*ʾiš*, *adám*, *geber*) setter NV-oversetterne *geber* lik "sunn og sterk mann" og holder gjennomgående fast ved denne oversettelsen, også der den kan synes å passe dårlig inn i sammenhengen. Sal 88:4 får f.eks. den heller paradoksale ordlyden "jeg er blitt som en sunn og sterk mann uten styrke". Et plagg som hebreerne kalte *me'íl* blir i NV benevnt "ermeløs overkledning", hvilket kan være saklig sett korrekt i den mest konkrete betydningen, men i symbolske tekster vil noen finne denne oversettelsen mindre dugelig (Jes 59:17: "Han [...] hyllet seg i nidkjærhet som i en ermeløs overkledning", 61:10: "I rettferdighetens ermeløse overkledning har han svøpt meg"). Oversetterne prøver heller ikke å unngå den følelsen av *gjentagelse* som fort kan bli påtrengende når et enkeltord i grunnteksten oversettes med en hel frase. Til å oversette gresk *charis* bruker NV "ufortjent godhet" heller enn det tradisjonelle "nåde", og Joh 1:14, 16, 17 blir da lydende slik: "Han var full av ufortjent godhet og sannhet. For vi har alle fått av hans fylde, ja ufortjent godhet på ufortjent godhet. For Loven ble gitt ved Moses; den ufortjente godhet og sannheten er kommet ved Jesus Kristus." Jf. også de sju forekomstene av frasen "sunne og sterke menn" i Dan 3:20-27.

For å vende tilbake til 1 Mos 1:2, så har NV en definisjonsoversettelse også i dette verset: Gjengivelsen "Guds virksomme kraft" heller enn "Guds Ånd" er utradisjonell og finnes da også bare her. Ellers er *ruah* normalt oversatt "ånd", slik det er vanlig (merk likevel "livskraften" for *ruah hajjím*, "livets ånd", i 1 Mos 7:22). Gjengivelsen "virksom kraft" representerer dermed et overraskende brudd på det konkordante prinsippet som utgiverne ellers fremholder som sitt ideal og sin vanlige praksis: at ett bestemt ord skal gjengis på en og samme måte gjennom hele Bibelen. Det ser ut til at NV-oversetterne ett sted ønsket å skrive inn i bibelteksten Jehovas vitners forståelse av hva "Guds Ånd" er for noe, og de valgte simpelthen den første forekomsten av denne frasen. "Virksom kraft" for "ånd" er et eksempel på at definisjonsoversettelse noen ganger kan bære i seg kimen til kontroverser: Det sier seg selv at hvis leseren ikke er enig i "definisjonen", er veien kort til teologiske stridigheter og

anklager om bibelforvringning. I prinsippet er det imidlertid likegyldig om ett ord i grunnteksten oversettes med ett eller flere ord i målspråket, eller for den del om en lengre frase i grunnteksten gjengis med færre ord i oversettelsen: Den teksten oversetteren produserer, kan likevel aldri bli noe mer enn summen av hans tolkninger av grunntekstens ord.

Stilistisk sett skyver ordet "virksomme" det språklige nivået i retning av det litterære. NRO karakteriserer ordet "virksom" som "mest litt[erært]" (IV:3988). Ordboken vil med karakteristikken "litt." signalisere at "ordet hører hjemme i stivere skrevet sprog" (I:vii).

VERS 3

BS: Da sa Gud: "Det bli lys!" Og det ble lys.

NB: Da sa Gud: Bli lys! Og det ble lys.

NV: Og Gud tok til å si: "La det bli lys." Da ble det lys.

Grunntekstens ene konjunksjon *wa* blir vekselvis gjengitt "da" og "og" i alle tre oversettelser, men i NV gjøres det motsatt enn i de to andre. NV-oversetterne tillegger grunntekstens imperfektum-form *wajjómer* en ingressiv/progressiv betydning og oversetter "og...tok til å si" heller enn simpel preteritum "og sa". Her antar NV-oversetterne en kontroversiell tolkning av det hebraiske verbalsystemet, idet de forkaster den grammatiske teorien om *waw*-konsekutivum, som de andre oversetterne øyensynlig godtar. I *Hele skriften er inspirert av Gud og nyttig* (1991:330) heter det at "denne ukorrekte teorien har ført til mye forvirring og til feilaktige gjengivelser av den hebraiske tekst", skjønt det ikke følger noen videre argumentasjon til støtte for at den må avvises. I all korthet går teorien ut på at den prefikserte konjunksjonen *wa*- skal ha evnen til å nøytralisere den "ufullførte" aksjonsarten som en hebraisk imperfektum-form ofte signaliserer, så man i et tilfelle som dette kan anse verbalhandlingen som fullendt og avrundet heller enn ufullført: "sa" heller enn "var i ferd med å si, tok til å si" e.l. NV-oversetternes avvisning av *waw*-konsekutivum har store konsekvenser for språket i hele deres gjengivelse av GT, for de fleste verbformer i de hebraiske skriftene er nettopp imperfekter med prefiksert *wa*-. Der BS og NB ganske enkelt har preteritumsformer, tar NV-oversetterne ofte i bruk tyngre konstruksjoner der grunntekstens meningsbærende verb blir redusert til en infinitiv som følger en frase som "tok til å", "begynte å", "var i ferd med å" etc. (1 Mos 1:3, 5, 2:19, Job 4:16). Alternativt oversetter man med en enkelt, finitt verbform, men legger til adverbielle uttrykk som "gradvis", "videre", "gjentatte ganger", "gang på gang", "litt etter litt" etc. (1 Mos 1:9, Salm 105:44, Esek 20:26). Slik håper NV-oversetterne å kunne innfange det ingressive, progressive eller iterative aspektet de mener grunntekstens bruk av imperfektum skal signalisere. Prisen er at oversettelsen blir påtagelig mer omstendelig enn originalen, noe man også erkjenner i forordet til den engelske referanseutgaven av *New World Translation* (1984:7): "The original Hebrew is terse, since its

linguistic structure allows for briefness of expression. However, in rendering the sense and feel of the action and state of Hebrew verbs into English [og fra engelsk til norsk], it is not always possible to preserve the brevity due to a lack of corresponding color in English verb forms. Hence, auxiliary words that lengthen the expression are at times required." I den foreliggende teksten er "Gud tok til å si" en gjengivelse av "God proceeded to say" i den engelske *New World Translation*. Den norske versjonen later til å ha fått en iterativ overtone som ikke fantes på engelsk (og hebraisk), og som de norske oversetterne neppe tilsiktet.

De tre oversettelsene har noe forskjellige gjengivelser av Guds befaling. BS har "det bli lys!", NB bare "bli lys!" og NV det lengre "la det bli lys!" NB-oversetterne later til å bestrebe seg på å bevare knappheten i originalens *jehi-`or*, som vanskelig kan gi det samme monumentale inntrykk om det oversettes med unødig flere ord enn i grunnteksten. Imidlertid later ikke NB til å ha sin vanlige "tradisjonelle" ryggdekning: Også 1930-oversettelsen hadde "det bli lys!", som i BS, og 1800-tallets Resen-Svaningske bibler hadde likeledes "der blive lys!" Finn-Erik Vinje (1991:29) påpeker at "skapelsesberetningens *det bli lys* siteres forresten ofte med imperativ: *Bli lys!* - men jeg kan ikke se at det noen gang har stått slik i Bibelen". NB har altså innført nettopp denne ordlyden, men denne oversettelsen var faktisk ikke den første til å bruke den. Ifølge Dag Gundersen (1991:42) står det "bliv lys!" i en utgave som ble utgitt i Christiania i 1840, og som skal bygge på en enda eldre versjon fra 1738. Om NB-oversetterne har tatt disse gamle biblene med i vurdering, fremgår ikke av deres skrifter. Siden de generelt ønsker å bevare tradisjonelle norske ord og uttrykk med religiøs tilknytning, kan det meget vel ha vært utslagsgivende at ordene ofte blir *sitert* i formen "bli lys!", som påpekt av Vinje.

VERS 4

BS: Gud så at lyset var godt, og han skilte lyset fra mørket.

NB: Og Gud så at lyset var godt, og Gud skilte lyset fra mørket.

NV: Deretter så Gud at lyset var godt, og Gud forårsaket et skille mellom lyset og mørket.

BS reflekterer ikke originalens innledende "og", NB opprettholder konjunksjonen, mens den i NV er representert som "deretter". Den siste gjengivelsen gjør den kronologiske rekkefølgen svært poengtert, kanskje mer enn oversetternes hensikt egentlig var.

I BS gjentas ikke "Gud" i to setninger som umiddelbart følger hverandre, åpenbart ut fra stilmessige betraktninger. Det andre "Gud" blir erstattet med pronomenet "han". Etter prinsippene om dynamisk ekvivalens ville man si at dette på ingen måte gjør vold på innholdet i teksten, og leseren blir spart for det som kan føles som en masete gjentakelse på norsk. (Se kommentar til vers 28, der den opprinnelige prinsippkomitéens innstilling til slike forandringer

gjengis.) De andre oversetterne beholder begge forekomster av "Gud", selv i en sammenheng der det ikke innebærer noe semantisk tap (men trolig en stilistisk vinning) å erstatte den andre forekomsten med et pronomen.

Heller enn det enkle verbet "skilte" har NV formuleringen "forårsaket et skille". Dette gjenspeiler at grunntekstens verb (*jabdél*) er en *hifil* eller kausativ form. NRO karakteriserer verbet "forårsake" som ubetinget "litt." (I:1309), og frasen "forårsaket et skille" føles da også utpreget litterær – særlig stilt opp mot det enkle verbet "skilte" i BS og NB.

VERS 5

BS: Gud kalte lyset dag, og mørket kalte han natt. Og det ble kveld, og det ble morgen, første dag.

NB: Gud kalte lyset dag, mørket kalte han natt. Og det ble aften, og det ble morgen, første dagen.

NV: Og Gud begynte å kalle lyset Dag, men mørket kalte han Natt. Og det ble kveld, og det ble morgen, første dag.

Denne gang sløyfes den innledende konjunksjonen i både BS og NB, mens den beholdes i NV. Grunntekstens konjunksjon *wə* foran "mørket kalte han natt" gjengis "og" i BS og "men" i NV: nok et eksempel på avvikende skjønn. Mer overraskende er det at NB-oversetterne stryker hele konjunksjonen; jevnfør "det var mørke"-frasen i vers 2. Hele ansvaret for å sideordne setningene blir lagt på et komma (en såkalt *asyndetisk* konstruksjon, jf. Øystebø 1978:220), noe som gir et så ledig preg at stilnivået nærmer seg det muntlige. Her følger ikke NB 1930-oversettelsen, som hadde "og" både fremst i perioden og mellom setningene: "Og Gud kalte lyset dag, og mørket kalte han natt."

Den generelt konservative språkføringen i NB krever "aften" heller enn "kveld". NB følger her 1930-oversettelsen. NRO (I:13) oppgir ingen spesiell stilmarkering av "aften", men ordet er ikke lenger stilistisk nøytralt slik det var da dette bindet av ordboken kom ut i 1927. Dette illustrerer for øvrig at den arkaiske og dermed "opphøyde" stilen som mange leser inn i eldre bibeloversettelser, ofte ikke har dekning i de opprinnelige oversetternes intensjoner: Deres ordvalg kan være basert på det som de og deres samtidige oppfattet som stilnøytral prosa.

Bruken av bestemt form i frasen "første dagen" kan ikke motiveres ut fra grunnteksten, som ikke har noen artikkel (*jom ehád*, ordrett "dag én"). BS og NV har det enklere "første dag". NB-oversetterne tar i bruk et etablert norsk idiom, "første dagen", med bestemt form av substantivet og *utelatelse* av "adjektivets artikkel": altså ikke det mer fullstendige "*den første dagen*". Lundeby (1965:316-17) påpeker at denne konstruksjonen er mindre vanlig i bokmål enn på nynorsk, men trekker fram at den forekommer hyppig i forbindelse med ordenstall: "Mange uttrykk her er [...] vanlige [...] De laveste tallene forekommer oftest, særlig *første* og *andre*: første gangen, på første ordet,

første året, første morgenen (vanlige uttrykk)". I sin bok om stilanalyse avstår Olaf Øyslebø (1978:179) fra å komme med generelle betraktninger om "mellomkategoriene" mellom fullt markert bestemthet og ubestemthet, inkludert den som kommer til uttrykk i fraser som "første dagen" (selv om Øyslebøs eksempler har å gjøre med adjektiver heller enn ordenstall):

Det er vanskelig å si noe allment om de betydningsnyanser disse mellomkategoriene formidler. Hver forekomst må betraktes for seg, et bestemmerledd kan ha så mange semantiske funksjoner. Den som vil beskjefte seg med bestemthet som stilmiddel, må ha bred lingvistisk orientering og en sikker språkfølelse, for det gjelder subtile nyanser.

Hva slags "subtile nyanser" som måtte skille frasene "første dag", "den første dagen" og mellomformen "første dagen" fra hverandre, er det dermed vanskelig å si noe allment om. Rent semantisk sett foreligger det liten eller ingen forskjell, og resten blir opp til den enkeltes stilistiske vurderinger. Sikkert er det bare at NB her *ikke* følger den bibeltradisjonen oversetterne generelt vil slutte seg til; 1930-oversettelsen hadde "første dag", som i BS og NV.

Angående NVs oversettelse "begynte å kalle" heller enn "kalte", jf. vers 8 og 10.

VERS 6

BS: Gud sa: "Det skal bli en hvelving midt i vannet, og den skal skille vann fra vann. Og det ble slik.

NB: Og Gud sa: La det bli en hvelving midt i vannene, den skal skille vann fra vann.

NV: Og Gud sa videre: "La det bli et utstrakt rom midt i vannene, og la det finne sted en adskillelse mellom vannene og vannene."

Angående ordene "det ble slik", som bare BS har i dette verset, se kommentar til vers 7.

Her må oversetterne bestemme hvordan Guds befaling skal formuleres, i særdeleshet hvilken verbform som skal benyttes. I grunnteksten brukes samme befaling "bli" (*jehî*) som i "bli lys" i vers 3. BS oversatte der "det bli lys", men oversetterne skriver ikke "det bli en hvelving" her, enda konstruksjonen skulle være akkurat den samme. I stedet uttrykkes befalingen som en "skal"-konstruksjon. Det modale verbet "skulle" har særlig i formen "skal" ofte imperativiske implikasjoner, men siden det også inngår i futurum-omskrivninger, kan Guds uttalelse like gjerne tas som en intensjonserklæring som en egentlig befaling. NRO (III:1743) nevner at verbet *skulle* kan tas som "uttr[ykk] for (fast) vilje til ell[er] fortsett om å gjennomføre det som setningen angir"; det nevnes eksempler som "her *maa* den veien gaa, og her *skal* den gaa" (Scott). Siden neste bibelvers forteller hvordan Gud skapte hvelvingen, kan BS'

formulering "det *skal* bli en hvelving midt i vannet, og den *skal* skille vann fra vann" naturlig leses som Guds erklæring om hva han har til hensikt å skape og utrette. NBs "*la det bli* en hvelving" gir derimot inntrykk av at befalingen og skapergjerningen smelter sammen, helt på linje med "bli lys"/"så ble det lys" nær begynnelsen av beretningen. Derimot fremstår "den skal skille vann fra vann" helst som en ren intensjonserklæring om hva hvelvingen er ment å utrette når den først er på plass, på samme måte som i BS. Bare NV fremstiller det som om *både* hvelvingens skapelse og vannenes adskillelse kommer i stand direkte ved Guds befaling, og uttrykksmåten gir rom for at det egentlig ikke trenger å være noen umiddelbar kausal forbindelse mellom det ene og det andre: "*La det bli et utstrakt rom* midt i vannene, og *la det finne sted en adskillelse* mellom vannene og vannene."

NB hadde som nevnt "bli lys" i vers 3, men ikke "bli en hvelving" her – enda man igjen kunne påstå at konstruksjonen ville være akkurat den samme. NB-oversetterne benytter isteden en mer innviklet konstruksjon med "la" som hovedverb i imperativ, fulgt av foreløpig subjekt "det" + "bli". Dette er nettopp en slik "la"-formel som BS innførte i Fadervår (f.eks. "la ditt navn holdes hellig" for tidligere "helliget vorde ditt navn"), og NB-oversetter Gilbrant (1994:195) er kritisk til dette – se kommentaren til Fadervår under. Den bibelversjonen han selv har vært med på å utarbeide, skulle imidlertid tyde på at konstruksjonen som sådan ikke er uakseptabel.

I likhet med NB har også NV "la det bli en hvelving". Dette blir dermed den eneste av de tre oversettelsene som har konsekvens med vers 3, siden NV der har "la det bli lys".

NV-oversetterne benytter igjen en definisjonsoversettelse: Hebraisk *raqia'* gjengis "utstrakt rom" heller enn bare "hvelving", som i BS og NV.

Denne gangen tillegger NV-oversetterne grunntekstens imperfektum-form et *progressivt* aspekt og oversetter "Gud *sa videre*". Den hebraiske verbformen er den samme som i vers 3, der NV har "Gud tok til å si".

Uttrykket "finne sted", særlig som i NVs frase "la det finne sted", gir et merkbart stivere språk. NRO karakteriserer uttrykket "finne sted" (fra tysk *stattfinden*) som "litt[erært]" (III:2118). NV-teksten opprettholder dermed det stilnivået som ble slått an av ordet "virksomme" i vers 2.

Angående vekslingen mellom "vannet" eller "vannene", se kommentar til vers 9.

VERS 7

BS: Gud gjorde himmelhvelvingen og skilte vannet som er under hvelvingen, fra vannet som er over den.

NB: Og Gud gjorde hvelvingen og skilte vannet som er under hvelvingen, fra vannet som er over hvelvingen. Og det ble slik.

NV: Så gikk Gud i gang med å danne det utstrakte rom og å danne et skille mellom vannene som skulle være under det utstrakte rom, og vannene som skulle være over det utstrakte rom. Og slik ble det.

Her har så NB og NV "og det ble slik/slik ble det", på samme sted som den overleverte hebraiske teksten. BS-oversetterne *flyttet* "og det ble slik" (*waihi-ken*) til forrige vers og satte denne setningen inn der i stedet. Notene i *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1987:1) antyder også muligheten for at setningen "og det ble slik" har kommet inn på feil sted i den overleverte teksten, siden disse ordene synes å passe bedre inn i sammenhengen der hvor BS har plassert dem. Likevel er BS alene blant de tre biblene om å gjøre denne rettelsen. Av dette og mange andre eksempler fremgår det at BS-oversetterne har en påtagelig lavere terskel for å gjøre slike emendasjoner enn oversetterne bak NB og NV har.

NV-oversetterne holder fast ved definisjonsoversettelsen "utstrakt rom" for *raqía'*, og som påpekt over, kan en slik praksis fort føre til at *gjentagelser* blir mer følbare enn i originalen. NVs gjengivelse av dette verset fremstår som omstendelig sammenlignet med BS og NB.

Igjen tillegger NV-oversetterne en hebraisk imperfektum-form en *ingressiv* betydning og oversetter "gikk i gang med å danne" heller enn bare "dannet" eller "gjorde" (NB). Ordet "danne" er noe uventet; allerede i 1927 karakteriserte NRO det som "litt[erært], til dels foreld[et]" (I:584).

VERS 8

BS: Gud kalte hvelvingen himmel. Og det ble kveld, og det ble morgen, andre dag.

NB: Gud kalte hvelvingen himmel. Og det ble aften, og det ble morgen, andre dagen.

NV: Og Gud begynte å kalle det utstrakte rom Himmel. Og det ble kveld, og det ble morgen, andre dag.

I både BS og NB sløyfes konjunksjonen i første setning; NV beholder den. NV tillegger grunntekstens imperfektum-verb en *ingressiv* betydning og oversetter "begynte å kalle" heller enn bare "kalte". Jf. vers 5 og 10.

VERS 9

BS: Gud sa: "Vannet under himmelen skal samle seg på ett sted, så det faste land kommer til syne!" Og det ble slik.

NB: Og Gud sa: La vannet under himmelen samles på ett sted, og la det tørre land komme til syne. Og det ble slik.

NV: Og Gud sa videre: "La vannene under himlene samles på ett sted, og la det tørre land komme til syne." Og slik ble det.

Igjen bruker BS en "skal"-konstruksjon som kan dekke både imperativ, intensjonserklæring og rent futuriske forhold (jf. NRO, III:1743-45). Ingen av dem utelukkes av sammenhengen, eller for den del av hverandre. I NB og NV velger man en utvetydig imperativisk konstruksjon med "la".

Vekslingen mellom *vannet* (BS, NB) og den lite idiomatiske flertallsformen *vannene* (NV) gjenspeiler oversetternes forskjellige innfallsvinkler til bestemte forhold i grunnteksten: Det hebraiske ordet for vann, *majim*, er (eller ser ut som) et flertallsord. Det er helst et språkfilosofisk spørsmål om dette grammatiske faktum hadde noe reelt semantisk gjennomslag i språkbrukernes bevissthet: Siden vann i alle tilfelle er en utelkelig masse, kunne man si at det er vilkårlig om det behandles som entall eller flertall. Ut fra Nidas prinsipp om dynamisk ekvivalens bør ikke den hebraiske flertallsformen ha noen konsekvens for oversettelsen; å oversette *majim* med en kunstig norsk flertallsform ville være like misforstått som å lage oppkonstruerte flertallsformer til å oversette engelsk *scissors* eller *series*. Jevnfør spørsmålet om "himlene" eller "himmelen" i vers 1. Mens andre bibelsteder reiser spørsmålet om det kanskje kan foreligge et reelt flertallsinnhold i *šamájim* = "himlene", skal det godt gjøres å oppdage noen dypere betydning i pseudo-pluralisen *majim*. NV har likevel "vannene". Siden NV-oversetterne, altså Jehovas vitner, fastholder den klassiske idé at det hebraiske språket ble konstruert av Gud og gitt til Adam i Edens hage (*Hele Skriften* 1991:306, Robins 1994:109, 182), er det i prinsippet *ingen detalj* som kan avskrives som triviell, vilkårlig eller uinteressant: Ikke bare tekstens innhold, men selve dens lingvistiske substans må ytes den største respekt når man oversetter. Derfor må *majim* bli flertall også på norsk. (I syndflodsberetningen i 1 Mos kap. 7-9 settes ordet *majim* i NV lik "vannmasser" – noe som selvsagt ligger norsk idiomatikk mye nærmere og for øvrig illustrerer for en norsktalende hvordan vann kan oppfattes som flertall.) Det er en viss tradisjon for å bruke ordet "vann" i flertall på norsk, men det er ikke stilmessig nøytralt slik *majim* er på hebraisk. NRO karakteriserer "vannene" som "mest litt., poet., i pl. masse(r) av [...] væske som danner større områder" (IV:3590).

For en overveiende dynamisk-ekvivalent oversettelse som BS, som legger stor vekt på å oppnå godt og naturlig norsk, er det bare entall "vann" som kan komme i betraktning. Dette blir den "naturlige ekvivalenten" til *majim*. NB-oversetterne er ikke konsekvente; på dette punktet kopierer de 1930-oversettelsens løsninger (hvilket gir dem den *tradisjonelle* ryggdekning de generelt etterstreber). I vers 2 svever Guds Ånd dermed over "vannene". I vers 6 bebudes en hvelving midt i "vannene"; den skal imidlertid skille "vann fra vann" i entall, selv om grunnteksten hele veien har *majim*. Vers 7 følger opp med å la "vannet" være entall, enten det nå befinner seg under eller over hvelvingen. Her i vers 9 er det så fremdeles "vannet" som skal samle seg på ett sted, og i vers 10 er "vannet" stadig entall. Det kunne la seg gjøre å argumentere for at *majim* har et reelt flertallsinnhold i alle fall i vers 6, der det tydelig er snakk om to adskilte mengder vann.

Hebraisk *jabbašá* innbyr til definisjonsoversettelse; i BS brukes uttrykket "det faste land", mens de to andre har "det tørre land".

VERS 10

BS: Gud kalte det faste land for jord, og vannmassen kalte han hav. Og Gud så at det var godt.

NB: Og Gud kalte det tørre land jord, vannet som var samlet, kalte han hav. Og Gud så at det var godt.

NV: Og Gud begynte å kalle det tørre land Jord, men samlingen av vannene kalte han Hav. Og Gud så det var godt.

Igjen sløyfer NB-oversetterne noe overraskende en konjunksjon – ikke den innledende, men den som kommer før frasen "vannet som var samlet". 1930-oversettelsen, BS og NV (samt grunnteksten) har her "og" eller "men".

BS-oversetterne griper en mulighet til å oppnå mer konsist språk. Heller enn å si "vannet som var samlet" (NB) eller "samlingen av vannene" (NV) slår man i BS *miqwé hammájim* sammen til et enkelt, sammensatt ord: "vannmassen".

Som i vers 5 og 8 tillegger NV-oversetterne grunntekstens imperfektum-verb en ingressiv betydning og oversetter "Gud *begynte å kalle...*"

VERS 11

BS: Da sa Gud: "Jorden skal la grønne vekster gro fram, planter som setter frø, og trær som bærer alle slags frukt med frø i, på jorden!" Og det ble slik.

NB: Og Gud sa: Jorden skal la gress spire fram, og planter som sår seg, og frukttrær som bærer frukt med frø i, på jorden, hvert etter sitt slag. Og det ble slik.

NV: Og Gud sa videre: "La jorden få gress til å skyte opp, planter som setter frø, frukttrær som etter sine slag bærer frukt med frø i, på jorden." Og slik ble det.

I grunnteksten lyder slutten av den midtre setningen tilnærmet ordrett: "...trær [med] frukt som bærer frukt etter sitt slag som [har] sitt frø i seg på jorden" – en ordvase som oversetterne må prøve å vikle ut. Oversetternes største problem er hvordan de skal få med både "etter sitt slag" og "på jorden" uten at det lyder unødig tungt i en setning som allerede er ganske lang og preget av oppramsing. NB-oversetterne bryter ut "etter sitt slag", supplerer dette med "hvert" og anbringer frasen helt til slutt, *etter* "på jorden". Resultatet blir noe uoversiktlig nettopp fordi "på jorden" kommer forstyrrende inn mellom "hvert etter sitt slag" og det ordet dette viser tilbake til, nemlig "frukttrær". I BS og NV prøver man på den annen side å få frasen "etter sitt slag" bedre integrert i setningen. BS-oversetterne gjør disse ordene om til en genitivsfrase "alle slags" og hekter denne sammen med "frukt". Resultatet er språklig elegant, skjønt ikke alle vil

være enige i at dette er en helt nøyaktig gjengivelse av grunntekstens mening. NV-oversetterne emenderer "etter sitt slag" til flertall "etter sine slag" og lar dette være en adverbial frase som plasseres midt i relativsetningen i "frukttrær som [...] bærer frukt". Dette innebærer en forsiktig ommøblering i forhold til grunnteksten: "etter sitt/sine slag" flyttes et par ord fram. Også denne løsningen gir et godt lesbart resultat, om enn litt tyngre enn den ordlyden BS valgte. (Notene i *Biblia Hebraica Stuttgartensia* foreslår ellers å stryke "etter sitt slag" som en mulig interpolasjon, så det er ikke rart disse ordene volder oversetterne ekstra bry.)

VERS 12-13

BS: Jorden bar fram grønne vekster, planter som setter frø, og trær som bærer frukt med frø i, hvert etter sitt slag. Og Gud så at det var godt. Og det ble kveld, og det ble morgen, tredje dag.

NB: Jorden lot gress gro fram, planter som sår seg, hvert etter sitt slag, og trær som bærer frukt med frø i, hvert etter sitt slag. Og Gud så at det var godt. Og det ble aften, og det ble morgen, tredje dagen.

NV: Og jorden begynte å bære fram gress, planter som setter frø, etter deres slag, og trær som bærer frukt med frø i, etter deres slag. Og Gud så at det var godt. Og det ble kveld, og det ble morgen, tredje dag.

I BS forekommer frasen "(hvert) etter sitt slag" bare én gang, selv om grunnteksten (og NB/NV) har denne frasen to ganger. Allerede i Bibelens første kapittel kan man påvise at BS-oversetterne ofte gjør stilmessige "forbedringer", mens oversetterne bak NB og NV er tilbakeholdne med slike forandringer. Se ellers kommentar til vers 28.

Bare i NV beholdes grunntekstens "og" i den første setningen, men deretter lar alle tre oversettelser "og" stå i to påfølgende setninger.

VERS 14

BS: Gud sa: "Det skal bli lys på himmelhvelvingen. De skal skille mellom dag og natt og være merker som fastsetter høytider, dager og år.

NB: Og Gud sa: La det bli lys på himmelhvelvingen til å skille mellom dagen og natten. De skal være til tegn som fastsetter tider og dager og år.

NV: Og Gud sa videre: "La det bli lyskilder i himlenes utstrakte rom til å danne et skille mellom dagen og natten, og de skal tjene som tegn og til å avmerke tidsperioder og til å avmerke dager og år.

NV har for femte gang på rad en setning som begynner på "og", klart i strid med vanlige kriterier for en "god norsk" stil, men i full overensstemmelse med "god hebraisk" stil – og også i samsvar med 1930-oversettelsen. To av oversettelsene legger seg nær opp til grunnteksten ved å la himmellysene "tjene som tegn" (NV) eller "være til tegn" (NB – dette er helt litteralt fra hebraisk). BS-

oversetterne velger heller den enklest mulige predikatkonstruksjonen: de skal "være merker".

NVs ord "lyskilder" er uventet i bibelspråket. NRM karakteriserer det som "litt[erært], fag[lig]" (IV:3112). Se kommentar til vers 16 om oversetternes rasjonale for å bruke ordet "lyskilder" heller enn bare "lys", som i BS og NB. Ordet "tidsperioder" gir også bibelteksten et uvant faglig preg; dette er for øvrig første gang NV-oversetterne demonstrerer sin liberale holdning overfor fremmedord. NRO anfører hovedsakelig fagspråklige betydninger av ordet "periode". Den meningen som nærmest ville passe inn i denne sammenhengen, er den astronomiske: "et himmellegemes omløpstid" (III:691). Bruken av sammensetningen "tidsperioder" antyder at NV-oversetterne siktet mot en mer generell betydning: avgrensede tidsrom. (Det engelske forelegget til NV har for øvrig *seasons* her, men de norske gjenoversetterne valgte likevel ikke ordet "årstider".) Ordbruken er i alle fall uvant i en bibelsk sammenheng.

VERS 15

BS: De skal skinne på hvelvingen og lyse ut over jorden." Og det ble slik.

NB: Og de skal være til lys på himmelhvelvingen og lyse over jorden. Og det ble slik.

NV: Og de skal tjene som lyskilder i himlenes utstrakte rom til å lyse på jorden." Og slik ble det.

I BS gjentas ikke "himmel" i "himmelhvelvingen", åpenbart fordi den fullstendige sammensetningen forekom i forrige vers. Man skriver bare "hvelvingen". Dette gjøres selv om "himmelhvelvingen" på hebraisk er to adskilte ord og ingen sammensetning, noe som betyr at ett ord i grunnteksten blir stående uoversatt.

I både BS og NB tilføres teksten en ny konjunksjon "og" foran "lyse (ut) over jorden". Dette gjøres dermed til en separat setning som bare deler subjekt med den forrige. NV-oversetterne prøver derimot å reprodusere grunntekstens formulering, der denne delen av setningen er et adverbialt "hensiktsledd" innledet med en infinitiv (*le·ha`îr* = til å lyse). 1930-oversettelsens ordlyd har samme siktepunkt: "Og de skal være til lys på himmelhvelvingen, til å lyse over jorden." Dette er selvsagt en mulig formulering på norsk, men knapt til å forveksle med noe en norsktalende spontant kunne ha produsert. Selv de tradisjonsorienterte NB-oversetterne oppgir den aparte preposisjonsfrasen til slutt i perioden og tilfører heller teksten et "og".

VERS 16

BS: Gud skapte de to store lysene, det største til å råde om dagen og det minste til å råde om natten, og stjernene.

NB: Og Gud gjorde de to store lys, det største til å råde over dagen, det mindre til å råde over natten, og stjernene.

NV: Og Gud gikk i gang med å danne de to store lyskilder, den største lyskilden til å ha herredømme over dagen og den minste lyskilden til å ha herredømme over natten, og likeså stjernene.

BS reflekterer ikke grunntekstens innledende konjunksjon. Dessuten unngår oversetterne å gjenta ordet "lys", slik grunnteksten gjør etter "det største" og "det minste". Bare de substantiverte adjektivene blir stående i den norske versjonen. Alt dette synes motivert ut fra stilistiske hensyn. Dette versene er et av de to eksemplene den opprinnelige prinsippkomitéen for BS brukte for å illustrere at variasjon av monotone vendinger er akseptabelt der "man dermed unngår en skjemmende belastning av den norske stil" (se lengre sitat i kommentar til vers 28). NB-oversetterne gjør den samme utelatelsen for å unngå gjentakelsen av "lys"; 1930-oversettelsen gir tradisjonell ryggdekning for dette.

I NV prøver man ikke å unngå gjentakelsen, og foretrekker dessuten den lengre oversettelsen "lyskilde" heller enn bare "lys" (også i vers 14-15). Dette illustrerer et annet prinsipp NV-oversetterne arbeider etter: Ikke bare skal alle ord i grunnteksten oversettes og dessuten gjengis konsekvent, men så vidt mulig skal man også unngå å bruke *samme* norske ord til å oversette *forskjellige* ord i grunnteksten. I vers 3 ble det norske ordet "lys" brukt til å oversette hebraisk *ʿor*, og da må man uomgjengelig finne en annen oversettelse for ordet *maʿor* som brukes her, for selv om dette er beslektet med *ʿor*, er det ikke identisk. Her bruker NV dermed "lyskilde", og oversetterne ville hevde at de dermed unngår å konflatere interessante meningsnyanser. (Se *Hele Skriften* 1991:329, der det fremgår at forskjellen på *ʿor* og *maʿor* spiller en rolle for Jehovas vitners eksegese av disse versene.)

At BS-oversetterne ikke holder seg til slike prinsipper, fremgår ikke bare av at deres bibelutgave her har "lys", men også av at det her står "skapte" heller enn "gjorde", som i NB. I skapelsesberetningen veksler grunnteksten mellom to verber, *baráʿ* = "skape" og *ʿasá* = "gjøre, lage, danne", og i NB og NV holdes disse ordene fra hverandre. I BS blir ikke skillet opprettholdt: norsk "skape" brukes noen ganger til å gjengi også *ʿasá*. Det skjer uten konsekvens: I vers 7 "gjorde" Gud himmelhvelvingen (oversatt fra en form av *ʿasá*), men her i vers 16 "skapte" han de to store lysene, enda grunntekstens verb er det samme. De som sympatiserer med de prinsippene som NV og til dels NB er oversatt etter, ville her bekymre seg for sammenblanding av mulige meningsnyanser og kanskje stemple slik inkonsekvens som utilbørlig lettvint omgang med detaljene i teksten. (Også forskjellen på *baráʿ* og *ʿasá* utnyttet i Jehovas vitners eksegese av skapelsesberetningen.)

Bruken av verbet "råde (om/over)" gir litterær resonnans i BS og NB. NRO karakteriserer verbet "rå" som "mest litt[erært]" (III:1291). I vers 18, gjengitt under, kan man merke stilforskjellen mellom "til å råde om dagen" (KB, NB) og "til å herske om dagen" (NV). I vers 26 har også NV "rå", der som oversettelse av et annet hebraisk verb enn det som brukes her. Det er ingen

grunn til å anta at spesielle stilistiske vurderinger ligger under variasjonen i NV. Motivet synes igjen å være at oversetterne ønsker å bevare fine nyanser mellom forskjellige hebraiske verber. Dette gjøres ved å tildele forskjellige verber hver sin norske gløse, som så blir forsøkt brukt konsekvent gjennom hele oversettelsen.

VERS 17-19:

BS: Gud satte dem på himmelhvelvingen til å lyse ut over jorden, til å råde om dagen og natten og til å skille lyset fra mørket. Og Gud så at det var godt. Og det ble kveld, og det ble morgen, fjerde dag.

NB: Gud satte dem på himmelhvelvingen til å lyse over jorden, til å råde om dagen og om natten, og til å skille lyset fra mørket. Og Gud så at det var godt. Og det ble aften, og det ble morgen, fjerde dagen.

NV: Slik satte Gud dem i himlenes utstrakte rom til å lyse på jorden og til å herske om dagen og om natten og til å danne et skille mellom lyset og mørket. Og Gud så at det var godt. Og det ble kveld, og det ble morgen, fjerde dag.

I BS og NB sløyfes den innledende konjunksjonen. NV innfører enda en ny gjengivelse av *wa*, "slik": NV-oversetterne må ifølge sine opptrukne prinsipper oversette hver eneste partikkel i grunnteksten. Dette illustrerer hva Ernst Baasland (1995:132-133) sier om den fundamentalistiske oversettelsestradisjon: "Ut fra tanken om at hver tøddel er Guds inspirerte ord, mener en at intet ord må gå tapt i en oversettelse. Derfor blir ord-for-ord-prinsippet gjennomført på en nokså rigorøs måte [...] De fundamentalistiske oversettelser bestreber seg endog med å gjengi småordene direkte. For her skal ingen tøddel gå tapt." På den annen side er det tydelig at NV-oversetterne ønsker å unngå en lang ramse med "og...og...og" (som i f.eks. 1930-oversettelsen). Derfor prøver de å variere med "så, da, nå, deretter, slik" og andre ord, selv om dette ikke blir konkordant oversettelse, og selv om også dette kan klinge noe anstrengt på målspråket. Idiomatisk norsk ville som oftest ikke ha noen innledende partikkel i det hele tatt, noe oversettergruppene bak BS og NB tar mer hensyn til – den første rutinemessig og den andre mer tilbakeholdent. Også i forbindelse med *oppramsing* kan BS og NB sløyfe konjunksjoner, som foran "til å råde om dagen og (om) natten". Her har disse to biblene – men ikke NV – bare komma heller enn å et beholde grunntekstens "og". Konjunksjonen foran siste ledd i oppramsingen, "og til å skille lyset fra mørket", klarer på norsk å bære alle elementene som ramses opp.

VERS 20

BS: Gud sa: "I vannet skal det myldre av liv, og fugler skal fly over jorden, under himmelhvelvingen."

NB: Og Gud sa: "La vannet vrimle med et mylder av levende skapninger, og la fugler fly over jorden, under himmelhvelvingen."

NV: Og Gud sa videre: "La det i vannene vrimle fram en vrimmel av levende sjeler, og la flygende skapninger fly over jorden i himlenes utstrakte rom."

Igjen lar BS-oversetterne Gud bruke en mangetydig "skal"-konstruksjon heller enn en faktisk imperativ, som i NB og NV.

I NV innføres en ny definisjonsoversettelse: *ʿop* gjengis "flygende skapninger" heller enn "fugler" (det hebraiske ordet er egentlig et kollektiv, ikke flertall). Motivet for denne gjengivelsen må vi søke i det faktum at senere i Bibelen blir *flaggermus* regnet som *ʿop* (3 Mos 11:13, 19). Siden flaggermus ikke er fugler, og NV-oversetterne (Jehovas vitner) er overbevist om at Bibelen er vitenskapelig nøyaktig, må de velge en oversettelse av *ʿop* som inkluderer *både* fugler og flaggermus. Det kunne vanskelig bli noe annet enn "flygende skapninger". Dette er et eksempel på hvordan oversetternes egen spesielle agenda kan slå ut i teksten de utarbeider. Her oppstår dermed den noe tautologiske formuleringen "la flygende skapninger fly". Noen steder oversettes *ʿop* likevel "fugler", som i 1 Mos 40:19: "Fuglene kommer sannelig til å spise kjøttet av deg." (Den danske *Ny verden-oversættelsen* bruker faktisk "de flyvende skabninger" også her; den engelske originaloversettelsen har imidlertid "fowls".)

VERS 21

BS: Og Gud skapte de store sjødyrene og alt liv som det yrer og kryr av i vannet, og alle dyr som har vinger til å fly med, hvert etter sitt slag. Og Gud så at det var godt.

NB: Og Gud skapte de store sjødyrene og alt levende som rører seg, som vrimler i vannet, hvert etter sitt slag, og hver vinget fugl etter sitt slag. Og Gud så at det var godt.

NV: Og Gud gikk i gang med å skape de store havuhyrene og hver levende sjel som beveger seg omkring, og som vrimler fram i vannene, etter deres slag, og hver vinget flygende skapning etter dens slag. Og Gud så at det var godt.

BS-oversetterne unngår de doble formuleringene "som rører seg, som vrimler" (NB) eller "som beveger seg omkring, og som vrimler fram" (NV). I stedet griper oversetterne sjansen til å føye et norsk idiom inn i teksten: "yrer og kryr". Man unngår også den noe tautologiske formuleringen "hver vinget fugl" (NB) eller "hver vinget flygende skapning" (NV). BS-oversetterne styrer utenom tautologien ved å forandre "fugl" til det generelle "dyr": "Alle dyr som har vinger til å fly med..." En kan si at BS-oversetterne bryter ut av *ʿop* (fugl) det semantiske element at det er snakk om *flygende* dyr, og dermed blir hyponymet "fugl" redusert til det generelle "dyr". En omformet versjon av det utbrutte

semantiske elementet blir så satt inn et annet sted i setningen, nemlig i form av frasen "til å fly med".

Heller enn å oversette *hat-tanniním* med "sjødyrene", som i BS og NB, tar NV-oversetterne i bruk ordet "havuhyrene". (Det engelske forelegget har *sea monsters*, med *great reptiles* som et alternativ i en fotnote.) Uaktet de semantiske forholdene tillegger NRO ordet "uhyre" et hovedsakelig litterært stilleie (IV:3225), noe som neppe kan sies om "sjødyr".

NVs bruk av frasen "hver levende *sjel*" heller enn "hver levende skapning" (NB) eller bare "alt liv" (BS) er et utslag av NV-oversettelsens absolutte konkordans i forbindelse med begrepet "sjel" (hebraisk *nepeš*). Bruken av ordet "sjel" i en sammenheng som angår dyr, føles knapt naturlig på norsk, men i Vakttårn-teologien er det et viktig punkt hva en bibelsk "sjel" er og ikke er, så oversetterne skyver alle idiomatiske hensyn til side og setter *nepeš* (og gresk *psykhé*) lik "sjel" i samtlige 856 tilfeller der ordene forekommer i grunnteksten. Et av tilleggene i oversettelsen er viet til emnet (s. 1645), og et av underavsnittene lister opp forekomster av ordet som skal dokumentere at "dyr er sjeler", inkludert 1 Mos 1:21.

VERS 22-23

BS: Han velsignet dem og sa: "Dere skal være fruktbare og formere dere og fyll vannet i havet, og fuglene skal formere seg på jorden!" Og det ble kveld, og det ble morgen, femte dag.

NB: Gud velsignet dem og sa: Vær fruktbare og bli mange og fyll vannet i havet, og fuglene bli mange på jorden!

NV: Dermed velsignet Gud dem og sa: "Vær fruktbare og bli mange og fyll vannene i havbassengene, og la de flygende skapninger bli mange på jorden." Og det ble kveld, og det ble morgen, femte dag.

Tydeligvis for variasjonens skyld benytter NV nok en ny oversettelse av *wa* – "dermed". I BS og NB sløyfes konjunksjonen. BS-oversetterne tar igjen ut ordet "Gud" og erstatter det med pronomenet "han"; se kommentar til vers 28.

Originalens uttrykk *perú urebú* inkluderer imperativsformer av et par verber som ikke er leksikalisert på norsk ("å bære frukt/være fruktbar" og "å bli mange"), så i både NB og NV gjøres de om til kopula/hjelpeverb i imperativ + predikat: "Vær fruktbare og bli mange."

Heller enn å bruke en reell imperativ velger BS-oversetterne enda en gang en potensielt mangetydig konstruksjon med *skal*: "Dere skal være fruktbare og formere dere." I direkte tiltale er imidlertid den imperativiske meningen av "skal" fremtredende; NRO påpeker at verbet er "brukt i uttr[ykk] for påbud, befaling fra den talende til den person som er subj[ekt] i setningen" (III:1743). Dermed foreligger det neppe noen reell fare for misforståelse.

I BS innføres termen *formere* (*seg*), som klinger merkbart "teknisk" i forhold til tradisjonelt bibelspråk og nesten føles som et fremmedord, selv om

det er bygget opp av norske elementer (egentlig et oversettelseslån fra tysk). Så tidlig som i 1927 ble uttrykket "formere seg" karakterisert som "litt[erært], mest foreld[et]" i NRO (I:1229). Da er det desto mer bemerkelsesverdig at det et halvt århundre senere skulle bli brukt i en *ny* bibeloversettelse som dertil legger seg på en gjennomgående moderne språktone. Uttrykket "formere seg" føles knapt foreldet i dag, selv om det stilmessig sett uten tvil må regnes som litterært i motsetning til muntlig. Heller ikke BS-oversetterne ville bruke dette ordet når det er snakk om at *menneskene* skal "bli mange", selv om grunnteksten har samme ordlyd: Se kommentar til vers 28.

VERS 24

BS: Gud sa: "Jorden skal la alle slags levende skapninger gå fram, fe, kryp og ville dyr, hvert etter sitt slag." Og det ble slik.

NB: Og Gud sa: Jorden skal la levende skapninger gå fram, hver etter sitt slag: Fe og kryp og jordens ville dyr, hvert etter sitt slag. Og det ble slik.

NV: Og Gud sa videre: "La jorden frambringe levende sjeler etter deres slag, husdyr og andre dyr som beveger seg, og jordens ville dyr, etter deres slag. Og slik ble det.

Denne gangen bruker både BS og NB "skal"-konstruksjoner med flere tolkningsmuligheter; bare NV holder på reell imperativ.

I BS gjøres den første, men ikke den andre forekomsten av "(hvert) etter sitt slag" om til en genitivsfrase "alle slags". Jevnfør kommentar til neste vers; her i vers 24 var motivet kanskje å unngå en gjentakelse lik den i NB og NV. Videre gjengir oversetterne ikke "jordens" i frasen "jordens ville dyr". Kanskje man igjen ville unngå en gjentakelse, i dette tilfellet av ordet "jorden"; kanskje BS-oversetterne anså at "jordens" ikke tilførte frasen særlig mye mening her. Det kan også være at adjektivet "ville" er ment som en slags høyst idiomatisk og omskrivende oversettelse av "jordens". (Det ordet som de andre oversetterne gjengir med definisjonsoversettelsen "ville dyr", er et enhetlig ord på hebraisk.)

NV-oversetterne tar igjen i bruk et ord som i NRO (I:1338) karakteriseres som litterært og "særl[lig] fag[lig]" i den betydning det brukes her, nemlig "frambringe" (frembringe). At det undertiden brukes termer med fagspråklig og teknisk resonnans fremstår som et av NV-oversettelsens særmerker i forhold til BS og NB.

NV-oversetterne bruker igjen "sjeler" om dyr; jf. vers 21.

VERS 25

BS: Gud skapte alle slags ville dyr og alle slags fe og krypet på marken av alle slag. Og Gud så at det var godt.

NB: Og Gud gjorde de ville dyr på jorden, hvert etter sitt slag, kveget etter sitt slag, alt jordens kryp etter sitt slag. Og Gud så at det var godt.

NV: Og Gud gikk i gang med å danne jordens ville dyr etter deres slag, og husdyrene etter deres slag og hvert dyr som beveger seg på jorden, etter dets slag. Og Gud så at det var godt.

Igjen sløyfes "jordens" foran "ville dyr" i BS (NB-oversetterne benytter her en preposisjonsfrase heller enn genitiv: "de ville dyr *på jorden*").

NBs bruk av det refleksive pronomenet *sitt* i frasen "etter sitt slag" er diskutabel, for slik setningen står, kan man – særlig med vrangvilje – lese den som at refleksive pronomenet viser til Gud heller enn til dyrene og kveget. *NV* snakker heller om "deres slag" og "dets slag", hvilket ikke skaper noen tvetydigheter. (Hebraisk har ikke noe eget refleksivt eiendomspronomen, men bruker et "engelsk" system.) BS-oversetterne sløyfer hele pronomenet og snakker bare om "alle slags" og "av alle slag", som også én gang i forrige vers. Dette gjør setningen mer ledig og mindre omstendelig på norsk, men representerer et skritt vekk fra den hebraiske ordlyden, som inkluderer pronominalsuffikser. I samsvar med prinsippet om dynamisk ekvivalens ville man kunne si at "de ville dyr, hvert etter sitt slag" er det samme som "alle slags ville dyr", så ingenting vesentlig går tapt: Den ytre formen endres og forenkles, men den indre formen skulle være intakt. Om oversetterne bak NB og *NV* ville si seg enige i at meningen virkelig blir den samme, er derimot langt fra sikkert.

VERS 26

BS: Da sa Gud: "La oss skape mennesker i vårt bilde, som et avbilde av oss! De skal råde over fiskene i havet og fuglene under himmelen, over feet og alle ville dyr og alt krypet som det kryr av på jorden."

NB: Da sa Gud: La oss gjøre mennesker i vårt bilde, etter vår liknelse. De skal råde over havets fisker og over himmelens fugler, over feet og over all jorden, og over hvert kryp som rører seg på jorden.

NV: Og Gud sa videre: "La oss danne mennesker i vårt bilde, i vår likhet, og la dem rå over havets fisk og himlenes flygende skapninger og husdyrene og hele jorden og hvert dyr som beveger seg og rører seg på jorden."

BS-oversetterne tar i bruk ordet "avbilde" (heller enn NBs arkaiske "liknelse", som følger 1930-oversettelsens "lignelse", og *NV*s stilnøytrale "likhet"). I NRO forekommer ikke "avbilde" som et substantiv (verbet "avbilde" karakteriseres som mest litterært), men "avbilledede" beskrives som en litterær og poetisk term (I:142). Også i moderne norsk har substantivet "avbilde" helst en høylitterær resonans, så motivet for å bruke dette ordet til å avløse 1930-oversettelsens "lignelse" kan neppe være et ønske om å legge stilnivået nærmere vanlig prosa. Snarere har det vært utslagsgivende at i den grad ordet "lignelse, liknelse" er i bruk i moderne norsk, har det fått sin betydning innsnevret til *billedtale*, som i "Jesu lignelser". Derfor ville det passe dårlig i denne sammenhengen. NRO (II:2981) lister opp "avbildning" som en betydning av "lignelse", men denne

betydningen har kommet i bakgrunnen i dag. (Det nynorske motstykket til "lignelse", *likning*, dekker imidlertid fremdeles både "likhet" og "billedtale". Nynorskversjonen av BS bruker *likning* for bokmålsversjonens "avbilde" i dette verset: "Lat oss skapa menneske i vårt bilete, i vår likning.")

I resten av verset slår Bibelselskapets bestrebelser på å oppnorske (og avhebraisere) ordlyden igjennom. Originalen benytter såkalte status constructus-forbindelser, *bi·dgát hajjám u·be·'óp haššamájim*, som i mest mulig litteral oversettelse ville måtte bli til genitivsforbindelser på norsk: "over *havets* fisk og over *himlenes* fugl". Jevnfør NB og NV. I BS foretrekkes derimot preposisjonsfraser: "...fiskene *i* havet og fuglene *under* himmelen". Dette anses åpenbart som den mer ledige og naturlige uttrykksmåten i samtidnorsk, selv om de færreste vil oppfatte NBs "havets fisker og himmelens fugler" som tungt, kunstig eller danisert norsk. Imidlertid hadde allerede 1930-oversettelsen de samme preposisjonsfrasene som i BS, så NB kan ikke påberope seg en udelte tradisjon. Selv hensynet til litteral oversettelse drar i begge retninger: Ved å bruke genitiv kommer man nærmest grunntekstens *grammatiske struktur*, men ved bruk av preposisjoner kommer man nærmest dens *ordstilling*.

Her dukker det hebraiske ordet for menneske, *'adám*, for første gang opp i teksten. Dette er et kollektiv, men alle tre oversettelser velger å representere det med flertall "mennesker". (Kontraster neste vers, der alle tre oversettelser har entall.)

BS avviker igjen fra den overleverte hebraiske teksten. Ordene *u·be·kol·ha'áreš*, som i originalen følger etter "feet", er i NB gjengitt "og over all jorden", mens NV har "og hele jorden". BS har derimot "og alle ville dyr". Dette er tekstkritikk i praksis: Notene i *Biblia Hebraica Stuttgartensia* anfører at en gammel versjon kan tyde på at et ord her har falt ut, og at det skulle stått "over alle jordens *villdyr*", noe som ville passe bedre sammen med "havets fisk" og "himmelens fugler". I BS godtas rettelsen, og akkurat som tidligere (vers 24-25) blir "jordens villdyr" bare til "ville dyr". Dette og andre eksempler, som flyttingen av "og det ble slik" fra vers 7 til 6, illustrerer hvordan BS-oversetterne på mange vis har et noe friere forhold til de overleverte tekstene enn oversetterne bak NB og NV har.

Om det er oversetterens oppgave å rette den tekst han oversetter, vil det være delte meninger om. Sylfest Lomheim (1995:114), også sitert innledningsvis, skriver: "I prinsippet har omsetjaren til oppgave å omsetja teksta slik ho står. Han går utanom si rolle og sitt mandat om han set seg til doms over originalen [...] Ein annan praksis og ei anna haldning i omsetjingsarbeidet enn det ville føra heilt gale av stad." En oversetter som skal produsere en bibeltekst til allmenn (inkludert liturgisk) bruk, har i praksis ikke anledning til å la *opplagte* feil og meningsløse formuleringer bli stående i teksten. Slike rettelser gjøres også i NB og NV. Når det er snakk om mindre opplagte, men mulige korrupsjoner, lik dem vi har drøftet i 1 Mos 1, blir det opp til oversetternes skjønn hvor mye som skal rettes – og det framgår av teksten i de tre biblene at

dette skjønnnet slår ulikt ut. I alle tilfelle ligger det i arbeidets natur at bibeloversetteren noen ganger må være tekstkritiker så vel som translatør.

VERS 27

BS: Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem.

NB: Og Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, til mann og kvinne skapte han dem.

NV: Og Gud gikk i gang med å skape mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det; til mann og kvinne skapte han dem.

BS og NB samstemmer, og NV skiller seg ut bare ved en ny aksjonsart-omskrivning: "gikk i gang med å skape" heller enn simpel preteritum "skapte". Dette skal gjengi et formodet ingressivt aspekt ved grunntekstens verb, som står i imperfektum.

Ingen av oversettelsene prøver å gjøre noe med det brå spranget fra kollektivt entall ("Gud skapte *mennesket*...skapte han *det*") til flertall ("...skapte han *dem*"), selv om en norsklærer kunne være troende til å slå ned på en slik formulering om den forekom i en original norsk tekst. "Mennesket" er en ordrett oversettelse av *ha`adám*, bestemt form av det ordet alle tre oversettelser gjorde om til flertall "mennesker" i forrige vers. Her må det derimot forbli entall for å stemme med pronomenet "det" i neste setning. (I 1 Mos 6:1 må alle tre oversettelser igjen bøye seg for det uunngåelige og la kollektiven *ha`adám* bli til reelt grammatisk flertall: "*Menneskene* begynte bli mange på jorden, og de fikk døtre." Det følgende pronomenet "de" viser da også at ideen om flertall var fremherskende også hos den opprinnelige skribenten.)

VERS 28

BS: Gud velsignet dem og sa til dem: "Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere! Dere skal råde over fiskene i havet og fuglene under himmelen og alle dyr som det kryr av på jorden!"

NB: Og Gud velsignet dem og sa til dem: Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden, legg den under dere og råd over havets fisker og himmelens fugler og over alt levende som rører seg på jorden.

NV: Så velsignet Gud dem, og Gud sa til dem: "Vær fruktbare og bli mange og fyll jorden og legg den under dere, og rå over havets fisk og himlenes flygende skapninger og hver levende skapning som beveger seg på jorden."

BS reflekterer ikke den innledende konjunksjonen, NB bevarer "og", mens NV har "så". I BS og NB gjengis heller ikke grunntekstens andre forekomst av "Gud" og lar "sa til dem" dele subjekt med "velsignet dem". I NV er det imidlertid oversetternes erklærte politikk å bevare også "unødvendige" gjentakelser, så man oversetter litteralt "så velsignet Gud dem, og Gud sa til

dem..." Her, som i vers 16, praktiseres et av prinsippene som ble slått fast i forordet til referanseutgaven av den engelske versjonen (s. 7): "Taking liberties with the texts for the mere sake of brevity...has been avoided." Jevnfør vers 4, men der beholdt også NB-oversetterne den "unødvendige" gjentakelsen av ordet Gud.

Tilbake i femtiårene trakk prinsippkomitéen for den nye bibeloversettelsen fram dette og et annet vers i skapelsesberetningen som eksempler i forbindelse med et av prinsippene som ble trukket opp (*Norsk Teologisk Tidsskrift* 1957:168): "Variasjon av monotone vendinger og ord skal ikke tilstrebtes, men brukes hvor man dermed unngår en skjemmende belastning av den norske stil. Samme regel gjelder for utelatelse av ord som innebærer en gjentakelse (så allerede NO [1930-oversettelsen] i 1. Mos. 1, 16. 28)." Det er kanskje 1930-oversettelsen som gir NB "mandat" for å unngå gjentakelsen av ordet Gud. (I vers 4 var gjentakelsen beholdt i 1930-utgaven, og så også i NB!)

I dette verset har alle tre bibelutgaver "vær fruktbare og bli mange" for *perú urebú*. I vers 22, der Gud snakket til dyrene, hadde BS imidlertid formuleringen "dere skal være fruktbare og formere dere" i stedet. I en dynamisk-ekvivalent oversettelse tas det stadig hensyn til målpråkets uttrykksformer, så inkonsekvensen må begrunnes i betraktninger om at på norsk bruker vi andre ord om dyr som yngler enn om mennesker som får barn. Tilhengere av literal oversettelse ville derimot kunne hevde at BS-oversetterne helt unødvendig ødelegger parallellismen mellom vers 22 og vers 28.

VERS 29

BS: Og Gud sa: "Se, jeg gir dere alle planter som setter frø, så mange som det finnes på hele jorden, og alle trær som bærer frukt med frø i. De skal være til føde for dere.

NB: Og Gud sa: Se, jeg har gitt dere alle planter som sår seg over hele jorden, og hvert tre med frukt som setter frø. Det skal være føde for dere.

NV: Og Gud sa videre: "Se, jeg har gitt dere alle planter som setter frø, på hele jordens overflate, og hvert tre som bærer trefrukt med frø i. Det skal tjene til føde for dere.

Til en forandring reflekterer alle tre oversettelser grunntekstens innledende "og". Oversetterne kan derimot ikke enes om hvorvidt perfektum *naṭátti* bør gjengis "har gitt" (NB, NV) eller "gir" (BS). Dette er en typisk skjønnsmessig avgjørelse: Hebraisk perfektum kan gå på fullført handling i fortiden, en tolkning som sammenhengen ikke utelukker i dette verset. Noen ganger kan formen imidlertid understreke en nåtidig handlings definitive karakter og er da å oversette med *presens* (jevnfør Birkeland 1984:109). Dette er heller ikke utelukket her. I BS oversetter man ut fra den siste fortolkningen, og NV-oversetterne har for øvrig samme forståelse av *naṭátti* i 1. Mosebok 9:3: "Liksom jeg gav dere de grønne plantene, gir jeg dere nå alt dette." Den

engelske NW har her "I do give", mens den danske *Ny Verden-oversættelsen* har "giver jeg...hermed" – altså en ordlyd som forsøker å få fram hvor definitiv handlingen er, slik grunntekstens perfektum-form antas å markere. Den norske NV har imidlertid bare en simpel presens, "gir jeg", akkurat som BS bare har presens i 1:29. Mens det ikke har noen direkte språklig interesse hvordan oversetternes skjønn slår forskjellig ut i forbindelse med en tvetydig grunntekst, er dette et eksempel på hvordan fine nyanser ikke alltid kan gjengis helt tilfredsstillende samme hvilken løsning man velger: Å oversette med simpel presens yter knapt full rettferdighet mot originalens bruk av en spesiell verbform for å få fram et særskilt modalt aspekt. Det å legge til adverbier som "hermed", slik det gjøres i dansk NV i 9:3, gjør på den annen side teksten mer ordrik og utflytende og dermed *mindre* snarere enn mer "definitiv" - foruten at selve adverbet kan ha stilmessige implikasjoner i retning av noe formelt og juridisk som ikke nødvendigvis er passende. De norske NV-oversetterne fulgte da heller ikke sine danske kolleger her.

NV har formuleringen "hvert tre som bærer *tre*frukt" der BS bare har "alle trær som bærer frukt" og NB har "hvert tre med frukt". Den overleverte hebraiske teksten lyder "hvert tre som på seg [har] tres frukt" (*kol-ha'eš `ašer bo peri-`eš*), og NV-oversetterne kan ifølge sine prinsipper ikke la være å gjengi den andre forekomsten av "tre" (*`eš*), selv om den er vanskelig å integrere i setningen på norsk. Den blir slått sammen med "frukt" i en sammensetning, noe som fremstår som en nødløsning.

VERS 30

BS: Og til alle dyr på jorden og alle fugler under himmelen og alt som kryper på jorden, alt som har livsånde i seg, gir jeg alle grønne planter til føde." Og det ble slik.

NB: Og til alle jordens dyr og alle himmelens fugler og alt som kryper på jorden, alt som har livsånde i seg, gir jeg alle grønne planter til føde. Og det ble slik.

NV: Og til alle jordens ville dyr og alle himmelens flygende skapninger og alt som beveger seg på jorden, alt som det er liv som en sjel i, [har jeg gitt] alle grønne planter til føde." Og slik ble det.

Ordet *livsånde* er i NRO (II:3031) karakterisert som en litterær og spesielt bibelsk term: "livets ånde, ånde, pust som betingelse for liv". Her tar BS-oversetterne dermed i bruk en tradisjonell term fra bibelspråket, slik også NB gjør. "Livsånde" oversetter her *nepeš hajjá*, "levende sjel" ("liv som en sjel", NV). NB bruker "livsånde" også som gjengivelse av en annen hebraisk frase, *ruah hajjim* eller "livets ånd" (f.eks. 1. Mos 7:22, der BS har "livspust" og NV "livskraften").

NV-oversetterne tar i bruk *klammer* for å markere "ord som er satt inn for å gjengi tanken i grunnteksten mer fullstendig i den norske teksten", som det

heter i en forklarende note (s. 1554). I det nytestamentet av NV som kom på norsk i 1991, var selv små og trivielle tillegg til teksten normalt markert med klammer (Matt 2:9: "Da de hadde hørt kongens [ord], drog de av sted; og se, stjernen de hadde sett [da de var] i østen, gikk foran dem"). Den engelske *New World Translation* og den danske *Ny Værden-oversettelsen* har likeledes en utstrakt bruk av klammer (1 Mos 1:6: "Lad der blive et utstrakt [rum] midt i vandene, og lad det danne skjel mellem vandene [det ene sted] og vandene [det andet sted]"). Da den komplette norske *Ny Verden-oversettelsen* utkom i 1996, hadde man imidlertid skåret bruken av klammer ned til et minimum; klammene er i de langt fleste tilfeller fjernet der de forekom i nytestamentet av 1991. Klammer brukes også lite i GT, så her avviker den norske NV fra sitt engelske forelegg. De norske gjenoversetterne har øyensynlig bestemt seg for å bruke klammer bare der det forekommer store og vesentlige tilføyelser, som her i 1 Mos 1:30. Grensedragningen mot mindre vesentlige tilføyelser blir nødvendigvis skjønnsmessig.

Det er for så vidt ikke noe nytt at norsk(-danske) bibler bruker spesielle grafiske symboler for å markere tillegg til grunnteksten. Om selve utgangspunktet for den "Resen-Svaningske" tradisjonen, Resens oversettelse av 1607, påpeker Dagfinn Rian at "ord som var nødvendige for å få mening i den danske teksten, men som ikke stod i grunnteksten, ble satt i parentes". Først i 1873 utgav Bibelselskapet en revisjon av NT der en hadde "sluttet å bruke parenteser om ord som ikke direkte stod i grunnteksten" (Rian 1995:14, 20, jf. Holter 1966:123). Slik sett tar NV opp igjen en gammel tradisjon. BS bruker klammer til å markere tekstavsnitt som kan være interpolasjoner (f.eks. Matt 6:13), men oversetternes egne tillegg til teksten er ikke fremhevet på noen måte. Det eneste unntaket synes å være Esra 7:27, der oversetterne legger til en hel setning og påpeker dette i en av de sjeldne fotnotene der de kommenterer sin egen oversettelse. I NB er det mulig å finne noen få eksempler på at oversetternes tillegg til teksten står i parentes: "Hun fødte en sønn og kalte ham Set. (Hun sa:) For Gud har satt meg en annen sønn i Abels sted" (1 Mos 4:25; se også 3 Mos 16:8, Sal 27:8). Dette er en siste rest av den praksis Resen innførte i 1607, men i NB er det ikke gjennomført med noen som helst konsekvens.

VERS 31

BS: Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt. Og det ble kveld, og det ble morgen, sjette dag.

NB: Og Gud så alt det han hadde gjort, og se, det var overmåte godt. Og det ble aften, og det ble morgen, sjette dagen.

NV: Deretter så Gud på alt han hadde dannet, og se, det var meget godt. Og det ble kveld, og det ble morgen, sjette dag.

BS gjenspeiler ikke originalens innledende konjunksjon; NB-oversetterne lar "og" stå, mens NV har gjengivelsen "deretter", som i vers 4. Grunntekstens *tob*

me`ód er litteralt å forstå som "meget godt", som i NV, men i BS og NB velger oversetterne en enda sterkere ordlyd: "*overmåte* godt". Man kan hevde at *me`ód* bare betyr "meget, svært" og ikke noe mer. Det kan være at ordlyden "meget godt" fremstod noe banal, så oversetterne bak BS og NB valgte en sterkere formulering. "Overmåte" er ellers karakterisert som et hovedsakelig litterært ord i NRO (III:599), og særlig ved å stille det opp mot NVs prosaiske "meget" kan man merke hvordan ordet løfter tekstens stilnivå.

5. De ti bud: 2 Mos 20:1-18

VERS 1

BS: Gud talte alle disse ord: [*Avsnitt følger.*]

NB: Da talte Gud alle disse ord og sa:

NV: Og Gud begynte å tale alle disse ord, idet han sa: [*Avsnitt følger.*]

Grunntekstens innledende "og" beholdes i NV, gjøres om til et "da" i NB og sløyfes i BS. Ellers reflekterer BS heller ikke det ordet som i NB og NV gjengis henholdsvis "og sa" og "idet han sa". I et dynamisk-ekvivalent perspektiv kan den ekstra introduksjonen til det følgende sitatet sløyfes som overflødig på norsk – den trenger ikke gjengis med annet enn et kolon. Konstruksjonene i NB og NV virker da også noe kunstige i henhold til vanlig norsk språkføring. Et lignende eksempel er verbet "å svare", som i bibelsk språkbruk gjerne følges av et ekstra ledd før selve sitatet kommer: "Jesus svarte *og sa...*" (Matt 21:24, NB). NV-oversetterne har funnet en litt mer elegant formulering: "Som svar sa Jesus..." BS-oversetterne unngår de doble formuleringene (kun "Jesus sa" i Matt 21:24).

VERS 2

BS: Jeg er Herren din Gud, som førte deg ut av Egypt, ut av trellehuset. [*Avsnitt følger.*]

NB: Jeg er Herren din Gud, som førte deg ut av landet Egypt, av trellehuset.

NV: "Jeg er Jehova din Gud, som har ført deg ut av Egypts land, ut av slavehuset.

Teksten i BS har vanligvis anførselstegn ved direkte tale, men ikke når det er snakk om et særlig *langt* sitat. Her rekker sitatet helt til vers 17, så anførselstegnene utelates. I NV brukes anførselstegn derimot alltid, uansett sitatets lengde; så også her. (NB-oversetterne bruker som sagt aldri anførselstegn.)

Som man kunne vente, beholder Jehovas vitner det hebraiske gudsnavnet Jehova (Jahve) i teksten. Den vanlige praksis å skifte det ut med tittelen "Herren" anser de som utvanning av bibeltekstens ånd. Det å bruke gudsnavnet tilkjennes avgjørende betydning i deres tro (*Resonner ut fra skriftene* 1985:194), og det første tillegget i NV, side 1643, anfører det syn at "det er den største fornærmelse mot Gud, Bibelens Forfatter, når oversettere fjerner eller skjuler hans spesielle, personlige navn". NV synes å være den eneste norske bibel ment til allmenn bruk som har gudsnavnet i teksten. Michelet, Mowinckel og Messel bruker imidlertid navnet (i formen "Jahvæ") i sin vitenskapelige oversettelse av Det gamle testamente (1930–1963).

Det blir en smakssak om man bør oversette *hoše`tíka* med "førte deg ut" (BS, NB) eller "har ført deg ut" (NV); grunntekstens perfektumform dekker

begge deler. Siden denne fortidige handlingen stadig har anteoritet i beretningens nåtid (Israel *er* ute av Egypt), kan gjengivelsen "har ført deg ut" godt forsvares ut fra norsk språkbruk.

Oversetterne representerer *ereş Mişrâjim*, litteralt "Egypts jord/land", på forskjellige måter: BS har bare "Egypt", mens de to andre tar med et direkte motsvar til ordet *ereş* og dermed har "landet Egypt" (NB) eller "Egypts land" (NV). 1930-oversettelsen hadde "Egyptens land", men de ofte så tradisjonsorienterte NB-oversetterne oppgir genitivsfrasen og lar heller "landet" stå i apposisjon til "Egypt". NVs "Egypts land" er utvilsomt den mest litterale gjengivelsen av den originale constructus-forbindelsen. Dette er et eksempel på at selve den opprinnelige tenkemåten kolliderer med norsk idiomatikk. Fullstendig litteralt er *ereş Mişrâjim* ikke engang "Egypts land", det er "Misrajims land" – og for å forstå hva de gamle hebreere la i dette, må en hoppe til 1. Mos 10:6, der det i listen over Noahs etterkommere heter at "Kams sønner var Kusj, Misrajim, Put og Kanaan". I Mosebøkene kan alle de viktigste stammer og nasjoner som hebreerne kjente til, direkte tilbakeføres til en bestemt stamfar, og etter ham er stammen oppkalt. Således forutsetter språkbruken at f.eks. kanaanittene nedstammet fra en konkret herre ved navn Kanaan (omtalt i 1 Mos 9), og kanaanittenes land er da logisk nok "Kanaans land" (eller ved ellipse bare "Kanaan"), siden den mytiske stamfaren tenkes å ha levd der hans etterkommere ennå bodde. På samme måte forutsetter GT at egypterne stammer fra Noahs sønnesønn Misrajim, og derfor bor de i "Misrajims land". Til dels er den mytiske stamfaren og folket han er opphav til, knapt til å skille fra hverandre. I sin vitenskapelige oversettelse av Det gamle testamente omtaler Michelet, Mowinckel og Messel (1930:18) denne tenkemåten i en note til 1 Mos 10: "Vi spør straks om ættetavlens navn er ment som personer eller som folk. Ti vi regner dette som en radikal forskjell. Men for israellittisk tankegang var denne forskjell lite følelig; derfor var folkenavnene oftest entallsord."

Oversetterens problem er at norsktalende slett ikke kjenner til denne "genealogiske" oppfatningen av nasjonenes oppkomst, og når leseren ikke har noe forhold til den bakenforliggende mytologien, blir grunntekstens uttrykksmåte obskur. Dette tør være et typisk eksempel på de problemer som kan oppstå når en tekst rives løs fra sin opprinnelige kultur, noe som er uunngåelig ved bibeloversettelse. Ut fra dynamisk-ekvivalente prinsipper må man resonnerer slik: Det området som de gamle hebreere kalte Misrajims land, kjenner dagens nordmenn som Egypt. Egypt er den termen som fungerer på målspråket, og derfor bør man også oversette med "Egypt", uten noen tillegg. Slik gjøres det i BS. "Kanaans land" (NB, NV) blir på lignende vis bare "Kanaan", f.eks. 1 Krøn 16:18. De mer litteralt orienterte NB- og NV-oversetterne får et problem. I forståelighetens navn kan de ikke godt kaste ut ordet "Egypt" til fordel for Misrajim, og dermed må man på noe vis forsøke å koble ordet "land" til "Egypt", ved genitiv eller simpel apposisjon. For en

norsktalende virker det pussig at NB så hyppig snakker om "landet Egypt", for alle vet jo at Egypt er et land, og det virker unødvendig og masete at navnet så ofte skal kvalifiseres på denne måten (f.eks. 2. Mos 10:12, 14, 15, 19, 21, 22). Det fungerer kanskje litt bedre med "Egypts land" som i NV (som representerer det språklig uklanderlige "land of Egypt" i den engelske *New World Translation*), men fullt idiomatisk samtidsnorsk krever at det bare står "Egypt", som i BS. Da sammensmelter man selvsagt grunntekstens forekomster av *ereṣ Miṣrājim* med de gangene det bare står *Miṣrājim*. Som så ofte må man oppgi å representere visse nyanser og distinksjoner dersom hensynet til god, idiomatisk norsk skal gis forkjørsrett.

VERS 3

BS: Du skal ikke ha andre guder enn meg. [*Avsnitt følger.*]

NB: Du skal ikke ha andre guder foruten meg.

NV: Du skal ikke ha noen andre guder imot mitt ansikt. [*Avsnitt følger.*]

Bare BS virker helt i takt med dagens språkfølelse. NV er merkbart uidiomatisk; "imot mitt ansikt" er en ordrett oversettelse av originalen, men gir knapt noen klar mening på norsk. (Den danske *Ny Verden-oversættelsen* av 1985 tar mer hensyn til målspråkets uttrykksmåte: "Du må ikke have andre guder i trods mot mig.") Formuleringen i NB, direkte overtatt fra 1930-oversettelsen, føles heller ikke som naturlig samtidsnorsk; en norsktalende av i dag ville bruke "enn" der NB har "foruten". En kunne sagt "du skal ikke ha *noen* guder (for)uten/unntatt meg", men koblingen "andre...foruten" klinger merkbart anstrengt i moderne norsk. ". Alt i 1927 karakteriserte NRO (I:1299) ordet "foruten" som foreldet. Det ble likevel brukt i Bibelselskapets bokmålsbibel tre år senere, og det er liten grunn til å tvile på at det er derfra NB har det. Det lar seg finne flere eksempler på at NB-oversetterne lar særlig arkaiserende ord stå i Bibelens mest velkjente tekster (jf. "helliget vorde ditt navn" i Fadervår), selv om de ikke bruker dem i teksten ellers.

VERS 4

BS: Du skal ikke lage deg noe gudebilde, eller noe slags bilde av det som er oppe i himmelen eller nede på jorden eller i vannet under jorden.

NB: Du skal ikke gjøre deg noe utskåret bilde eller noen avbildning av det som er oppe i himmelen, eller av det som er nede på jorden, eller av det som er i vannet nedenfor jorden.

NV: Du skal ikke lage deg et utskåret bilde eller noe som er formet som noe oppe i himlene eller nede på jorden eller i vannene under jorden.

BS-teksten gir et eksempel på eksplikasjon: Hebraisk *pesel* betegner noe som er utskåret, herav "utskåret bilde" i NB og NV. Derimot er det klart at det her *tenkes* på en utskåret avgud, et gudebilde, og BS-oversetterne gjengir originalens

intensjon heller enn dens ordlyd. Noe går likevel tapt; det er ikke lenger klart at det er snakk om et *utskåret* gudebilde.

NBs tre gjentakelser av "det som er" gjør oppramsingen svært markert; BS-oversetterne bruker denne frasen bare én gang og lar den være underforstått foran "nede på jorden" og "i vannet under jorden". NB følger som så ofte 1930-oversettelsen. Gjentakelsen av "det som er" kan motiveres ut fra grunnteksten, men dette er bare ett ord på hebraisk, så originalen virker mindre omstendelig enn en mest mulig litteral norsk gjengivelse må bli: At troskap mot originalens *ordlyd* drar i motsatt retning av troskap mot originalens *stil* og *eleganse*, tør være regelen heller enn unntaket.

Hebraismene "himlene" og "vannene" heller enn entall "himmelen" og "vannet" henger stadig med i NV.

VERS 5

BS: Du skal ikke tilbe dem og ikke dyrke dem! For jeg, Herren din Gud, er en nidkjær Gud. Jeg lar straffen for fedrenes synd komme over barn i tredje og fjerde ledd, når de hater meg,

NB: Du skal ikke tilbe dem og ikke tjene dem. For jeg, Herren din Gud, er en nidkjær Gud, som hjemsøker fedres misgjerninger på barn inntil tredje og fjerde ledd, på dem som hater meg,

NV: Du skal ikke bøye deg for dem og ikke la deg forlede til å tjene dem, for jeg, Jehova din Gud, er en Gud som krever udelt hengivenhet, som lar straff for fedres misgjerning komme over sønner, over tredje generasjon og over fjerde generasjon, når det gjelder dem som hater meg,

I BS og NB unngår oversetterne en lang setning ved å sette utropstegn/punktum etter det andre "dem"; NV har bare komma og lar perioden fortsette helt inn i neste vers. BS-oversetterne setter punktum også etter "en nidkjær Gud". Grunnteksten har deretter et partisipp (*poqed* "hjemsøkende" = NBs "som hjemsøker"); dette beskriver frasen "nidkjær Gud" og måtte i mest mulig litteral oversettelse bli til en relativsetning på norsk, som i NB og NV. I BS er det imidlertid en tydelig tendens til å korte ned periodene. Heller enn å bruke en relativkonstruksjon gjør BS-oversetterne *poqed* om til et finitt verb og supplerer det med subjektet "jeg", og siden man allerede har satt punktum, blir resultatet en uavhengig helsetning som innleder en ny periode: "Jeg lar straffen for fedrenes synd komme over barn..." En lignende forandring partisipp > finitt verb skjer i neste vers.

Det er ikke lett å formulere på norsk den tanke som ligger i hebraisk *ʿel qanná*. Rent semantisk ville "en sjalu gud" antagelig komme nærmest, men dette er stilmessig uakseptabelt. BS og NB har "en nidkjær Gud" og tar dermed i bruk et ord som sjelden forekommer utenfor høylitterære sammenhenger: Karakteristikken i NRO (III:330), "mest litt.", virker i dag for mild; ordet *nidkjær* er blitt ubetinget litterært. Ordboken noterer at i en "bib[elsk]"

sammenheng betyr det "sjalu, skinnsyk". NV-oversetterne satser heller på en lang, forklarende omskriving: "en Gud som krever udelt hengivenhet". Ordet "hengivenhet" er i likhet med mange abstrakter utpreget litterært (NRO II:1784); teksten får et stivere preg.

Frasen "ikke dyrke/tjene dem" er i NV overraskende utvidet til "ikke la deg forlede til å tjene dem" (det engelske forelegget har "[you must not...] be induced to serve them"). Verbet "forlede" gir teksten et tydelig litterært preg (NRO I:1216).

Grunnteksten formulering "over tredje og over fjerde" forlanger på norsk et utfyllende substantiv. BS- og NB-oversetterne holder seg til kjerneordforrådet og skriver "ledd"; i NV tar man i bruk fremmedordet "generasjon". NV-oversetternes lave terskel for å bruke fremmedord kan observeres mange steder i teksten. "Generasjon" karakteriseres som et hovedsaklig litterært ord i NRO (I:1473). Dets stilverdi ligger særlig i at det er et fremmedord.

VERS 6

BS: men jeg viser miskunn i tusen ledd mot dem som elsker meg og holder mine bud. [*Avsnitt følger.*]

NB: og som viser miskunn i tusen ledd mot dem som elsker meg og holder mine bud.

NV: men som viser kjærlig godhet mot den tusende generasjon når det gjelder dem som elsker meg og holder mine bud. [*Avsnitt følger.*]

Grunntekstens *we'ose hēsed* er ordrett "og gjørende godhet/miskunn". Partisippet *'ose* ville nærmest tilsvare en relativsetning på norsk, og NB og NV har da også "som viser". I BS er syntaksen ofte forenklet der det lar seg gjøre, og her blir partisippet gjort om til et finitt verb som suppleres med et subjekt: "jeg". Dermed oppstår en ny, sideordnet helsetning heller enn en underordnet relativsetning – helt parallelt til behandlingen av *poqed* i forrige vers, bortsett fra at man der også nyttet høvet til å sette punktum foran den nye helsetningen. I et dynamisk-ekvivalent perspektiv er dette fullt forsvarlig; ut fra et slikt prinsipp vil man si at BS-oversetterne yter grunntekstens meningsinnhold full rettferdighet og bare prøver å organisere det i litt mer oversiktlige perioder. Det er i alle tilfelle klart at BS-oversetterne i mindre grad enn NB- og NV-oversetterne føler seg forpliktet på originalens setningsstruktur.

BS og NB setter *hēsed* lik "miskunn", et av de få ordene som fremstår som høystil uten samtidig å være utpreget arkaisk (1930-oversettelsens "miskunnhet" klinger kanskje mer alderstegent, og dette er et av de sjeldne tilfellene der NB følger BS). NV-oversetterne benytter heller en av sine mange definisjonsoversettelser: "kjærlig godhet".

NVs "når det gjelder dem som"-konstruksjon (også i forrige vers) har en heller formell klang og gjør setningen noe mer omstendelig enn i BS og NB.

VERS 7

BS: Du skal ikke misbruke Herren din Guds navn, for Herren lar ikke den som misbraker hans navn, være skyldfri. [*Avsnitt følger.*]

NB: Du skal ikke misbruke Herren din Guds navn, for Herren vil ikke holde den uskyldig som misbraker hans navn.

NV: Du skal ikke bruke Jehova din Guds navn på en uverdlig måte, for Jehova kommer ikke til å la den være ustraffet som bruker hans navn på en uverdlig måte. [*Avsnitt følger.*]

Forskjellene går mer på eksakt ordvalg og tolkningsnyanser enn på ting som har språklig interesse på norsk. Man kan imidlertid se at BS-oversetterne bestreber seg på å gjøre relativ-konstruksjonen så enkel som mulig. I NB og NV tillater oversetterne at noe kommer inn *mellom* relativpronomenet "som" og det ordet pronomenet viser tilbake til, "den". Dette gjør stilen merkbart litterær. BS-oversetterne leter seg fram til en formulering som tillater ordene "den som" å komme etter hverandre, noe som gir mer ledig og likefram norsk. Faktisk er det også nærmere grunnteksten.

NVs "bruke [...] på en uverdlig måte" er mer omstendelig enn det konsise "misbruke" i BS og NB, men faktisk har også grunnteksten et verb kombinert med en preposisjonsfrase, ikke bare et enhetlig verb. NRO (IV:3532) karakteriserer "uverdig" som et litterært ord.

VERS 8

BS: Kom hviledagen i hu, så du holder den hellig!

NB: Kom hviledagen i hu, så du holder den hellig!

NV: Idet du kommer sabbatsdagen i hu for å holde den hellig,

BS og NB samstemmer. NV-oversetterne forstår *zakór* som "kommende i hu" heller enn imperativ "kom i hu" og oversetter derfor denne delen av budet som en tidsbisetning: "idet du kommer sabbatsdagen i hu...". Dette har ikke noen videre interesse, men det er påfallende at alle tre oversettelser antar det høystemte uttrykket "komme i hu". Den hebraiske teksten har bare et enhetlig verb *ZKR* = "huske" (som da også blir til "remember" i den engelske *New World Translation*). Antagelig overtok både BS og NB uttrykket "komme i hu" fra 1930-oversettelsen, og de som utarbeidet den norske NV, har bestemt seg for å følge opp – en sjelden innrømmelse ovenfor norsk bibeltradisjon, som NV i de fleste henseender står utenfor. Så lenge denne frasen blir konsekvent brukt som gjengivelse av *ZKR*, kan NV-oversetterne likevel gjennomføre sitt konkordante oversettelsesprogram. Uttrykket "komme i hu" skyver stilnivået markant oppover i alle tre oversettelser; NRO (II:1916) karakteriserer det som litterært, "til dels også foreld[et] ell[er] arkais[erende]".

I BS og NB settes *jom haššabbát* lik "hviledagen"; *šabbát* kommer da også fra en rot som betyr å hvile eller avholde seg. NV-oversetterne velger å lese

"sabbatsdagen". Dette gir selvsagt god mening på norsk, siden det hebraiske ordet sabbat for lengst har funnet veien inn i både vårt og de fleste andre europeiske språk (alle tre oversettelser har dette ordet i vers 10). Man kan likevel hevde at "sabbat" er og blir et fremmedord, ugjenomsiktig utover sin definisjon ("jødenes hviledag på lørdagen"), og at oversetteren må gi sin norske leser det helnorske "hviledagen" hvis dette skal gjøre det samme inntrykk på ham som det "hel-hebraiske" *jom haššabbát* må ha gjort på de som først leste grunnteksten. Det er egentlig uvanlig at NV-oversetterne lar hebraiske elementer (unntatt egennavn) bli stående i teksten. Her skyldes det opplagt at ordet "sabbat" vanskelig kan unngås noen steder, og siden et av idealene for NV-oversettelsen er at samme hebraiske/greske ord overalt skal gjengis med samme norske ord, må *šabbát* settes lik "sabbat" gjennomgående. Ellers oversetter man det meste. NV inneholder for eksempel ikke ordet "halleluja", som løses opp i "LOVPRIS Jah" (Salme 147:1, Åp 19:1 - kapitlene angir at imperativen rettet til flere, hvilket er morfologisk markert på hebraisk). Også semittismer i den greske teksten i NT blir oversatt i NV. Ordet *Mammon* skiftes ut med "Rikdom" (Matt 6:24), og *hosianna* blir til "vi ber, frels" (Matt 21:9). Det kan derfor sies å være i strid med de vanlige prinsippene for denne oversettelsen at ordet "sabbat" beholdes.

VERS 9

BS: Seks dager skal du arbeide og gjøre all din gjerning.

NB: Seks dager skal du arbeide og gjøre all din gjerning.

NV: skal du utføre tjeneste og gjøre alt ditt arbeid i seks dager.

Igjen samstemmer BS og NB. Siden NV hekter denne setningen sammen med den forrige, forlanger norsk syntaks at "(i) seks dager" ikke lenger kan stå fremst, som i grunnteksten (og BS/NB). Tidsangivelsen måtte enten komme etter "skal" eller helt til slutt; NV-oversetterne velger det siste.

VERS 10

BS: Men den sjuende dagen er sabbat for Herren din Gud. Da skal du ikke gjøre noe arbeid, verken du selv eller din sønn eller din datter, verken tjeneren eller tjenestekvinnen eller feet, eller innflytteren i dine byer.

NB: Men den sjuende dagen er sabbat for Herren din Gud. Da skal du ikke gjøre noe arbeid, verken du selv eller din sønn eller din datter, verken din trell eller din trellkvinne, eller ditt fe eller den fremmede som er hos deg innenfor dine porter.

NV: Men den sjuende dagen er en sabbat for Jehova din Gud. Du skal ikke gjøre noe arbeid, verken du eller din sønn eller din datter, verken din slave eller din slavekvinne eller ditt husdyr eller din fastboende utlending som er innenfor dine porter.

Her overtar alle tre oversettelser ordet "sabbat" fra originalen (*šabbát*). I vers 8 var det bare NV-oversetterne som beholdt dette fremmedordet.

Fremst i den andre setningen legges det i BS og NB til et "da" som ikke finnes i originalen. Det gjør meningen klarere, men sammenhengen skulle gjøre meningen klar også om man oversetter helt likefram, som i NV: "Du skal ikke gjøre noe arbeid..." Dette forbudet gjelder selvsagt bare sabbaten og er ikke noe ellefte bud i seg selv. Her er BS og NB (og 1930-oversettelsen) mer utfyllende enn teksten egentlig krever.

NB og NV har "trell/slave" og "trellkvinne/slavekvinne"; i BS mildnes dette til "tjener" og "tjenestekvinne". Se kommentar til vers 17. Om ordet "trell" skriver NRO (IV:2917) at det brukes "om eldre for[hold]" eller "mest om norrøne forh[old]". Skjønt Mosebøkene unektelig omhandler eldre forhold, har de ingenting med norrøn kultur å gjøre. Likevel bruker også BS ordet "trell", jf. "trellhuset" i vers 2. Dette må oppfattes som et forsøk på å slå an en slags sagastil. NV bruker heller det nøytrale ordet "slave".

Ellers er *eiendomsforholdene* i dette verset av interesse. Grunnteksten gjør utstrakt bruk av pronomenet "din/ditt". På norsk er det helt uproblematisk å si "din sønn", "din datter", "din trell", "din trellkvinne" og "ditt fe", slik det gjøres i NB. Men kan man si "din fremmede" - evt. "din innflytter" eller "din fastboende utlending"? Grunnteksten kobler eiendomspronomenet "din" også til *ger* (innflytter, innvandrер, fastboende utlending). Kan man "eie" sin nabo som er innvandrер på samme måte som man "eier" sine barn, sine treller og til og med sitt fe? I NV lar man idiomatiske hensyn fare og oversetter litteralt: "*din fastboende utlending*". NB-oversetterne overtar 1930-oversettelsens ordlyd og med den en liten omskrivning: "den fremmede *som er hos deg*". I BS gjøres det mer gjennomgripende forandringer; her droppes alle eiendomspronomen unntatt i "din sønn" og "din datter" (og "dine byer" helt til slutt). Ellers går man over til *bestemt form*: "tjeneren eller tjenestekvinnen eller feet, eller innflytteren". På norsk kan bestemt form vil være nok til at leseren tar poenget: det er snakk om den tjeneren osv. som tilhører *deg*. Samtidig unngår oversetterne å måtte vurdere om det på norsk er mulig å si "din innflytter", og dette kan nok være en del av motivasjonen bak denne omformuleringen.

"Innenfor dine porter" blir isteden "i dine byer" i BS. Dette er åpenbart for å avverge en mulig misforståelse: en norsk leser kunne feiltolke den opprinnelige ordlyden som "i ditt hjem", mens det originale ordet går på byporten heller enn døren til et privat hjem.

VERS 11

BS: For på seks dager skapte Herren himmelen, jorden og havet og alt som er i dem; men den sjuende dagen hvilte han. Derfor velsignet Herren hviledagen og lyste den hellig. [*Avsnitt følger.*]

NB: For på seks dager gjorde Herren himmelen og jorden, havet og alt det som i dem er, og han hvilte på den sjuende dagen. Derfor velsignet Herren sabbatsdagen og helliget den.

NV: For på seks dager dannet Jehova himlene og jorden, havet og alt som er i dem, og han begynte å hvile på den sjuende dag. Derfor velsignet Jehova sabbatsdagen og begynte å hellige den. [*Avsnitt følger.*]

NV-oversetterne omskriver igjen hebraiske imperfektum-former: "begynte å hvile" og "begynte å hellige" heller enn simpel preteritum "hvilte" og "helliget". Det tør være kontroversielt at grunntekstens verbformer her skulle signalisere ingressiv aksjonsart.

BS-oversetterne bruker noen steder verbet "hellige" (f.eks. 2 Mos 13:10, Ef 5:26), men i visse sentrale tekster unngår de det. Her foretrekkes den lengre konstruksjonen "lyste...hellig", selv om grunnteksten har et enhetlig verb. Da man skulle modernisere "helliget vorde ditt navn" i Fadervår (Matt 6:9), ble dette på lignende vis til det lengre "la ditt navn holdes hellig" heller enn f.eks. "la ditt navn bli helliget" (som forresten er ordlyden i NV).

Her settes *jom haššabbát* lik "sabbatsdagen" i NB, enda samme frase ble gjengitt "hviledagen" i vers 8. I BS og NV holder oversetterne seg mer konsekvent til sine tidligere gjengivelser, henholdsvis "hviledagen" og "sabbatsdagen".

VERS 12

BS: Du skal hedre din far og din mor, så du får leve lenge i det landet Herren din Gud gir deg. [*Avsnitt følger.*]

NB: Hedre din far og din mor, så dine dager må bli mange i det landet Herren din Gud gir deg.

NV: Ær din far og din mor, så dine dager kan bli mange på den jord som Jehova din Gud gir deg. [*Avsnitt følger.*]

BS-oversetterne innfører en "du skal"-konstruksjon også her, noe som jevner ut ordlyden i forhold til de fleste andre budene. Her har grunnteksten imidlertid en simpel imperativ, uten noen pronominal elementer, og i NB og NV reproduseres dette trekket ved originalen.

BS-oversetterne skriver også om "dine dager må bli mange"; dette blir omformulert til "du får leve lenge". Noen ganger er det da også god grunn til å være på vakt når den hebraiske teksten snakker om "mange dager". Et eksempel på dette er 1 Sam 7:2, som BS gjengir slik: "Fra den dag paktkisten kom til Kirjat-Jearim, gikk det lang tid." På hebraisk står det egentlig ikke at det 'gikk lang tid', men snarere at det 'gikk mange dager', slik det også fremgår av den mer litterale NV. Man kan så spørre: Hva er "mange dager" på norsk? Hvis teksten ble ordrett oversatt, ville en nordmann opplagt forstå det slik at paktkisten var i Kirjat-Jearim en uke eller to. Ifølge norsk språkfølelse er dette lenge nok til å

være "mange dager". Imidlertid fortsetter teksten i 1 Sam 7:2: "Det gikk tjue år." Da begynner man å innse at på hebraisk er "mange dager" *svært* mange dager, og at uttrykket snarere bør oversettes "lang tid", slik gjøres både i BS og NB. Dette må oversetteren ha in mente når han står overfor en tekst som Forkynneren 11:1: "Send ditt brød ut på vannenes overflate, for i løpet av mange dager skal du finne det igjen" (NV). Det spørres om "mange dager" blir lenge nok på norsk; en direkte reproduksjon av den originale ordlyden formidler simpelthen ikke den rette meningen til en leser som er vant til norske uttrykksmåter. BS leser "kast ditt brød på vannet, *lenge etter* kan du finne det igjen". (NB har "i tidens løp".) Slike eksempler problematiserer selvsagt den tanke at litteral oversettelse alltid skulle være det mest nøyaktige.

I 2 Mos 20:12 risikerer man knapt noen meningsforskyvning om man oversetter "så dine dager må/kan bli mange" (NB, NV). Dette knytter seg uten videre opp til etablerte norske uttrykk som "levedager" eller "alle mine dager". I BS velger oversetterne likevel å skrive om også dette.

VERS 13

BS: Du skal ikke slå i hjel. [*Avsnitt følger.*]

NB: Du skal ikke slå i hjel.

NV: Du skal ikke myrde. [*Avsnitt følger.*]

Både i BS og NB beholdes det tradisjonelle idiomet "slå i hjel". Frasen "slå i hjel" kan imidlertid ikke motiveres ut fra grunnteksten, som har et enhetlig verb som lettest kan oversettes "myrde", som i NV. Idiomet "slå i hjel" bør åpenbart forstås som "drepe, myrde" uansett drapsmetode, skjønt noen ville hevde at tanken på bokstavelig talt å *slå* blir unødig fremtredende. Dette er nok i mindre grad tilfelle i dansk, der uttrykket "slå i hjel" kan brukes fritt om alle slags drap (således brukes det om et *giftmord* i en episode av Lars von Triers *Riget*, men da denne ble vist på NRK, hadde den norske tekstingen betegnende nok "drepe" i stedet). Hvis uttrykket "slå i hjel" brukes i samtidnorsk, vil det normalt bety nettopp det – *slå i hjel*, drepe med simpel, rå, direkte vold. Å bruke f.eks. skytevåpen eller gift er neppe å "slå i hjel". Dermed spørres det om ikke BS og NB viderefører et dansk idiom som kan forstås for snevert på moderne norsk. På den annen side virker ordlyden i NV uvant direkte og krass – hvilket imidlertid kunne utlegges som en fordel i en sammenheng som denne. Enhver tradisjonell formulering risikerer å få et formelpreg der ordlyden til sist skyver meningen i bakgrunnen, og man sitter igjen med et utvasket idiom som blir stående mer for sin egen del enn for den mening det skulle formidle. Erik Gunnes, som utgav en privat oversettelse av NT, hadde kanskje noe lignende i tankene da han lyrisk høystemt skrev at "bibeloversetterens privilegium [er...] å bistå med å pusse disse tekstene blanke, trekke dem opp av de tusen hensyns hengemyr, vikle dem ut av en doven velviljes kvelende favntak" (1991:29).

VERS 14

BS: Du skal ikke bryte ekteskapet. [Avsnitt følger.]

NB: Du skal ikke drive hor.

NV: Du skal ikke begå ekteskapsbrudd. [Avsnitt følger.]

I BS og NV er oversetterne enige om tolkningen av *lo` tin`áp*; forskjellen dreier seg kun om det eksakte ordvalget. NB-oversetterne forstår det derimot slik at forbudet gjelder "hor" generelt, altså en noe videre tolkning enn i BS og NV. NB beholder dermed 1930-oversettelsens tolkning og ordlyd. Med karakteristisk antipati mot BS anser Gilbrant (1994:88) ordlyden i BS som "drastisk forandret" og "en ulykke for vårt folk", men forandringen har større eksegetisk enn språklig interesse.

VERS 15

BS: Du skal ikke stjele. [Avsnitt følger.]

NB: Du skal ikke stjele.

NV: Du skal ikke stjele. [Avsnitt følger.]

En sjelden gang faller alle tre oversettelser sammen, som her. Det dreier seg da også om en tekst som ikke byr på mange alternativer. Det kan her passe å si noen ord om selve "du skal ikke"-konstruksjonen som brukes i oversettelsen av budene. Grunnteksten har en formel med nektelse + 2. person entall imperfektum; dette uttrykker et mer kategorisk forbud enn nektelse + imperativ. "Du skal ikke" er dermed ganske litteralt: Grunntekstens verb er bøydd i 2. person entall, som i det mer analytiske norske systemet blir til pronomenet "du". En hebraisk imperfektumsform (uten prefiksert konjunksjon) beskriver ofte *fremtidig* handling, og det norske ordet "skal" er ved siden av "vil" et vanlig element i norske futurum-omskrivninger. Å legge til en nektelse – hebraisk *lo`*, norsk "ikke" – vrir i begge språk meningen vekk fra indikativ og gjør at setningen oppfattes *imperativisk*, selv om en faktisk imperativsform ikke er til stede. På norsk har "skal" oftest imperativiske overtoner selv uten en nektelse, og de blir tydelig dominerende når nektelsen legges til.

På en måte er "du skal ikke"-konstruksjonen altså en svært vellykket og treffende gjengivelse. På en annen måte feiler den: Ingen av de norske oversettelsene makter å reprodusere originalens *knapphet*, som i en tekst som denne er et viktig stiltrekk. Allerede "du skal ikke stjele" kan vanskelig ha helt samme "slageffekt" som det påtagelig knappere *lo` tignób*. Dette blir enda mer følbart i "du skal ikke slå i hjel" sammenlignet med *lo` tiršáh* og "du skal ikke bryte ekteskapet [/drive hor]" versus *lo` tin`áp*. Skulle man ha gjengitt budene i vers 13-15 med like få stavelser som på hebraisk, måtte man ha brukt nektelse + imperativ: "Ikke myrd. Ikke hor. Ikke stjel." Bare slik kunne man ha bevart den meislede karakter budene har i originalen. Dette ville imidlertid være unøyaktig på en annen måte, siden grunnteksten som sagt ikke har imperativ, men 2.

person entall imperfektum – godt representert ved "du...skal". Alle oversettelsene ofrer knappheten for å bevare innholdet. Dette er et eksempel på at en virkelig fullgod oversettelse, som måtte bevare hele grunntekstens meningsinnhold og originalens stil, noen ganger er uoppnåelig samme hvilken løsning oversetterne velger. De fleste vil være enige i at innholdet normalt bør gis prioritet. Jf. Albrektson 1992:89, sitert over i kommentaren til 1 Mos 1:2.

VERS 16

BS: Du skal ikke vitne falskt mot din neste. [*Avsnitt følger.*]

NB: Du skal ikke si falskt vitnesbyrd mot din neste.

NV: Du skal ikke avlegge falskt vitnesbyrd som vitne mot din neste. [*Avsnitt følger.*]

NB kopierer 1930-oversettelsen (kun ortografiske revisjoner), men formuleringen fremstår lite idiomatisk. Norsk idiomatikk kjenner formuleringen "å avlegge vitnesbyrd" (jf. NV) eller simpelthen "å vitne" (jf. BS), men "å si vitnesbyrd" er knapt en kurant uttrykksmåte i dagens norsk, og den kan heller ikke motiveres ut fra grunnteksten. De tradisjonsorienterte NB-oversetterne bestreber seg på å bevare en sentral tekst som De ti bud mest mulig lik ordlyden i tidligere bibelutgaver. Her ser det ut som tradisjonismeprojektet fører til en tekst som er i merkbart utakt med vanlig norsk idiomatikk.

NV-oversetterne utvider teksten med "som vitne". Innskuddet må være ment å skulle klargjøre teksten, men det føles knapt nødvendig.

VERS 17

BS: Du skal ikke begjære din nestes hus. Du skal ikke begjære din nestes hustru, hans tjener eller tjenestekvinne, hans okse eller esel eller noe annet som hører din neste til. [*Avsnitt følger.*]

NB: Du skal ikke begjære din nestes hus. Du skal ikke begjære din nestes hustru, hans tjener eller tjenestekvinne, hans okse eller esel eller noe annet som hører din neste til.

NV: Du skal ikke begjære din nestes hus. Du skal ikke begjære din nestes hustru eller hans slave eller hans slavekvinne eller hans okse eller hans esel eller noe som helst som tilhører din neste." [*Avsnitt følger.*]

BS og NB samstemmer, og det gjør også NV i den første setningen. Deretter skiller NV-teksten seg imidlertid ut ved å reflektere samtlige av grunntekstens fem forekomster av konjunksjonen "eller" (på hebraisk egentlig "og"). I BS og NB gjøres to av dem om til kommaer, slik norsk språkfølelse inviterer til. Ordlyden i NV gjør oppramsingen sterkt poengtert.

Alle de tre oversettelsene tar i bruk det sterke ordet *begjære*; NRO (I:234) definerer det som "føle sterk attrå til; ønske sterkt". I henhold til normal norsk språkbruk føles det knapt naturlig å la dette verbet ta alle de objektene det her

blir tilordnet. En norsktalende ville neppe si at noen som sterkt ønsker seg et hus, et esel eller en okse, "begjærer" disse tingene (selv om det nok går an å "begjære" sin nestes hustru). Alternativer til dette ordet ville latt seg finne, så som *attrå* eller *trå etter*, men oversetterne beholder 1930-utgavens ordvalg. For NV-oversetternes vedkommende er dette trolig tilfeldig – den engelske *New World Translation* har "desire" – men BS-oversetterne gjør muligens en innrømmelse overfor tradisjonen i dette verset. (NB simpelthen viderefører tradisjonen, i samsvar med oversetternes prosjekt.) Allerede nynorskbibelen av 1938 hadde imidlertid "trå etter".

NV avslutter det lange sitatet som strekker seg helt fra vers 2.

NV-oversetternes *konsekvente* oversettelse kommer fram i og med bruken av ordet "slave" heller enn "tjener". I vers 2 hadde BS og NB "trellehuset" for *bet-ʿabadīm*, "trelles/slavers hus". Her i vers 17 har BS og NB imidlertid "hans tjener" for *ʿabdó*, ikke "hans trell". NV-oversetterne holder seg til den samme glosen og skriver dermed "slavehuset" i vers 2 og "hans slave" her i vers 17. BS og NB inneholder lignende inkonsekvenser andre steder. Gresk *doulos* betyr trell eller slave og er så oversatt mange steder i NT, f.eks. Joh 8:34 ("den som gjør synd, er syndens trell") eller Gal 3:28 ("her er det ikke jøde eller greker, slave eller fri"). Når Paulus i Rom 1:1 presenterer seg som *doulos Iesoú Khristoú*, blir dette imidlertid "Jesu Kristi tjener" både i BS og NB. Bare NV har "Jesu Kristi slave". En rekke tilsvarende eksempler kunne listes opp: I BS og NB bruker oversetterne sjelden ord som "slave" eller "trell" når det er snakk om menneskers forhold til Gud eller Jesus. (I 1 Kor 7:22 var ikke det "ubehagelige" ordvalget til å komme utenom hvis man ikke ville ødelegge antitesen: "Den som var fri mann da han ble kalt, [er] blitt Kristi trell.") Imidlertid lar alle tre bibler Moses være Herrens "tjener" i 5 Mos 34:5, ikke hans "trell" eller "slave" (hebraisk *ʿebed*, se 1 Mos 9:25), så helt konsekvent er heller ikke NV. En fotnote i den engelske *New World Translation*, referanseutgaven av 1984, nevner imidlertid "slave" som en alternativ oversettelse: Oversetterne følte at de måtte påtale sin egen inkonsekvens!

De forskjellige bibeloversettelsenes inkonsekvente behandling av ordene *ʿebed* og *doulos* må søkes begrunnet ut fra kulturelle betraktninger: For moderne lesere vil ordet "slave" alltid konnotere undertrykking og nedverdiggelse, og det ville være nærmest blasfemisk å bruke uttrykk som "Herrens slave" om Moses, for det impliserer at Gud er en brutal slavedriver. Den gang Bibelen ble skrevet, var imidlertid slaveri en fullt akseptert samfunnsinstitusjon som Skriften ingen steder fordømmer. Det var på ingen måte ansett som moralsk tvilsomt å eie slaver, og det var heller ikke *nødvendigvis* noe nedverdiggende i å være slave. Så selv om grunntekstens ord *ʿebed* og *doulos* saklig sett svarer til "slave" eller "trell", har disse norske ordene fått så sterke negative konnotasjoner at de er ubrukelige i sammenhenger der grunnteksten slett ikke mener å omtale undertrykking og nedverdiggelse, men bare et klart underordningsforhold. Derfor må man gripe til ordet "tjener" i stedet, selv om det er saklig galt: de originale

ordene betegner ikke en arbeider som arbeidsgiveren lønner, men en arbeider som arbeidsgiveren *eier*.

Her skal også det følgende verset tas med, siden det inneholder et punkt av spesiell interesse:

VERS 18

BS: Hele folket hørte tordenbraket og hornlåten og så lynene og fjellet i røk. Da de så og hørte dette, skalv de av redsel og holdt seg langt borte.

NB: Hele folket så og hørte tordenen og lynene og basunlyden og fjellet i røk. Og da folket så og hørte dette, skalv de og holdt seg langt borte.

NV: Hele folket så nå tordenbrakene og lynglimtene og lyden av hornet og det rykende fjellet. Da folket fikk se det, skalv de og stod langt borte.

Grunnteksten (og *NV*) har en konstruksjon som kalles *zeugma* etter det greske ordet for "åk": flere objekter blir "spent i åk" under ett verb der semantiske hensyn synes å forlange andre verber i tillegg. Man kan *se* lynglimt og et rykende fjell, men objektene "tordenbrakene" og "lyden av hornet" måtte heller være objekt for verbet *høre*. I *NV* prøver ikke oversetterne å rette opp dette, men både i *BS* og *NB* (og også 1930-oversettelsen) suppleres det "manglende" verbet i begge setningene. *BS*-oversetterne går lengst i å "forbedre" språket. Den første setningen blir i realiteten splittet i to, og man stokker om rekkefølgen av objektene. Grunnteksten (og *NB/NV*) har *tordenbrak*, *lyn(glimt)*, *hornlyd*, *rykende fjell*. *BS*-oversetterne "sorterer" dem slik at de to som må være objekt for "hørte" (tordenbrak, hornlyd) kommer for seg og de to som må være objekt for "så" (lyn, rykende fjell) kommer for seg. Deretter gjøres de to første til objekter for det nyinnsatte verbet ("hele folket *hørte* tordenbraket og hornlåten..."), hvorpå man introduserer en konjunksjon "og" og oversetter det som gjenstår av grunnteksten: "...så lynene og fjellet i røk". Dermed er grunntekstens ene setning blitt til to setninger, selv om "så lynene og fjellet i røk" deler subjekt ("hele folket") med det som står foran.

NB-oversetterne vil ikke gjøre så store forandringer, men kopierer 1930-oversettelsens løsning: grunntekstens ene verb "så" suppleres med "og hørte", så man får én setning med to sideordnede verber. Resultatet blir ikke fullt så språklig elegant som teksten i *BS*, men en slik gjengivelse er i et formell-ekvivalent perspektiv mer "nøyaktig" (ingen omstokking av objektene rekkefølge), og dette er i samsvar med *NB*-oversetternes prosjekt.

6. Fadervår: Matt 6:9-13

Ingen steder merkes *tradisjonens* påtrykk så sterkt som i forbindelse med Fadervår. Dette er den eneste bibeltekst som en stor prosent av befolkningen har memorert – og bokmålsbrukere som er født før ca. 1960-70, vil ha lært 1930-oversettelsens ordlyd:

Fader vår, du som er i himmelen! Helliget vorde ditt navn; komme ditt rike; skje din vilje, som i himmelen, så og på jorden; gi oss idag vårt daglige brød; og forlat oss vår skyld, som vi og forlater våre skyldnere; og led oss ikke inn i fristelse, men fri oss fra det onde. For riket er ditt, og makten og æren i evighet. Amen.

Bortsett fra at samtlige semikolon er blitt til punktum, at "idag" er splittet opp til "i dag" og at "riket er ditt" har blitt til "ditt er riket", er denne ordlyden bevart uendret i den tradisjonsorienterte NB. De som binder seg til tradisjonen, vil særlig i en så sentral og velkjent tekst være tilbakeholdne med å forandre på noe. Det er ikke overraskende at NB-oversetter Thoralf Gilbrant (1994:193-194) uttrykker seg sterkt i sin omtale av BS-oversetternes nye utforming av bønnen: "Bessermachen er tidens tone. Alt skal kludres med. Kan det ikke forbedres, så kan det iallfall forandres. Så gir en seg til å omforme Fadervår, forandring fryder. [...] Både språklig-stilistiske innvendinger og rent teologiske betenkeligheter kan anføres mot den form Fadervår har fått i 1978-oversettelsen." Gudmund Hernes (1992:77) inntar en lignende kritisk vinkling når han refererer en scene fra en gudstjeneste på et gamlehjem, der bønnefellesskapet brøt sammen da den unge presten leste "la ditt navn holdes hellig" og "la ditt rike komme" (BS) mens de gamle sa "helliget vorde ditt navn" og "komme ditt rike" (1930-oversettelsen). Hernes kommenterer: "Her hadde altså kirken, i sin klokskap, sørget for at den lille menigheten gikk seg vill i sitt Fadervår! [...] Det som var ment å være mer folkelig, ble dermed paradoksalt nok mer ekskluderende."

Den følgende drøftelsen må dermed særlig dreie seg om den nye ordlyden i BS, kontrastert mot den gamle ordlyden, representert ved NB. Som en tredje, uavhengig oversettelse kommer så NV.

VERS 9

BS: Fader vår,

du som er i himmelen!

La ditt navn holdes hellig.

NB: Fader vår, du som er i himmelen! Helliget vorde ditt navn.

NV: Vår Far i himlene, la ditt navn bli helliget.

Formuleringen "Fader vår", den tradisjonelle innledningen som bevarer grunntekstens ordstilling (jf. også latin *Pater noster*), er ikke noe en norsktalende spontant ville ha produsert i dag. I forbindelse med slektskapsstermer som "far, mor, bror, søster" er det riktignok mulig å bruke konstruksjonen *ubestemt substantiv + eiendomspronomen* i norsk: "far vår, mor hans" etc. Olav T. Beito (1970:248) kommer inn på dette i sin nynorsk-grammatikk:

Liksom i gammalnorsk står eigeomspronomenet vanleg etter substantivet, når det ikkje vert lagt særleg vekt på det, men ulikt gammalnorsk har no substantivet bunden form, t.d. *garden min* [...] Unntak her er slektskapsorda, som vanleg har ubunden form i eintal, t.d. *far min, mor mi* [...] I fleire målføre (ofte i bymål) har desse orda bunden form i eintal òg, men dette er sjeldsynt i skrift.

Den siste betraktningen gjelder imidlertid nynorsk og ikke bokmål; dersom slektskapsordet kommer før eiendomspronomenet, vil det i normal bokmålsprosa stå i bestemt form: *faren vår*, sjelden *far vår*. Det siste vil i en bokmålssammenheng lyde noe folkelig eller dialektalt (jf. de forskjellene mellom bymål og rurale dialekter som Beito antyder). Selv om det ikke ville være direkte galt å bruke slike formuleringer på bokmål, er dette en sjelden konstruksjon sammenlignet med det vanlige *bestemt substantiv + eiendomspronomen* ("faren vår") eller det stilmessig litt høyere *eiendomspronomen + ubestemt substantiv* ("vår far"). Bare det siste kan (til nød) brukes i tiltale. Når det høystemte "Fader" benyttes i den folkelige konstruksjonen *ubestemt substantiv + eiendomspronomen*, oppstår noe som kunne vært følt som en påtagelig stilkollisjon dersom ikke norsktalende hadde vært vant med uttrykket "Fader vår" og godtar det uten nærmere refleksjon. At de idiomatisk orienterte BS-oversetterne beholder konstruksjonen "Fader vår" i sin bibelversjon, må tilskrives "innlysende pietetsgrunner", som det het i en kommentar fra Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur (sitert etter Gilbrant 1994:195). Akademiet formoder med andre ord at BS-oversetterne har beholdt denne formuleringen fordi den er så velkjent og dertil har gitt bønnen dens norske navn. NV har derimot "*vår Far* i himlene" – noe som naturligvis fremstår som langt mer moderne språkføring og tydelig demonstrerer at oversetterne ikke søker å videreføre den eksisterende bibeltradisjonen. (Jevnfør også Erik Gunnes' nytestamente av 1968, som ikke ble utarbeidet med pretensjoner om å erstatte noen eksisterende kirkebibel, og som derfor stiller oversetteren friere: "Du vår Far i himlene.")

BS' og NBs "du som er i himmelen" står mot NVs korte preposisjonsfrase "i himlene", koblet direkte til "vår Far". Grunntekstens *pater hemón ho en tois ouranoís* er ordrett "far vår den (som er) i himlene". Ved å føre inn en lengre relativkonstruksjon med pronomenet "du" får BS og NB understreket det

vokative aspektet ved bønnens innledning, noe som kan være ønskelig i og med at "Fader vår" eller "vår Far" ikke fremstår som en helt naturlig tiltaleform på norsk (med noen få unntak, som det eldre/fossiliserte "min herre" og det uformelle "gutten min", er det ikke så vanlig å blande inn eiendomspronomen i norske tiltaleformer).

Angående vekslingen mellom "himmelen" (BS, NB) og "himlene" (NV), se kommentar til 1 Mos 1:1. Litteralt står det "himlene" (*tois ouranoís*) på gresk.

Ved den første bønnen i Fadervår forlater også BS-oversetterne den tradisjonelle ordlyden. Bare i NB opprettholdes "helliget vorde ditt navn", som i dag fremstår arkaisk inntil det uforståelige: Blant yngre generasjoner vil det med letthet la seg gjøre å finne ellers kompetente norsktalende som ikke engang med sammenhengen til hjelp forstår hva "vorde" betyr. Bortsett fra at selve stammen har en viss anvendelse i partisippet "vordende", er dette en verbform som trygt kan sies å være utdødd i moderne norsk; selv i den forholdsvis konservative NRO (IV:4052) er ordet karakterisert som foreldet eller arkaisk. Heller ikke i NB brukes "vorde" noe annet sted enn i denne ene setningen, og det vil neppe la seg gjøre å finne noe annet vers der oversetternes tradisjonismeprojekt slår så tydelig igjennom. Erik Gunnes, som utgav en privat NT-oversettelse som ifølge Dagfinn Rian (1995:37) ble nøye studert av Bibelselskapet under arbeidet med BS, kommer et sted med den generelle betraktning at en "bør ikke få rekvirere Bibelen som oppbevaringssted for vakre, romantiske, men ikke lenger gangbare gloser" (1991:20). Gunnes myntet sine ord på "vennlige humanister" heller enn de teologisk konservative, men også NBs opphavsmenn anser at det i seg selv er uheldig å forandre ordlyden i Fadervår når den først er etablert: Gilbrant (1994:193) fører en slik konservativ linje tilbake til Martin Luther selv, siden reformatoren skal ha uttalt at "vi må ikke forandre en eneste stavelse i Troen og Fadervår. – Ellers blir folk forvirret, om en lærer dem én formulering i dag og en annen neste år, som om en ville gjøre det bedre!" Dette bruker Gilbrant som utgangspunkt for et angrep på BS-oversetterne: "I fire hundre år bad vi vårt Fadervår her i landet uten å forsøke på å 'gjøre det bedre'. Men nå vil de norske lutheranere ikke lenger lytte til sin lærefader."

Spørsmålet er om Luthers uttalelse kan strekkes så langt at ordlyden i Fadervår må konserveres selv over så lange tidsrom at bønnen til sist fremstår som et språklig fossil, et siste reservat for former som ellers er utdødde. Siden ordenes betydning læres ved å se dem brukt i større sammenhenger, må et ord som "vorde" anses som dødt selv om en eneste forekomst skulle bli stående i én fastlagt tekst – selv en tekst som er så kulturelt fremtredende som Fadervår.

Utover "vorde"-problematikken vakte det motvilje fra konservativt hold at BS skiftet ut konjunktivene (optativene) i Fadervårs tre første bønner med mer analytiske "la"-konstruksjoner. "Helliget vorde ditt navn", "komme ditt rike" og "skje din vilje" ble modernisert til "la ditt navn holdes hellig", "la ditt rike komme" og "la din vilje skje". I denne sammenheng siterer Gilbrant (1994:195) med bifall en kommentar fra Det Norske Akademi for Språk og Litteratur: "Det

arkaiske Fader Vår er beholdt av innlysende pietetsgrunner, men pieteten oppgis i det øyeblikk man innfører de munnslappe la-formene [...] Omskrivingene virker umotiverte, og har gitt kristenhetens sentrale bønn en lite verdig form." Dette var altså en rent stilistisk vurdering, men Gilbrant selv har også semantisk betingede innvendinger:

Disse såkalte "la-la formene" har vakt mange reaksjoner. Rent språklig er det klart at la-formen ikke har samme betydning som ønskende konjunktiv. "Komme ditt rike!" er en bønn om at Gud aktivt skal føre sitt rike fram. "La ditt rike komme!" kan oppfattes som en bønn om at Gud passivt skal tillate at hans rike kommer – hvis en da ikke skal gå til den ytterlighet å oppfatte bønnen som et bortimot meningsløst ønske om at Gud ikke direkte skal motsette seg at hans rike kommer.

Forskjellen mellom den konjunktive ønskeform og la-formen blir drastisk illustrert av Lars Roar Langslett [*les: Langslet*] når han påpeker betydningsforskjellen i hyllningsropet [*sic*] "Leve kongen!" og uttrykket "La kongen leve!" Mens "Leve kongen" er et ønske om liv og lykke for kongen, er "La kongen leve!" rett og slett en oppfordring til ikke å ta livet av kongen! [...] Det står uimotsigelig fast at la-formen i riksmål i det minste har en tydelig biklang av å tillate noe eller ikke å legge hindringer i veien for noe. – Det skulle da være klart nok for alle som vil se, at dette er en ordform og uttrykksmåte som er absolutt ubrukelig i de tre første bønner i Fadervår.

Formelt sett er tvetydigheten naturligvis til stede: Som åttende betydning av verbet "late" oppfører NRO (II:2884) "ikke foreta sig noget for å hindre, ikke være til hinder for, ikke gjøre innsigelse mot at en ell. noget utfører den virksomhet, er i, kommer i den bevegelse, tilstand ell. lign. som er uttrykt i [den følgende] infinitiven". BS-oversetterne bruker derimot "la" i det ordboken fører opp som niende betydning: "foranledige, sørge for at en utfører den handling som er uttrykt i infinitiven". På dette grunnlag er det NB-oversetter Gilbrant frykter forvirring, selv om den gale tolkningen med hans egne ord gir et "bortimot meningsløst" resultat.

Imidlertid inneholder også NB-utgaven konstruksjoner med verbet "la" som potensielt er tvetydige: Alt i 1 Mos 2:9, i forbindelse med opprettelsen av Edens hage, heter det at "Gud Herren *lot* alle slags trær vokse opp av jorden, prektige å se på og gode å ete av" – og en normalt kompetent språkbruker vil neppe kunne misforstå dette som at Gud passivt *tillot* trærne å vokse opp. "Lot...vokse" oversetter hebraisk *jašmáḥ*, som er den *kausative* formen av *šamáḥ* "spire, gro opp"; NB-oversetterne godtar dermed at verbet "la" kan brukes til å uttrykke kausative forhold på norsk.

I lys av Gilbrants heftige kritikk av la-formene i Fadervår er det overraskende å finne at nynorsk-versjonen av NB her har akkurat samme ordlyd

som nynorsk-versjonen av BS: "Lat namnet ditt helgast. Lat riket ditt koma. Lat viljen din råda på jorda så som i himmelen." Man har ikke prøvd å innføre konjunktivkonstruksjoner som "helga vere namnet ditt". Slike konstruksjoner ville imidlertid ikke ha vært helt uten tradisjon i nynorske bibler. Så tidlig som i 1889 var konjunktiver i bruk i Samlagets nynorske *Det nye Testamente* (s. 15): "Helgat verte ditt Namn! Tilkome ditt Rike! Verte din Vilje, som i Himmelen, so og paa Jordi!" *Tekstbok og Altarbok for den norske kyrkja* (1908:380) hadde ordlyden "namnet ditt verte helga! Riket ditt kome! Viljen din verte som i himmelen so og paa jordi!" Omslaget kom i 1915, med Alexander Seippels oversettelse *Evangelija eller Fagnads-bodi etter Mattæus*, der konstruksjoner med *lat* ble tatt i bruk (Seippel 1915:18): "Lat ditt namn helgast! Lat ditt rike koma! Lat din vilje raade paa jordi, som i himmelen!" Nyformuleringen vant fram: I Studentmaallagets nynorske bibel fra 1921, s. 7, fikk de første bønnene i Fadervår formen "lat namnet dit helgast; lat riket ditt koma; lat viljen din raada paa jordi so som i himmelen". Omtrent samtidig fulgte *Alterbok for den norske kyrkja* opp med samme ordlyd (s. 38, med *ditt* heller enn *dit* konsekvent). Denne ordlyden ble tatt opp i nynorsk-bibelen av 1938 (med *å* for *aa*), og er i alt vesentlig den samme som fortsatt er i bruk i nynorsk-versjonene av BS og NB.

Gilbrant (1994:197) mener å kunne påvise en inkonsekvens i og med at konjunktiver brukes mange andre steder i BS, men fjernes fra Fadervår:

Både den Aronittiske og den Apostoliske velsignelse er formet slik, 4. Mos. 6:24, 2. Kor. 13:13. Velsignet være (Rut 2:20), Herren lønne deg (Rut 2:12), Herren velsigne deg (Salme 134:3), Herren være med dere (2. Tess. 3:16), nåde være med dere (Rom 1:7 og mange andre steder) – overalt er slike formuleringer brukbare, men 'Komme ditt rike' må skiftes ut.

Spørsmålet blir om disse eksemplene virkelig er parallelle til de tre første bønnene i Fadervår. "Herren velsigne deg" fremstår ikke som en bønn til Herren om å velsigne den tiltalte, men en rent optativ frase som uttrykker talerens *håp* om at verbalhandlingen skal inntreffe. Gilbrant anfører ingen eksempler på at BS benytter konjunktiv i tiltale til den som eventuelt skal oppfylle talerens ønske, slik at formen reelt uttrykker anmodning eller høflig imperativ (jussiv, kohortativ). Grunntekstens verber står i imperativ. Det som kanskje er Gilbrants mest patente argument, er at det er snakk om tredje person imperativ aorist heller enn direkte imperativ; NT bruker denne formen nesten utelukkende i Fadervårets tre første bønner. Ut fra stilmessige hensyn kan man dermed si at en sjelden gresk formulering bør gjengis med noe tilsvarende sjeldent på norsk, og da blir konjunktiv-formene et alternativ.

For øvrig var ikke BS helt uten tradisjonell ryggdekning ved innføringen av *la*-konstruksjonene: Bibelselskapets nynorskoversettelse av 1938, motstykket til den bokmålsversjonen som NB legger seg nær opp til, hadde som nevnt

teksten "lat namnet ditt helgast; lat riket ditt koma; lat viljen din råda". Man kan si at nynorskbibelen, med dens sterkere forankring i talemålet, her foregrep utviklingen også i bokmålet: Førte år senere tok Bibelselskapet konjunktivene ut av Fadervår også i sin nye bokmålsbibel. Også i NV brukes samme slags "la"-konstruksjoner som i BS, i samsvar med denne bibelens engelske forelegg (*New World Translation*: "Let your name be sanctified. Let your kingdom come. Let your will take place").

VERS 10

BS: La ditt rike komme.

La din vilje skje på jorden
som i himmelen.

NB: Komme ditt rike. Skje din vilje, som i himmelen, så og på jorden.

NV: La ditt rike komme. La din vilje skje, som i himmelen, så også på jorden.

Tradisjonelle konjunktiver blir altså til "la"-omskrivinger i BS og NV, som drøftet ovenfor. I BS har slutten av den andre setningen dessuten fått en litt annen ordstilling enn den har i grunnteksten og i NB/NV (samme omskriving forekom for øvrig i nynorskversjonen av 1938). Ikke uventet ser Gilbrant (1994:197) ingen forbedring i dette: "Absolutt ingen ting er vunnet ved å sette 'jorden' foran 'himmelen' - og noe er gått tapt. Blant annet har en fjernet seg fra grunnteksten." Noen videre redegjørelse for hva som dessuten skulle ha gått tapt, følger imidlertid ikke: En må tro det er forandringen i seg selv som oppleves som uheldig av de tradisjonsorienterte NB-oversetterne. (Bemerkelsesverdig nok har den nynorske NB "på jorda så som i himmelen", samme ordstilling som i BS. *Hele* bønnens ordlyd er faktisk nær identisk med ordlyden i den nynorske BS; den eneste forskjellen er at den nynorske BS sløyfer den innledende konjunksjonen i setningene "og forlat oss vår skuld" og "og før oss ikkje ut i freisting". Bortsett fra tegnsetting og noen mindre moderniseringer, som "jorda" for "jordi", følger den nynorske NB dermed Bibelselskapets nynorske 1938-utgave – selv om dette gir bønnen en ordlyd som nært tilsvarende den bokmålsordlyden oversetterne i skarpe ordelag distanserer seg fra!)

Siden omskrivingen i BS neppe er vilkårlig og umotivert, må oversetterne ha ment at noe faktisk ble "vunnet" ved å kaste om rekkefølgen av ordene så "jorden" kommer før "himmelen". I BS har man oppnådd bedre flyt i setningen: Den nye formuleringen gjør det unødvendig med kommaer, mens teksten i NB og NV har to. NBs "skje din vilje, som i himmelen, så og på jorden" (og den lignende ordlyden i NV) kan føles som en noe omstendelig konstruksjon etter vanlige standarder for norsk språkføring. For oversetterne bak NB og NV, som med Nidas begreper sikter mot "formell ekvivalens" med grunnteksten, har ikke dette veid tungt nok til å forandre den originale ordstillingen. (For NB-

oversetterne kommer tradisjonismeprojektet inn i tillegg – selv om dette slo ut motsatt vei i nynorskversjonen, der det først og fremst er 1938-utgaven som er "tradisjonen"! Jevnfør Jehovas vitners kommentar til sin bibelversjon, også sitert innledningsvis: "At dette er en trofast og nøyaktig oversettelse, fremgår [...] av at den er bokstavelig. I en bokstavelig oversettelse svarer teksten nærmest *ord for ord* til den hebraiske og greske tekst. [...] I en bokstavelig oversettelse må også *rekkefølgen av ordene* i så stor utstrekning som mulig være den samme som på hebraisk og gresk." (*Hele Skriften er inspirert av Gud og nyttig* 1991:326, utheving tilføyd.)

VERS 11

BS: Gi oss i dag vårt daglige brød.

NB: Gi oss i dag vårt daglige brød.

NV: Gi oss i dag vårt brød for denne dagen;

BS og NB faller sammen. NVs formulering er som så ofte mindre tradisjonell, men kanskje nærmere det en nordmann spontant ville sagt (jf. også Erik Gunnes' versjon: "Gi oss det brød vi trenger idag"). Grunnteksten betyr mest mulig ordrett "brødet vårt for det nærværende gi oss i dag" (*ton arton hemón ton epioúision dos hemín semeron*). Norske oversettelser kan vanskelig styre utenom en lett tautologisk formulering "i dag...daglig" eller "i dag...denne dagen" som ikke finnes i grunnteksten. (Gunnnes kontraherer setningen.)

Her har teksten i NB som nevnt et lite avvik fra 1930-oversettelsen, idet oversetterne bøyer seg for dagens ortografi: "i dag" skrives i to ord, ikke "idag". Alt seks år før NB kom ut, skrev Wisløff (1982:138) at den kommende "ny[e] utgave av vår gamle norske bibel" burde ha "ny rettskriving". Dette ble gjennomført.

VERS 12

BS: Forlat oss vår skyld, som vi òg forlater
våre skyldnere.

NB: Og forlat oss vår skyld, som vi og forlater våre skyldnere.

NV: og tilgi oss vår skyld, som vi også har tilgitt våre skyldnere.

Grunntekstens innledende "og" (*kai*) reflekteres ikke i BS. Å bruke ordet "forlate" i betydningen *tilgi* ville i norsk dagligtale føles som svensk påvirkning, skjønt uttrykket "be om forlatelse" er noe brukt. I Fadervår har imidlertid bønnen "forlat oss vår skyld" god tradisjon, og i BS beholdes denne ordlyden – og som man ville vente, gjøres dette også i NB. NV-oversetterne tar derimot i bruk moderne norske ord og velger "tilgi". Her bruker man heller ikke "òg" eller "og" i betydningen *også*, slik det gjøres i BS og NB, men heller det mer ordinære "også". Ut fra et strengt konkordant prinsipp, som NV-oversetterne ellers holder fram som sitt ideal, kunne man på sett og vis argumentere for "og"

heller enn "også" - den greske grunnteksten har *kai*, som også er den vanlige konjunksjonen "og". Siden NV imidlertid er en gjenoversettelse fra engelsk, som ikke tillater noen sammenblanding av "and" og "also", var slike vurderinger trolig aldri inne i bildet.

Å tillegge ordet "skyldnere" den betydning alle tre oversettelser gjør i dette verset, fremstår ikke som vanlig språkbruk i dag. (I sitt nytestamente brukte Gunnes definisjonsoversettelsen "dem som har forbrutt seg mot oss".) Som en betydning av "skyldner" angir NRO (III:1768) "person som har forgått sig mot en, har noget å sone", men eksemplet som brukes, er nettopp denne linjen fra Fadervår. I dag brukes "skyldner" i første rekke om noen en har krav på penger fra, en debitor (hvilket også er riksmålsordbokens første definisjon). Når ordet brukes om noen som har en utestående *moralsk* gjeld overfor taleren, får uttrykksmåten et anstrøk av metafor. Imidlertid kan nettopp dette gjøre formuleringen mer effektiv, og brukt slik kan ordet "skyldner" sies å gjenopprette den ellers tapte forbindelsen mellom verbet "skylde" (vanligvis brukt om penger) og substantivet "skyld" (vanligvis brukt om moralske forhold).

VERS 13

BS: Led oss ikke inn i fristelse,
men frels oss fra det onde.
[For riket er ditt,
og makten og æren i evighet.
Amen.]

NB: Og led oss ikke inn i fristelse, men fri oss fra det onde. For ditt er riket og makten og æren i evighet. Amen.

NV: Og før oss ikke inn i fristelse, men fri oss fra den onde. [*Doksologien er utelatt.*]

Igjen sløyfer BS-oversettere grunntekstens innledende konjunksjon.

BS-oversetterne tar i bruk ordet "frels" heller enn "fri" til å oversette originalens *rhysai*. Verbet "frelse" er selvsagt velkjent i en bibelsk kontekst, men denne glosen har tradisjonelt vært brukt til å oversette et annet gresk verb, *sozo* (f.eks. 1 Tim 1:15: "Jesus kom til verden for å frelse [*sosai*] syndere"). Ifølge det konkordante oversettelsesprinsipp, som NB- og NV-oversetterne holder opp som sitt ideal, bør ordene gjengis konsekvent: samme norske ord for samme greske, og også *forskjellige* norske ord for forskjellige greske. Det er derfor ikke overraskende at man i NB og NV velger et annet ord enn "frelse" til å oversette *rhysai* – siden man ved å bruke ordet "frelse" ville tangere et semantisk nærliggende, men like fullt distinkt gresk verb som dertil berører et av de bibelske hovedbegreper. Slike vurderinger kommer i annen rekke ved en mer idiomatisk oversettelse, men det fremgår ikke hva som var BS-oversetternes motivasjon for å skifte ut det tradisjonelle "fri" med "frels". "Fri oss fra det onde" føles ikke uidiomatisk og heller ikke spesielt arkaisk, selv om det lengre

"befri" i dag kanskje er vanligere enn bare "fri". Teksten i BS bruker dessuten verbet "fri" mange andre steder: Bibelselskapets egen utgivelse *Ord i Bibelen* (1987:185-186) lister opp nærmere sytti forekomster, f.eks. Matt 16:26 og Rom 7:24.

Ingen oversetter kan være sikker på om *tou ponerou* skal forstås som "det onde" eller "den onde", djevelen: I NV foretrekkes den siste tolkningen. (I Ef 6:16 har alle de tre oversettelsene "den ondes" for *tou ponerou*: "Grip framfor alt troens skjold; med det kan dere slukke alle den ondes brennende piler.")

Avslutningen er et eksempel på avvikende holdninger overfor tekstgrunnet. Doksologien til slutt i Fadervår mangler i visse gamle håndskrifter og blir av mange tekstkritikere ansett som en senere tilføyelse (*Peake's Commentary* 1962, bind 1, s. 779; jf. også noten i BS). I BS settes de omstridte ordene i klammer. NB-oversetterne vil nødvendigvis oppgi eller markere som sekundær noe av den tradisjonelle teksten. I *Hva er skjedd med Bibelen?* bruker Gilbrant adskillige sider på å polemisere mot tekstkritikken og dens metoder, i særdeleshet teoriene og konklusjonene til Westcott og Hort (1994:296-328; se også s. 199 vedrørende avslutningen av Fadervår). I NV er imidlertid Det nye testamente oversatt nettopp fra Westcott og Horts utgave av den greske teksten, som Jehovas vitner fremholder som særlig anerkjent (*Hele skriften er inspirert av Gud* 1991:318). I NV er doksologien derfor utelatt: Selv den store referanseutgaven av NVs engelske forelegg, *New World Translation of the Holy Scriptures With References* (1984), som har fortløpende fotnoter om oversettelse, tekstgrunnlag og varianter, nevner ikke den tradisjonelle avslutningen av bønner. De tre oversettelsenes forskjellige holdninger til doksologien har naturligvis ikke noen direkte språklig interesse, men det er illustrerende å se at NB-oversetterne beholder hele den tradisjonelle Fadervår, mens BS-oversetterne distanserer seg fra den gamle avslutningen ved å markere den som sekundær. En fotnote opplyser at doksologien trolig ble lagt til senere, da bønner ble brukt i gudstjenesten. Jehovas vitner føler ingen forpliktelser overfor tradisjon, kirkespråk eller liturgi, og NV-oversetterne holder det tydeligvis for godt gjort at doksologien opprinnelig ikke hørte til i teksten. Dermed utelates den fullstendig. Dette gjentar det mønsteret som kan observeres også i andre sammenhenger: når det gjelder å ta hensyn til norsk bibeltradisjon, er ytterpunktene NB på den konservative siden og NV som den mest utradisjonelle, med BS i midten. Denne fordelingen avviker fra oversettelsenes plassering på skalaen litteral-idiomatisk, der det er NB som faller i midten, mellom NV som mest bokstavelig og BS som mest omskrivende.

Man har i ettertid kommet til at BS' bruk av *klammer*, både her og i bibelteksten ellers, kunne oppleves som unødig forstyrrende. Allerede den opprinnelige prinsippkomitéen frarådte "utstrakt bruk av klammer" (*De teologiske prinsipper for en ny bibeloversettelse* 1956:130). Fra og med 1993 har Bibelselskapet "igjen valgt å ta ut klammene og heller utdype det (svake) tekstgrunnet i notene" (Baasland 1995:130). Ved å skjære ned på bruken av

spesielle grafiske symboler tar Bibelselskapet et skritt tilbake mot mer tradisjonelle norske bibler.

Selve doksologien er det vanskelig å gi en fullgod form på norsk. NV-oversetterne slipper å bry seg med dette, men NB har ordlyden "for ditt er riket og makten og æren i evighet". (Her avviker NB fra 1930-oversettelsen, som hadde samme ordlyd som i BS: "riket er ditt", fulgt av et komma, heller enn "ditt er riket" uten følgende komma.) NBs formulering gjengir originalen ord for ord, bortsett fra at de greske artiklene selvsagt ikke blir separate ord på norsk (*hoti sou estin he basileía kai he dynamis kai he doksa eis tous aiónas*). Imidlertid fremstår denne gjengivelsen som en grammatisk tvilsom konstruksjon på målspåket: "Ditt" kongruerer i intetkjønn med "riket", men ikke med "makten" og "æren". Et alternativ ville vært flertall "dine", med henvisning til både riket, makten og æren, men også dette ville lyde noe anstrengt. Skulle hensynet til idiomatisk norsk gis prioritet, ville man måtte lande på en omskriving i likhet med "for deg tilhører riket og makten og æren i evighet", men dette ville opplagt bli for innovativt for den tradisjonsorienterte NB-utgaven. Heller ikke BS-oversetterne bruker en slik ordlyd, selv om det knapt ville innebære noen mer drastisk forandring fra den gamle formen enn de nye "la"-konstruksjonene oversetterne innførte i første del av bønne. I stedet opprettholdes 1930-oversettelsens formulering. Det kan se ut som om denne ordlyden tar sikte på å "kamufilere" den manglende kongruensen mellom "ditt" og "makten/æren" ved å knytte eiendomspronomenet primært til "riket" og bare sekundært til de to andre ordene, som forsiktig distanseres fra pronomenet med et innskutt komma: "For riket er ditt, og makten og æren ..."

For å oppsummere: I Fadervår later forskjellen på BS og NB (/1930-oversettelsen) til å være mindre enn man kunne vente ut fra den heftige motvilje bønnens nye form har møtt fra visse hold. Bortsett fra bruken av klammer i forbindelse med den avsluttende doksologien – oppgitt fra og med 1993 og i alle tilfelle et tekstkritisk heller enn et språklig spørsmål – er den eneste vesentlige forandringen innføringen av de tre "la"-konstruksjonene til å erstatte de tidligere konjunktivene. De øvrige forandringene kan bare kalles trivielle: en mindre endring av ordstillingen ("som i himmelen, så og på jorden" > "på jorden som i himmelen"), utelatelsen av to innledende konjunksjoner som reflekterer semittisk heller enn norsk språkføring, bruken av ordet "frels" heller enn "fri", samt innføringen av aksent i "òg" (= "også"). Forandringen "fri" > "frels" fremstår umotivert, men den semantiske forskyvningen tør være minimal, og setningens rytme er uforandret (selv det tilfeldige bokstavrimet med "fra" er i behold). At BS-teksten faktisk gjenspeiler mye av den tidligere ordlyden, fremgår tydelig om man sammenligner den med NV, som ikke preges av hva Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur kalte "pietetshensyn": Jehovas vitner står i opposisjon til den tradisjonelle kristendom og har dermed ikke slike hensyn å ta. Her finner en således "vår Far" heller enn "Fader vår", "vårt brød for denne dagen" heller enn "vårt daglige brød", "tilgi" heller enn "forlat" og

også slike heller unødvendige avvik fra den tradisjonelle ordlyden som "*før* oss ikke inn i fristelse" heller enn "*led* oss ikke..."

7. Et utdrag fra juleevangeliet: Luk 2:1-13

VERS 1

BS: Det skjedde i de dager at det gikk ut befaling fra keiser Augustus om at hele verden skulle innskrives i manntall.

NB: Og det skjedde i de dager at det utgikk et bud fra keiser Augustus at all verden skulle innskrives i manntall.

NV: Nå utgikk det i de dager en forordning fra keiser Augustus om at hele den bebodde jord skulle registreres

Grunnteksten har en partikkel *de* "og, men" som NB (og 1930-oversettelsen) beholder, BS utelater og NV skriver om til "nå". Finn-Erik Vinje (1992:32) observerer: "Et tradisjonelt trekk i den bibelske fremstillingsform som går tilbake på forhold i den greske grunnteksten, er den gjennomgående bruk av *og* som innleder av setninger, f eks i juleevangeliet. Nyere oversettelse[r] stryker mange av disse *og*-ene, eller også erstatter dem med *men* eller *da*." Oddmund Hjelde (1992:123) kommer med en lignende observasjon og mener at BS-oversetterne (i motsetning til NB-oversetterne) gjorde rett i å skjære ned på bruken av konjunksjoner: "Et karakteristisk trekk ved det gamle bibelspråk er at man ofte oversetter de forbindende småord som innleder hovedsetninger i grunnteksten [...] Disse konjunksjonene er det god grunn til å sløyfe i norsk, slik NO [= BS] gjør, men ikke NB."

I en generell *kritikk* av BS trekker imidlertid Gudmund Hernes fram at denne utgaven ofte dropper konjunksjoner, og han bruker nettopp de innledende versene i juleevangeliet til eksempel: "Konjunktivene [les: konjunksjonene] er også på vei ut. *Og* det skjedde i de dager... blir til[:] Det skjedde i de dager... eller *Men* også Josef drog opp fra Galilea... blir til[:] Josef drog fra byen Nasaret i Galilea..." (Hernes 1992:78). Hernes føler ikke at dette er noen forbedring; det fremgår at han snarere ser det som en forringelse. Dette viser at selv en så "ubetydelig" utelatelse som å kutte en konjunksjon, meget vel kan oppleves negativt av de som er vant til en mer litteral bibelversjon.

Den innledende frasen "og det skjedde" er en semittisme (gresk *egéneto de*, som imiterer hebraisk *waihi* – jevnfør Leivestad 1975:198). BS og NB beholder "det skjedde"-frasen, men i den ofte så litterale NV-oversettelsen finnes bare en rest av den i form av et foreløpig subjekt "det".

NB og NV bruker det sammensatte verbalet *utgikk*, mens BS-oversetterne sikter mot en mindre formell stil ved å la preposisjonen stå for seg: *gikk ut*. NRO anfører ingen spesiell stilmarkering for "utgå", men særlig stilt opp mot det mer ordinære "gå ut" drar den sammensatte formen stilnivået opp. BS og NB bruker også det sammensatte verbet "innskrive" (se under), men her er "skrive inn" knapt et alternativ.

Grunntekstens *oikouménen* setter BS og NB lik "verden". De bevarer dermed originalens økonomi og rytme i og med at ett gresk ord blir til ett norsk ord, men prisen er at det norske "verden" må representere to forskjellige greske ord: det som forekommer her og det hyppigere *kosmos*. Dermed er det fare for sammensmelting av meningsnyanser. NV-oversetterne bruker heller en definisjonsoversettelse: "den bebodde jord" – siden grunntekstens ene ord står for jorden eller verden betraktet som menneskenes hjem. (Arndt og Gingrich, 1952.563, definerer det som "the inhabited earth, the world".) NV-utgiverne kommer inn på dette i Jehovas vitners nyhetsbrev: "De greske ordene *ko'smos*, *ai-on'* og *oi-kou-me'ne* gjengis i mange oversettelser alle sammen med 'verden'. *Ny verden-oversettelsen* skiller mellom dem og får fram interessante nyanser ved å bruke henholdsvis 'verden', 'tingenes ordning' og 'den bebodde jord'." (*Vår tjeneste for Riket*, mars 1992, s. 5.)

Grunntekstens ene verb *apográphesthai* kan kortest oversettes "skulle registreres" som i NV, men hvis oversetteren vil begrense bruken av fremmedord – noe som åpenbart er et mål i BS og NB – blir alternativet "skulle innskriveres". Det siste svarer godt til etymologien til det greske ordet, men på norsk kan "innskriveres" vanskelig stå alene, så i disse to oversettelsene må teksten utfylles med "i manntall". I dette tilfellet er det altså BS og NB som må øke antall ord i forhold til originalen; frasen "innskriveres i manntall" har overtoner av definisjonsoversettelse. NRO karakteriserer "innskriveres" (i den betydning ordet brukes her) som en litterær og administrativ term (II:2171), men i det halve århundret som har gått siden denne ordboken først kom ut, later det til at ordet i administrative sammenhenger helst har blitt skiftet ut med "registrere" – kf. NV.

VERS 2

BS: Denne første innskrivning ble holdt mens Kvirinius var landshøvding i Syria.

NB: Dette var den første innskrivning, i den tid Kvirinius var landshøvding i Syria.

NV: (denne første registreringen fant sted da Kvirinius var stattholder i Syria);

NV tar i bruk *parentes*, et typografisk virkemiddel som aldri forekommer i BS og heller ikke har noe motstykke i grunnteksten. (NB bruker noen få steder *parentes* for å markere tillegg til grunnteksten, som i 1 Mos 4:25. I slike sammenhenger har NV klammer, som i 1 Mos 1:30.) Bare i dette kapitlet tar NV i bruk *parentes* tre ganger, her og i vers 35 og 36-37. Tradisjonelt har norske bibler vært tilbakeholdne med å bruke spesielle grafiske symboler; NB har ikke engang anførselstegn.

Av NB og særlig BS fremgår det at oversetterne helst vil ha relativt korte setninger. Man setter punktum både i vers 1 og her i vers 2, mens NV lar

perioden fortsette fra vers 1 og kun setter semikolon i vers 2. Punktum kommer først i vers 3. NV følger dermed grunntekstens tegnsetting, selv om perioden kan virke lang og omstendelig på norsk.

NVs ord "registrering" (og likeledes verbet "registrere" i forrige vers og "bli registrert" i vers 3) er uvante elementer i norsk bibelspråk. NRO (III:1020) karakteriserer disse ordene som hovedsaklig administrative termer. Selv om også "innskrive, innskriving" (som i BS og NB) angis å være litterære og administrative termer (II:2171), er ikke dette fremmedord på samme måte som "registrere, registrering", så stilvaløren kan vanskelig bli den samme.

VERS 3

BS: Og alle drog av sted for å la seg innskrive, hver til sin by.

NB: Og alle gikk for å la seg innskrive, hver til sin by.

NV: og alle drog av sted for å bli registrert, hver til sin egen by.

Alle tre oversettelser lar den innledende konjunksjonen stå – også BS, på tross av oversetternes vanlige praksis med å sløyfe konjunksjoner fremst i setninger. Innledende "og" er åpenbart akseptabelt når setningens innhold klart kan knyttes til det foregående.

BS og NV lar folket *dra av sted* (så også 1930-oversettelsen), mens NB mer litteralt lar dem *gå* (gresk *eporeúonto*, gikk av sted). Her kan man si at BS og NV driver en forsiktig kulturell tilpasning av ordlyden: En nordmann i det tjuende århundre vil sjelden *gå* når han skal så langt som til en annen by. Ordlyden "alle gikk for å la seg innskrive" impliserer i massebilismens tidsalder at registreringskontoret ikke var særlig mange steinkast unna, og det føles nesten pussig når de etterfølgende ordene gjør det klart at det er snakk om en lengre reise: "...hver til sin by". Nå skal det ikke mye refleksjon til før man innser at folk i bibelsk tid gikk både mer og lenger til fots enn det er vanlig i dag. BS og NV velger likevel å spare leseren for en ordlyd som kan virke merkelig i vår tid. Det nøytrale uttrykket "drog av sted" gjør det selvsagt umulig for leseren å oppnå en mulig innsikt vedrørende det første århundres transportmuligheter og -metoder. "Enhver oversetter av en klassisk tekst står overfor et samvittighetsproblem," påpeker Finn-Erik Vinje (1992:32). "Skal han føre teksten frem til leserens tid, eller skal han føre leseren til tekstens tid?" Alternativt kan man argumentere for at i grunntekstens verb kommer tanken på bokstavelig talt å "gå", gå til fots, i bakgrunnen. Jevnfør den liberale bruken av *go* på engelsk, som like gjerne kan bety å dra eller reise. Det blir oversetterens oppgave å finne ut hvor mye av den primære leksikalske meningen i grunntekstens ord som semantisk sett "slår ut" når ordet fungerer i en tekstsammenheng. (Jevnfør Albrektson 1992:90f, som påviser at ordet for "hånd" slett ikke alltid trenger å mane fram bildet av en hånd med fem fingre, verken på bibelske eller moderne språk.)

Siden BS og NB i forrige vers har gjort det klart at det er snakk om at folk skal innskriveres *i manntall*, slipper oversetterne å utvide teksten på samme måte her.

VERS 4

BS: Josef drog da fra byen Nasaret i Galilea opp til Judea, til Davids by Betlehem, siden han var av Davids hus og ætt,

NB: Også Josef drog opp fra Galilea, fra byen Nasaret, til Judea, til Davids stad, som heter Betlehem, fordi han var av Davids hus og ætt,

NV: Naturligvis drog også Josef opp fra Galilea, fra byen Nasaret, til Judea, til Davids by, som heter Betlehem, ettersom han tilhørte Davids hus og slekt,

Dette er den andre setningen Gudmund Hernes, sitert over, brukte til eksempel i forbindelse med manglende konjunksjoner i BS. 1930-oversettelsen hadde "men også Josef drog opp fra Galilea..." Bruken av "men" i en slik sammenheng virker knapt naturlig på norsk, selv om "men" er hovedglosen for den greske partikkelen *de*. Partikkelen representeres av "da" i BS og "naturligvis" i NV. Grunnteksten har også et *kai*, "også", foran navnet Josef. Det er utelatt i BS, uten noen åpenlys motivasjon, mens NB og NV tar det med. NB og NVs "fra Galilea, fra byen Nasaret" kontraheres til det mer elegante og mindre litterale "fra byen Nasaret i Galilea". Til sitt forsvar kunne BS-oversetterne si at grunnteksten benytter to forskjellige ord for "fra" (*apó, ek*), så gresk *apó tes Galilaiás ek poleos Nazarét* føles ikke som en hakkete gjentakelse på samme måte som "fra Galilea, fra byen Nasaret" kan oppleves på norsk. Formuleringen "fra byen Nasaret i Galilea" ivaretar dermed grunntekstens *eleganse*, skjønt ikke dens ordstilling eller eksakte ordlyd.

Selv om NB-oversetterne bruker ordet "by" både her og i forrige vers, vil de ikke skrive "Davids by". Det må hete *Davids stad* for at århundres salmediktning og religiøs språkføring skal kunne klinge med, selv om "stad" i norsk dagligtale ville føles som en svecisme. Angående BS opplyser Magne Sæbø (1992:19) at "i Salme 46,5 drøftet vi lenge om vi skulle bevare 'stad' [...] om Jerusalem eller heller bruke det vanlige ordet 'by'; sagt med andre ord, om vi skulle skape et skille mellom et spesielt religiøst språk – og da si '(den hellige) stad' om Jerusalem [...eller] kalle – også denne – 'byen' en by. Det ble 'by', og jeg mener med full rett." NB-oversetterne må ha vært gjennom tilsvarende drøftelser, men utfallet ble ikke uventet det motsatte: NB har "Guds stad" i Salme 46:5 og "Davids stad" i juleevangeliet. Ordet "by" blir tydeligvis for grunt når det er snakk om Jerusalem eller Betlehem. (Nasaret er derimot en "by" også i NB!) NV-oversetterne unngår for det meste arkaiserende språk og snakker ikke bare om Davids *by*, men også om Davids *slekt* heller enn hans *ætt*. Bruken av ordet "ætt" i BS og NB løfter stilnivået; NRO (IV:4194) karakteriserer ordet som litterært og arkaiserende, "mest [brukt] om eldre forh[old]".

BS har ikke "som heter" (gresk *etis kaleítai*) som introduserende ledd mellom "Davids by" og "Betlehem". Motivet er åpenbart å oppnå en mer flytende setning. Å bevare grunntekstens relativsetning ville øke antall komma i oversettelsen fra to til tre, og setningen ville få et opphakkert preg – noe man ikke prøver å bøte på i NB og NV.

VERS 5

BS: for å la seg innskrive sammen med Maria, sin trolovede, som ventet barn. [*Avsnitt følger.*]

NB: for å la seg innskrive sammen med Maria, sin trolovede, som var med barn.

NV: for å bli registrert sammen med Maria, som var blitt gitt ham til ekte, slik det var lovt, og som nå var høygravid.

Den jevne norsktalende har ikke noe forhold til hva det vil si å være "trolovet" med noen. Betegnende nok føler BS-oversetterne at en forklarende fotnote er på sin plass i Matt 1:18: "*trolovet:* Etter jødisk lov var trolovelsen (forlovelsen) bindende og kunne bare oppløses ved skilsmisse. Det ekteskapelige samliv begynte først med bryllupet." NRO observerer at ordet "trolovet", i likhet med "ætt" i vers 4, helst brukes om eldre forhold (IV:2970). Visse arkaiserende trekk lar seg dermed spore i BS så vel som NB. NV bruker ikke ordet "trolovet", men kommer med en lang, forklarende omskriving: "Maria, som var blitt gitt ham til ekte, slik det var lovt". (Dette kan nok stadig misforstås dit hen at de to faktisk var gift.) Ingen av oversetterne bruker ordet "forlovet", kanskje fordi en moderne forlovelse ikke innebærer helt det samme som en bibelsk trolovelse (jf. noten i BS).

Selv de tradisjonsorienterte NB-oversetterne oppgir 1930-bibelens ord "fruktsommelig" som for arkaisk og lar Maria være "med barn", som i BS. Også ordet "fruktsommelig" skulle Gudmund Hernes (1992:80) gjerne ha sett bli bevart i Bibelen, ut fra den tanke at han mener kirkegjengerne vil ha "noe som er anderledes [*sic*], i språk og form og puls".

NV-oversetterne har stadig ingen motforestillinger mot å bruke utpreget moderne ord og lar Maria være "høygravid". I den engelske *New World Translation* er hun "heavy with child", og det er antagelig det at hun skal være *barntung* som får de norske oversetterne til å ta i bruk ordet "høygravid". (Den danske *Ny Verden-oversættelsen* gjør henne ganske enkelt "gravid", den enkleste gjengivelsen av grunntekstens *enkýoi*. Arndt og Gingrich, 1952:216, definerer ordet som "pregnant".) NRO karakteriserer ordet "gravid" som "særl. med." (II:1590), og selv om ordet har funnet veien langt utenom fagmedisinske kretser siden denne ordboken ble utgitt, er det fremdeles ikke en term man venter å finne i Bibelen.

VERS 6

BS: Og mens de var der, kom tiden da hun skulle føde,

NB: Men det skjedde mens de var der, da kom tiden da hun skulle føde.

NV: Mens de var der, utløp dagene til hun skulle føde

NB bevarer et semittisk-inspirert *egéneto de* som "men det skjedde"; jevnfør vers 1, der også BS benyttet en "skjedde"-konstruksjon. Det gjøres ikke her.

Grunntekstens tidsangivelse *eplésthesan hai hemérai tou tekeín autén*, "dagene til fødingen hennes oppfyltes", må uunngåelig skrives om på norsk. Både BS og NB velger å si at mens Maria og Josef var i Betlehem, "kom tiden da hun skulle føde"; NB skyter også inn et pleonastisk "da". NV skriver også om, men mindre drastisk; man vil tydeligvis gjerne bevare "dagene" i grunnteksten. Ordlyden "mens de var der, utløp dagene til hun skulle føde" er grammatisk sett korrekt norsk, men merkbart uidiomatisk: En norsktalende ville normalt ikke formulere denne tanken slik.

VERS 7

BS: og hun fødte sin sønn, den førstefødte, svøpte ham og la ham i en krybbe. For det var ikke plass til dem i herberget. [*Avsnitt følger.*]

NB: Og hun fødte sin sønn, den førstefødte. Hun svøpte ham og la ham i en krybbe, fordi det ikke var rom for dem i herberget.

NV: Og hun fødte sin sønn, den førstefødte, og hun svøpte ham i tøybånd og la ham i en krybbe, for det var ikke plass til dem i overnattingsrommet. [*Avsnitt følger.*]

I BS og NB vil man ikke ha to tett påfølgende "og hun" (som i NV), men oppnår dette på forskjellig vis. BS-oversetterne unngår å gjenta pronomenet og setter komma etter "førstefødte", slik at det følgende verbet "svøpte" deler subjekt med "fødte" i forrige setning. NB-oversetterne setter derimot punktum etter "førstefødte" og sløyfer den følgende konjunksjonen (bevart i NV), men lar pronomenet "hun" stå.

Både BS og NB forsøker generelt å unngå lange setninger. Siden BS ikke satte punktum foran "[hun] svøpte ham" og dertil har en periode som strekker seg helt tilbake til forrige vers, er det ikke overraskende at grunntekstens årsaksbisetning "fordi det ikke var rom..." blir gjort om til en uavhengig setning: "For det var ikke rom..." Siden NB alt har satt punktum etter "den førstefødte", føles det trolig tillatelig å la årsaksbisetningen forbli en bisetning. NV-oversetterne er ikke redd for en lang periode.

Angående NVs utvidelse av "svøpte" til "svøpte [...] i tøybånd", se kommentaren til vers 12.

VERS 8

BS: Det var noen gjeterere der i nærheten som var ute og holdt nattevakt over sauene sine.

NB: Det var noen hyrder der på stedet som var ute på marken og holdt nattevakt over sin hjord.

NV: I det samme området var det også noen hyrder som holdt til utendørs og holdt nattevakter over hjordene sine.

Her kommer gjeter/hyrde-problematikken inn. Ved å oversette *poiménes* med "gjeterere" heller enn "hyrder" vil BS-oversetterne kunne unngå et klisjémessig glansbilde av "hyrdene på marken", noe som kunne være desto mer misvisende når det historisk sett var snakk om folk med lav sosial status. (NRO anfører ingen stilmarkering for ordet "gjæter", mens "hyrde" har en høylitterær resonans.) Når Jesus i Joh 10:11 omtaler seg selv som *ho poimén ho kalós* bruker BS imidlertid uttrykket "den gode hyrde" heller enn "den gode gjeter"; selv muligheten for allitterasjon (riktignok bare grafisk) har ikke fått BS-oversetterne til å fastholde oversettelsen "gjeter" i denne sammenhengen. Magne Sæbø (1992:19) nevner "det skille som er laget mellom [...] 'gjeter' og 'hyrde' og mellom 'sauer' og 'hjord' [...] her følger vekslingen i oversettelsen forskjellen mellom en konkret hverdagsbruk og en overført eller religiøs-teologisk bruk av disse ordene." NB-oversetterne er ikke fremmede for et slikt prinsipp og varierer selv mellom bl.a. *sauer* og *får*, alt etter om ordet brukes i konkret eller overført betydning – men de holder fast på ordet *hyrde*, i pakt med sin generelle tendens til å foretrekke høytidelige ord. NV, som sikter mot å oversette ett gresk ord med samme norske ord i alle sammenhenger, kunne umulig brukt "gjeter" her uten å samtidig gjøre Jesus til den gode gjeter annetsteds. Det avgjorde kanskje valget mellom "hyrde" og "gjeter", selv om NV-oversetterne generelt ikke viser noen tendens i retning av høytravende ordvalg (jfr. *slekt* heller enn *ætt* i vers 4, og også *velvilje* heller enn *velbehag* i vers 14 under).

I den grad ordet *hjord* er i bruk i norsk i dag, vil det sjelden sikte til en saueflokk. NRO (II:1871) nevner at ordet er "litt., (bib)", men definerer det som "(stor) flokk av tamme dyr", og det spesifiseres videre at det særlig brukes om hornfe eller rein – neppe sauer. BS-oversetterne tar konsekvensen av dette og skriver simpelthen "sauene" (jevnfør Magne Sæbøs kommentar over), selv om grunntekstens ord *poimnen* betyr flokker eller hjorder og ikke viser til det enkelte dyr. NB holder på "hjord", men lar ordet stå i entall heller enn i flertall som i grunnteksten; NV beholder flertall "hjordene". NV er også den eneste oversettelsen som bevarer grunntekstens flertallsform "nattevakter" heller enn "nattevakt". Om disse distinksjonene har noe reelt innhold som kan rettfærdiggjøre en lett uidiomatisk formulering, blir en skjønnsmessig vurdering. Impliserer grunntekstens flertallsformer at det var flere saueflokker og at gjeterne/hyrdene sov på skift, og er disse nyansene i så fall viktige nok til at de bør reflekteres i oversettelsen? I hvilken grad bør oversetteren føle seg fri til selv å avgjøre hva som må føres over til målpråket og hva som kan ignoreres som

trivielle og uinteressante detaljer? Her eksisterer ingen fasitsvar, og det fremgår av de forskjellige bibeltekstene at oversetternes oppfatninger ikke er helt sammenfallende.

VERS 9

BS: Med ett stod en Herrens engel foran dem, og Herrens herlighet lyste om dem. De ble meget forferdet.

NB: Og se, en Herrens engel stod hos dem, og Herrens herlighet lyste om dem. Og de ble meget forferdet.

NV: Og plutselig stod Jehovas engel hos dem, og Jehovas herlighet strålte omkring dem, og de ble svært redde.

BS vil ikke ha tre helsetninger forbundet med komma og "og"; det får klare seg med én før man setter punktum, og oversetterne kutter rutinemessig den innledende konjunksjonen i både den første og den tredje setningen. NB setter også punktum etter to helsetninger, men beholder likevel konjunksjonen i "og de ble meget forferdet". NV er ikke redd for lange perioder og setter ikke punktum før grunnteksten gjør det.

Ordet "herlighet", som alle tre oversettelser har her, karakteriserer NRO (III:1799) som en "særl[ig] bib[elsk]" term, definert som "guddommelig opphøiethet, maktfylde, majestet". Den opplevde effekten på stilnivået er likevel mindre enn man kunne vente: Oversetterne hadde knapt til rådighet noe annet ord de kunne ha valgt isteden, så man kan ikke lese noen spesielle stilmessige aspirasjoner inn i deres ordvalg.

NV innfører navnet Jehova i Det nye testamente, siden Jehovas vitner holder det for godtgjort at de opprinnelige manuskriptene til NT brukte det hebraiske gudsnavnet. Først siden skal det ha blitt skiftet ut med *kyrios*, Herren. Dette tør være en kontroversiell overbevisning, selv om Vaktårn-litteraturen fremholder det som et faktum (tillegg 1D i den engelske *New World Translation with References* av 1984 er viet til dette emnet). Ingen annen norsk bibelutgave har brukt gudsnavnet i NT, selv ikke i sitater fra GT der den opprinnelige hebraiske teksten har navnet Jahve.

NV har "svært redde" heller enn "meget forferdet", nok et symptom på at oversetterne ikke sikter mot den stilen som tradisjonelt har vært forbundet med bibelspråk. (NRO karakteriserer "forferdet" som en hovedsaklig litterær term [I:1188], mens "redd" ikke har noen stilmarkering.) Grunnteksten har såkalt indre objekt, bokstavelig "de fryktet stor frykt", men selv ikke de relativt litterale biblene, NB og NV, prøver å reprodusere denne uttrykksmåten på norsk.

VERS 10

BS: Men engelen sa til dem: "Frykt ikke! Jeg kommer til dere med bud om en stor glede, en glede for hele folket:

NB: Men engelen sa til dem: Frykt ikke! For se, jeg forkynner dere en stor glede – en glede for alt folket.

NV: Men engelen sa til dem: "Frykt ikke, for se, jeg forkynner et godt budskap for dere om en stor glede som skal bli hele folket til del,

BS-oversetterne vil ikke bruke ordet "forkynne" om å underrette noen om en barnefødsel, ikke engang om barnet skulle være Messias. Engelen må heller *komme med bud*, altså bringe en nyhet. NB og NV bevarer det som oversetterne kanskje ville se som en viktig tankeforbindelse til mer regulær "forkynnelse" senere i Bibelen. NV-oversetterne benytter en lang oversettelse av *euangelízomai* – "jeg forkynner et godt budskap". Verbet *euangelízomai* deler opphav med "evangelium", selv om det ikke kan gjengis "jeg evangeliserer" i denne sammenhengen. (Til NVs gjengivelse "jeg forkynner et godt budskap", jevnfør oversettelsens bruk av frasen "godt budskap" heller enn "evangelium"; se f.eks. Mark 1:1.)

BS har ikke "for se" som innledning til den tredje setningen. Antagelig ble en slik uttrykksmåte avvist som unorsk; på norsk brukes imperativen "se" normalt med henvisning til noe som faktisk er synlig, mens den her er bare en innledende presentasjonsfrase.

NBs "alt folket" smaker mer av høystil enn "hele folket" i BS og NV. "Alt folket" er imidlertid også alt NB bevarer av 1930-oversettelsens ordlyd "...som skal *vederkveges* alt folket"; ordet "vederkveges" er oppgitt som for arkaisk – NRO (IV:3672) karakteriserer da også ordet "vederkvege" som "litt. (foreld.)". NVs "en stor glede som skal bli hele folket *til del*" må sies å være en vellykket moderne formulering av den samme tanken.

BS avslutter verset med kolon, NB med punktum og NV med komma: NV utmerker seg hyppig med lengre perioder enn de to andre.

VERS 11

BS: I dag er det født dere en frelser i Davids by; han er Kristus, Herren.

NB: I dag er det født dere en frelser, som er Messias, Herren – i Davids stad.

NV: for i dag er det født dere en Frelser, som er Kristus, Herren, i Davids by.

BS-oversetterne vil unngå en baktung setning med en preposisjonsfrase heftet på til slutt, så "i Davids by" flyttes fra enden av verset og plasseres heller etter "frelser". Dette nødvendiggjør en annen forandring: Hvis man skulle bevare originalens relativsetning "som er Kristus", ville relativpronomenet "som" nå kunne vise til "Davids by" heller enn til "frelser". I praksis ville sammenhengen utelukke noen reell misforståelse, men formuleringen ville bli mindre elegant, så relativsetningen gjøres om til en helsetning ("*han* er Kristus"), introdusert med semikolon heller enn komma.

NV bruker stor bokstav i "Frelser", selv når ordet som her står i ubestemt form. Det engelske underlaget skinner gjennom; på engelsk mer enn på norsk er stor bokstav vanlig i titler, og i særdeleshet titlene til guddommelige figurer. Allerede *King James' Version* (1611) har "Saviour", og nyere oversettelser som *New International Version* og *Revised Standard Version* skriver likeledes "Savior", så også i den engelske *New World Translation*. I Jehovas vitners skrifter (som for det meste er oversatt fra engelsk) er det vanlig med stor bokstav i enhver tittel som brukes om guddommelige skikkelser, også titler som ikke brukes regelmessig. Jf. for eksempel *Hele skriften* 1991:299, i en drøftelse av hvilke skrifter som er kanoniske: "Jehova Gud er den store *Bibliotekar*, som fastsetter normen for hvilke skrifter som skal tas med (...) Hvis vi brukte bøker som ikke er 'rette', som loddsnor, ville vårt 'byggverk' ikke være i overensstemmelse med sannheten, og det ville ikke bli godkjent av den store *Byggmester*." – Utheving tilføyd.

NB tar igjen i bruk det tradisjonsrike "Davids stad". Mindre tradisjonelt er det at ordet Messias blir brukt til å oversette *Khristós*, Kristus. Som oftest har også NB ordet Kristus, men unntaksvis foretrekkes "Messias". I "Ordforklaringer og noter" bak i bibelutgaven heter det at "i den norske bibelutgaven av 1930 er det greske ord Christos gjengitt med Messias på mange steder. Slik også denne bibeloversettelse – bare at vi her har gjengitt Christos med Messias på noen flere steder" (side 1439, oppslagsord *Messias* – 1930-oversettelsen brukte for øvrig ikke ordet "Messias" i Lukas 2:11). Motivet for dette må være at selv om Kristus (*Khristós*) er en oversettelse av det hebraiske Messias (*Mašiah*), dvs. "Den Salvete", har ordet Kristus i moderne norsk liten mening ut over at det er Jesu fremste tittel – i sammenstillingen "Jesus Kristus" må mange føle det nesten som et slags etternavn. NRO oppgir ingen spesiell definisjon av "Kristus" utover ordets etymologi; det listes opp noen eksempler som alle har med Jesus å gjøre (Kristi himmelfartsdag, Kristi lære etc.) Når engelen ifølge BS og NV sier at den Frelser som er født, er Kristus, forteller ikke dette den jevne norsktalende stort mer enn at det er Jesus som er født. Når det i 1 Joh 2:22 heter at "Jesus er Kristus", eller når Peter i Matt 16:16 (NV) anerkjenner Jesus som Kristus, får dette nesten tautologiske overtoner på norsk. Grunntekstens poeng er rimeligvis et annet, nemlig at Jesus skal være *Den Salvete*, Messias, arvingen til Israels trone – men på norsk er tittelen Kristus blitt så intimt forbundet med Jesus at dens eget meningsinnhold er kommet i bakgrunnen. Dette skjedde desto enklere siden Kristus er et ugjennomsiktig fremmedord. Ordet *Messias* har derimot beholdt en uavhengig mening på norsk: den store hersker som jødene ventet skulle bli født. Dermed kan norsktalende kristne si at Jesus er Messias uten at det lyder tautologisk, noe som knapt er tilfellet med "Jesus er Kristus". Det er på denne bakgrunn vi må se NBs bruk av ordet Messias heller enn Kristus i dette verset. Også BS oversetter noen steder *Khristós* med Messias, som i Matt 16:16, der både BS og NB lar Peter si "du er Messias" heller enn "du er Kristus". Betegnende nok bruker verken BS eller NB

"kristuser" som oversettelse av *khristoi* i Matt 24:24 eller Mark 13:22, men foretrekker "messiaser". Selv om disse versene snakker om *pseudókhristoi*, altså *falske* kristuser, unngår de som oversatte BS og NB formuleringer som ville innebære at man på norsk kan snakke om en "kristus" som samnavn betraktet og bøye ordet i flertall. (Det nærmeste man kommer et unntak, er det sammensatte "antikrister" i 1 Joh 2:18.) I etablert norsk språkbruk eksisterer det kun én kristus, Kristus med stor K, Jesus Kristus. Når man får bruk for et samnavn, må man gripe til det hebraiske ordet som Kristus står som oversettelse av: På norsk går det fortsatt an å snakke om "en messias, flere messiaser" (skjønt ordet synes å ha falt ut i NRO). Først når ordet står med stor M og uten artikler, smelter betydningen av *Messias* for en norsktalende kristen delvis sammen med *Kristus*. (NV-oversetterne, som ikke føler de samme forpliktelsene overfor etablert norsk språkbruk som BS- og NB-oversetterne, bruker imidlertid "kristuser" i Matt 24:24 og Mark 13:22.)

I dette verset har NV "Herren" heller enn "Jehova" som i vers 9; man oversetter aldri *kyrios* med gudsnavnet når det er snakk om Jesus, siden Jehovas vitner avviser treenighetslæren og lærer at Gud (Jehova) er en annen enn Jesus. Oversetterne mener seg her å gjeninnføre en distinksjon som gikk tapt da gudsnavnet etter deres oppfatning ble erstattet med *kyrios*. (Jfr. 2. Tim 1:18, "må Herren la ham få barmhjertighet hos Herren", der NV har "måtte Herren la han finne barmhjertighet hos Jehova" – man antar altså at det første *kyrios* viser til Jesus og det andre til Gud.)

VERS 12

BS: Og dette skal dere ha til tegn: Dere skal finne et barn som er svøpt og ligger i en krybbe."

NB: Og dette skal dere ha til tegn: Dere skal finne et barn som er svøpt og ligger i en krybbe.

NV: Og dette er et tegn for dere: Dere skal finne et spedbarn som er svøpt i tøybånd og ligger i en krybbe."

Det er unntaket heller enn regelen at BS lar et innledende "og" stå. Kanskje regnes det som mer akseptabelt i muntlig stil, selv når det er en engel som taler; kanskje er det her så sterk forbindelse til det foregående at konjunksjonen kan tåles.

NV utvider "svøpt" til "svøpt i tøybånd". Grunnteksten har et enhetlig ord for "svøpt" (*esparganoménon*), men på engelsk fant de som laget *New World Translation* det bedre å si "an infant bound in cloth bands" heller enn (f.eks.) "a swaddled infant" – og den norske gjenoversettelsen følger opp. I vers 7 ble verbet *espargánosen* likeledes oversatt "hun svøpte...i tøybånd" heller enn bare "hun svøpte", som i NB. Det engelske underlaget for NV setter uvegerlig et visst preg på den norske teksten.

VERS 13

BS: Med ett var engelen omgitt av en himmelsk hærs-kare, som lovpriste Gud og sang:

NB: Og med ett var det sammen med engelen en himmelsk hærs-kare, som lovpriste Gud og sa:

NV: Og plutselig var det sammen med engelen en mengde fra den himmelske hær som lovpriste Gud og sa:

BS-teksten kutter som vanlig den innledende konjunksjonen. Oversetterne endrer det siste verbet fra "sa" til "sang", antagelig ut fra betraktninger om at "sang" etter norsk språkbruk passer bedre i sammenhengen.

Alle tre oversettelser tar i bruk ordet "lovprise", karakterisert som en bibelsk og litterær term i NRO (II:3057). Imidlertid kan dette ordvalget neppe ses som et bevisst forsøk på å legge oversettelsen på et spesielt stilnivå eller ta i bruk tradisjonelt bibelspråk, siden det knapt fantes noen alternativ term oversetterne kunne ha brukt – *love* eller *lovsynge* ville befinne seg på samme stilnivå. (NB har "lovet" i vers 20, ikke tatt med her; NRO [II:3055] kaller dette verbet "særl. bib".) Jevnfør "herlighet" i vers 9.

NV-oversetterne forstår grunntekstens genitivsfrase *plethos stratiás ouraníou* "mengde hærs himmelsk" som en partitiv heller enn en adjektivisk konstruksjon og oversetter "en mengde fra den himmelske hær".

VERS 14

BS: "Ære være Gud i det høyeste
og fred på jorden
blant mennesker
som har Guds velbehag!"

NB: Ære være Gud i det høyeste, og fred på jorden, i mennesker Guds velbehag.

NV: "Ære til Gud i høydene der oppe, og på jorden fred blant mennesker som har hans velvilje."

Bare BS stiller opp englenes lovprisning som et dikt. Både BS og NB holder på den arkaiske og egentlig noe spesielle frasen "ære være Gud", med optativt "være". Etter vanlig norsk språkbruk skulle "ære være Gud" bety "måtte Gud være ære", noe som er meningsløst nok til at man kan ta sjansen på at leseren vil forstå det som det korrekte "æret være Gud". Ikke mange vil i dag innse at "Gud" skal forstås som et dativobjekt og ikke som predikat til "ære": altså "måtte det være ære for Gud" = "måtte Gud være æret". Som Dag Gundersen (1992:42) påpeker: "Det er vanskelig å analysere setningen 'Ære være Gud' i et språk som ikke lenger har egne konjunktiv- og dativformer som levende kategorier." Likevel fikk heller ikke BS-oversetterne seg til å forandre denne tradisjonsrike formuleringen med dens vakre indre rim (skjønt originalen ikke

har noen slik effekt). Man går trolig ut fra at i norsk fungerer uttrykket "ære være..." som en enhet; leseren har lært frasen som barn og trenger ikke analysere den.

NVs "ære til Gud" ligger nærmere opp til grunntekstens *doksa [...] theoi* (ikke noe verb), men dette er en mer utradisjonell konstruksjon. Frasen "høydene der oppe" heller enn "det høyeste" er også utradisjonell; oversetterne er formodentlig opptatt av å markere at *hypsístois* egentlig er flertall: "(de) høyeste (steder)". BS og NB lar menneskene ha Guds "velbehag", mens NV-oversetterne velger det noe mindre høystemte "velvilje". NRO (IV:3727, 3754) karakteriserer "velvilje" som en hovedsaklig litterær term, mens "velbehag" sies å være (ubetinget) litterært.

8. Første periode (ifølge grunnteksten) av Romerbrevet: Rom 2:1-13

Foruten å gi en tekstprøve fra de nytestamentlige brevene, en stor og særegen del av Bibelen, kan denne teksten brukes til å illustrere hvordan oversetterne forholder seg overfor en tekst som i direkte oversettelse ville ha alvorlige stilmessige mangler på norsk. I grunnteksten innleder Paulus Romerbrevet med en periode på over nitti ord. En serie av innskudd og bisetninger gjør det vanskelig å følge tråden. En direkte reproduksjon av dette på norsk vil etter vanlige standarder for norsk språkføring måtte oppfattes som en tung, omstendelig og ugjennomsiktig konstruksjon. Jevnfør 1930-oversettelsen:

Paulus, Jesu Kristi tjener, kalt til apostel, utkåret til å forkynne Guds evangelium, som han forut lovte ved sine profeter i hellige skrifter, om hans Sønn, som efter kjødet er kommet av Davids ætt, som efter hellighets ånd er godtgjort å være Guds veldige Sønn ved opstandelsen fra de døde, Jesus Kristus, vår Herre, ved hvem vi fikk nåde og apostelembede for å virke troens lydighet blandt alle hedningefolkene til hans navns ære, blandt hvilke også I er kalt til Jesus Kristus – til alle Guds elskede, kalte, hellige som er i Rom: Nåde være med eder og fred fra Gud vår Fader og den Herre Jesus Kristus!

Dermed oppstår spørsmålet om oversetterne bør føle seg fri til å omstrukturere teksten i den hensikt å presentere dens meningsinnhold på en mer oversiktlig måte.

Sylfest Lomheim (1995:114) skriver om slike forhold: "I prinsippet har omsetjaren til oppgave å omsetja teksta slik ho står. Han går utanom si rolle og sitt mandat om han set set til doms over originalen. Er det tung syntaks og abstrakt vokabular i originalen, bør (skal) ikkje versjonen [= oversettelsen] ha lett syntaks og konkret vokabular." Nida (1964:164) forbinder slike forsøk på å reprodusere originalens struktur med formell-ekvivalent oversettelse: "F-E translation attempts to reproduce [...] grammatical units [...]. The reproduction of grammatical units may consist in [...] keeping all phrases and sentences intact (i.e. not splitting up and readjusting the units); and [...] preserving all formal indicators, e.g. marks of punctuation [and] paragraph marks."

Dette prinsippet følges i NV. I Jehovas vitners interne nyhetsbrev *Vår tjeneste for Riket* for mars 1992, side 4, heter det: "Hvis Paulus uttrykker seg omstendelig og med mange bisetninger, gjør *Ny Verden-oversettelsen* det samme. (Se Romerne 1:1-7.) Hvis han uttrykker seg ufullstendig eller avbryter seg selv, avspeiles det også i *Ny Verden-oversettelsen*. – Se Romerne 5:12."

I BS og NB er oversetternes strategi en annen, og Oddmund Hjelde (1992:123) ser dette som et skritt i riktig retning: "En vesentlig syntaktisk

forbedring i våre nye oversettelser er at lange og innviklede perioder i Paulusbrevene blir løst opp i flere *selvstendige setninger* med punktum imellom. I Rom 1 lar 1930-oversettelsen de syv første, teologisk innholdsfulle versene, gå i ett. Uten tap for meningen har NO [= BS] delt dem opp i 6, NB i 4 setninger." Enten meningen blir den samme eller ikke, er dette i strid med det prinsippet Lomheim skisserer, og faller også utenfor det Nida beskriver som formell-ekvivalent oversettelse.

NB-oversetternes redegjørelse for sin oversettelse (RNB:6) berører emnet i ett kort avsnitt: "For å gjøre tekstene lettere å lese, har vi delt noen av de lange setningene i de nytestamentlige brevene opp i kortere enheter, noe en også før har gjort i norske bibelutgaver. Imidlertid er det en grense for hvor langt en kan gå her uten at det berører innholdet." Oversetterne presiserer altså at de har *tradisjonell* ryggdekning for en slik praksis; de føler tydeligvis at det er nødvendig å forklare hvorfor bibelutgaven her avviker fra det konkordante prinsippet som er NB-oversetternes hovedstrategi, og en del av begrunnelsen finner de i det tradisjonismeprosjektet som også ligger bak NB-utgaven. Imidlertid gir de samtidig uttrykk for tilbakeholdenhet: det fremgår at hensynet til korrekt mening må få gå foran hensynet til lesbarhet. Idealet er fremdeles at oversettelsens setningsbygning skal svare til originalens, i samsvar med det konkordante prinsipp.

Siden NV-oversettelsen inneholder det mest direkte forsøket på å reprodusere grunntekstens setningsstruktur, siteres den her først, som et sammenligningsgrunnlag for de to andre. Den mest omskrivende oversettelsen, som viser seg å være BS, er plassert til slutt.

VERS 1

NV: Paulus, en Jesu Kristi slave og kalt til å være apostel, skilt ut for Guds gode budskap

NB: Paulus, Jesu Kristi tjener, kalt til apostel, utvalgt til å forkynne Guds evangelium,

BS: Paulus, Jesu Kristi tjener, som er kalt til apostel og utvalgt til å forkynne Guds evangelium, hilser de kristne i Roma.

Forskjellen på de tre oversettelsene blir med en gang tydelig. I NV er dette bare begynnelsen på en periode som skal strekke seg helt til vers 7. Ved overgangen til neste vers er det ikke så mye som et komma (NB får inn et komma ved at oversetterne gjør en mindre utfylling i neste vers, se under). BS har imidlertid en fullstendig periode som allerede her i vers 1 avsluttes med punktum.

Bare BS har frasen "hilser de kristne i Roma", og det er da også den som tillater et punktum allerede her, siden den innfører et verbal som det foregående kan være subjekt til og slik frembringe en fullstendig setning. Ordene "i Roma" (gresk *en Rhomeí*) er hentet helt fra vers 7 og flyttet fram hit, men noen ord som kunne tilsvare "hilser" eller "de kristne" forekommer ikke i grunnteksten til vers

1-7. Dette er altså en kombinasjon av vidtgående utfylling og omstokking. I vers 1 isolert betraktet går BS ut over grunntekstens meningsinnhold i det samme verset. Her føres prinsippet om å oversette "mening for mening" opp på et nivå der et helt tekstavsnitt gjengis under ett, slik den lange forflytningen av ordene "i Roma" demonstrerer. Ved jevnføring med grunnteksten og mer konkordante bibelutgaver blir slike omstruktureringer særlig følbare når oversetteren bryter versgrensene og overfører meningsbrokker fra et vers til et annet. Siden versinndelingen ikke kom til før i middelalderen, kan oversettere imidlertid hevde at den ikke er bindende for dem.

NV-oversetterne gjengir *aphorisménos eis euangelíon theou* både litteralt og fullstendig: "skilt ut for Guds gode budskap". De andre utgavene har "utvalgt til å forkynne Guds evangelium". Teksten er altså utfylt med "å forkynne", og ordet *euangelíon* oversettes på sett og vis ikke, men beholdes i dets latiniserte form: "evangelium". Den siste oversettelsen forutsetter at *euangelíon* alt da Romerbrevet ble skrevet (før år 60, se *Peake's Commentary*, bind 2, 1962, s. 940) var blitt et begrep i seg selv, så den etymologiske meningen "godt budskap" allerede ble overskygget av ordets spesialiserte betydning: det kristne budskap. Norsk har nemlig mottatt "evangelium" som et fremmedord med utelukkende den siste betydningen; NRO (I:929) definerer det som «budskapet, læren om Kristus og hans rike; Kristi lære». Norsktalende kan ikke bruke ordet for "godt budskap, gledesbudskap" generelt. Å oversette *euangelíon* med "evangelium" heller enn det "gode budskap", som i NV, impliserer visse antagelser om hvor tidlig det greske ordet fikk sin betydning innsnevret.

Angående problematikken omkring "slave" vs. "tjener" (gresk *doulos*), se kommentar til 2 Mos 20:17. NV-utgiverne berører emnet i Jehovas vitners nyhetsbrev: "*Ny verden-oversettelsen* søker [...] å avspeile bruken av synonymmer på grunnspråket. Vi har for eksempel ordparet 'slave' og 'tjener'. Det greske ordet *doulos* betyr 'slave' og er alltid gjengitt med 'slave'. Et eksempel har vi i uttrykket 'den tro og kloke slave'. (Matteus 24:45). Ordet sikter virkelig til en slave som var eid av sin herre, og ordet har et annet innhold enn de ord som betyr 'tjener'." (*Vår tjeneste for Riket*, mars 1992, s. 5.)

VERS 2

NV: som han forut gav løfte om gjennom sine profeter i De hellige skrifter,

NB: det som han forut har gitt løfte om ved sine profeter i hellige skrifter,

BS: Dette evangelium har Gud på forhånd gitt løfte om gjennom sine profeter i hellige skrifter,

Både i NB og BS utfylles teksten, i NB bare med "det" og i BS med "dette evangelium". I BS tvinger den lange utfyllingen seg fram på grunn av forrige utfylling, "hilser de kristne i Roma", som bryter forbindelsen med forrige forekomst av "evangelium". I grunnteksten slutter vers 1 med "Guds

evangelium", som Paulus fremst i vers 2 dermed kan vise til med et relativpronomen "som" (gresk *ho*). BS-oversetterne oppgir imidlertid relativsetningen, og etter å ha fylt ut teksten med "dette evangelium", lar de denne frasen være subjekt i en ny hovedsetning. Etter å ha fylt ut teksten med "det" kunne NB-oversetterne ha gjort det samme og oversatt "det har han forut gitt løfte om...", men de velger heller å reprodusere grunntekstens relativsetning.

Dia ton prophetón autoú er litteralt "gjennom sine profeter", som i NV og BS. I NB foretrekkes en annen preposisjon: "ved sine profeter". Spørsmålet blir om den grunnleggende betydningen til *dia* er fremtredende nok til at den bør reflekteres i oversettelsen – at budskapet ble formidlet *gjennom* profetene. Det er i alle tilfelle snakk om rene nyanser snarere enn noen reell meningsforskjell.

Frasen *graphaís hagíais* står uten bestemt artikkel i grunnteksten, og både NB og BS har likeledes "hellige skrifter", men NV fyller inn en artikkel: "De hellige skrifter". Som den store D'en antyder, later oversetterne til å oppfatte *graphaís hagíais* som et egennavn heller enn en mer generell betegnelse.

VERS 3

NV: budskapet om hans Sønn, som etter kjødet utsprang fra Davids ætt,

NB: om hans Sønn, hans som etter kjødet er kommet av Davids ætt,

BS: evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre, som menneske kommet av Davids ætt,

I NV og BS utfyller oversetterne teksten med henholdsvis "budskapet" og "evangeliet" før de oversetter *perí tou huiou autoú* = "om hans Sønn". Bare i NB får "om hans Sønn" stå uten noen innledning, som i originalen. (Imidlertid har den engelske *New World Translation* likeledes bare "concerning his Son", så ved å utfylle teksten utviser de norske NV-oversetterne en viss selvstendighet i forhold til det engelske forelegget – noe som bare sjelden forekommer.) *Perí* "om" innleder en adjektivisk preposisjonsfrase som tydeligvis beskriver *euangelíon* i vers 1, men så mye har kommet inn mellom de to ordene at konstruksjonen blir tunglest, og i NV og BS kompenseres oversetterne for dette ved å *gjenta* sin oversettelse av *euangelíon* – i BS "evangeliet", i NV "budskapet", elliptisk for "det gode budskap". Så heller enn å si at et nytt ord blir satt inn i teksten, kan man si at et ord som forekommer i originalen blir oversatt *flere ganger*.

"Etter kjødet" (*katá sarka*) skrives om til "som menneske" i BS. "Menneske" er bare en av flere titalls gjengivelser og omskrivninger som denne oversettelsen bruker for å representere gresk *sarks* (her i akkusativ *sarka*). De tre oversettelsenes behandling av denne og den tilsvarende hebraiske termen gjennomgås i del 7 av denne oppgaven. Under oppslagsordet "kjøtt" heter det i NRO at ordet "tidligere [ble] skrevet og enda ofte utt[alt] *kjødt*, rel[igiøst] alltid

skrevet og utt[alt] *kjød*". Denne termen hører altså først og fremst hjemme i religiøst språk.

VERS 4

NV: men som med kraft ble erklært å være Guds Sønn etter hellighets ånd ved oppstandelse fra de døde – ja Jesus Kristus, vår Herre,

NB: og som etter hellighets Ånd er godtgjort å være Guds veldige Sønn ved oppstandelsen fra de døde, Jesus Kristus, vår Herre.

BS: ved hellighets Ånd innsatt som Guds mektige Sønn da han stod opp fra de døde.

I *NV* og *NB*, som i grunnteksten, kommer nå frasen "Jesus Kristus, vår Herre"; *BS* har flyttet den til forrige vers for å få bedre flyt i setningen. Både her og mange andre steder unngår *BS*-oversetterne konstruksjoner med abstrakte substantiver (i norsk populært benevnt "substantivsyke" og assosiert med kansellistil), så "ved oppstandelse(n) fra de døde" blir gjort om til "da han stod opp fra de døde". En sær konstruksjon som involverer et annet abstrakt substantiv er "hellighets Ånd" heller enn "hellig ånd", men alle tre oversettelser beholder dette. Blant eksemplene på semittisk påvirkning i NTs gresk nevner Ragnar Leivestad (1987:198, 121) "genitivsforbindelse (jf. semittisk konstruktusforbindelse) hvor det på gresk ville være naturlig å bruke et adjektiv". – "Det er ingen tvil om at vi har en mengde genitivattributter i NT som en innfødt greker må synes er nokså aparte, selvom han forstår dem. Selv ville han helst brukt et adjektivisk uttrykk. [...] En gang har han [= Paulus] endog πνευμα ἁγιοσυνης, 'hellighets ånd', istedenfor πνευμα ἅγιον ['hellig ånd']." Frasen "hellighets ånd" for "hellig ånd" har dermed lydd noe kunstig også for en gresk leser i det første århundre, siden den reflekterer semittisk heller enn gresk språkbruk: Slik blir den norske oversettelsen i en viss forstand stilmessig korrekt, siden det også på *norsk* ville føles mer naturlig med et adjektiv enn en genitivsforbindelse. Mens man særlig ved idiomatisk oversettelse legger vekt på å gjenskape originalens stilnivå, vil man ved bibeloversettelse normalt ikke prøve å reprodusere eventuelle eksempler på det som i henhold til språkfølelsen hos det første århundres grekere er *dårlig* språk og grammatikk. Således er det knapt noen bibeloversetter som bevisst legger inn grammatiske feil i Åpenbaringen for å "gjengi" en rekke feil i grunnteksten, tydeligvis skrevet av en semittiskspråklig person med begrenset kjennskap til gresk (jf. *Peake's Commentary*, 1962, bind 2, s. 1043-1044): Her gjengis skribentens intensjoner snarere enn det han faktisk fikk til. Frasen "hellighets ånd", som på gresk så vel som norsk lyder kunstig, men ikke er direkte feil, har derimot sluppet gjennom uten oppnorsking til "hellig ånd" i alle tre oversettelser. På den annen side er det allerede klart at *BS*- og *NB*-oversetterne ikke har til hensikt å reprodusere grunntekstens lange, uoversiktlige periode, som også kunne utlegges som "dårlig språk": I Rom 1:4 har *NB* og *BS* dermed

punktum, mens NV har komma; perioden er ennå ikke slutt, slik den heller ikke er i grunnteksten.

VERS 5

NV: gjennom hvem vi har fått ufortjent godhet og et apostelembete for at det skulle være troslydighet blant alle nasjonene vedrørende hans navn,

NB: Ved ham har vi fått nåde og apostelembete for å virke troens lydighet blant alle hedningefolkene, til ære for hans navn.

BS: Ved ham har jeg fått nåde og apostelembete, for at jeg i alle folkeslag skal føre mennesker til lydighet og tro, til ære for hans navn.

NVs "gjennom hvem" er utpreget litterært (hvilket også kan sies om frasen "vedrørende ham"). I et mer nøytralt stilleie ville man i moderne norsk ha "som vi har fått ufortjent godhet og et apostelembete gjennom", men dette ville blitt noe tungt på sitt eget vis, siden det kommer såpass mange ord inn mellom relativpronomenet og preposisjonen som hører til det.

I NB og BS griper oversetterne sjansen til å gjennomføre en ny oppdeling av grunntekstens lange periode, med en strategi som BS-oversetterne benyttet alt i vers 2: en relativsetning gjøres om til en hovedsetning ("gjennom hvem"... > "ved ham...")

BS-oversetterne retter teksten: "vi" gjøres om til "jeg". Dette har ikke noe grunnlag i de overleverte manuskriptene og kan bare begrunnes i betraktninger om tekstens innhold: det er ikke både Paulus og hans lesere som har fått noe apostelembete, men Paulus alene. Kanskje "vi" skal oppfattes autoralt her (så ifølge en fotnote i forelegget til NV, den engelske *New World Translation*, referanseutgaven av 1984). I så fall viser BS seg nok en gang som en idiomatisk oversettelse ved å reflektere grunntekstens mening og intensjon istedenfor dens ordlyd. På den annen side er det absolutt tradisjon for autoralt "vi" også på norsk, så uttrykksmåten ville ikke være uidiomatisk – bare misforståelig. NRO (IV:3854) påpeker at «vi» noen ganger blir «brukt av forfatter (taler) om sig selv fordi han (hun) av beskjedenhet vil unngå bruken av jeg» (IV:3854).

NV-oversetterne benytter en av sine mange definisjonsoversettelser: "ufortjent godhet" heller enn "nåde" for *kharis* (her i akkusativ *kharin*).

Den greske genitivsforbindelsen *hypakoén pisteos*, "tros lydighet", behandles noe forskjellig i de tre utgavene. NB er tilnærmet litteral med "troens lydighet", i BS løses frasen opp i de sidestilte elementene "lydighet og tro", mens NV-oversetterne tvert imot slår den sammen til ett ord: "troslydighet". (Den engelske *New World Translation* har derimot en analytisk konstruksjon: "obedience of faith".) Leivestad (1987:121) skriver om gjengivelsen av greske genitivsforbindelser: "På norsk vil det mange ganger være best å [...] lage et sammensatt ord. Sammensatte ord har ofte den fordel at de er like upresise som den greske genitivsforbindelsen, og de kan f.eks. spare oss for å avgjøre om genitiven er ment å være subjekt eller objekt" – i dette tilfellet om "troslydighet"

er lydighet *mot* troen eller den lydighet "troen", dvs. den troende, utviser mot en annen (underforstått Gud/Jesus). NV har oversatt i tråd med dette prinsippet, selv om det i realiteten skulle være engelsk "obedience of faith" som er oversatt: Ikke bare greske genitivsforbindelser, men også engelske "of"-konstruksjoner bør ofte gjengis som sammensetninger på norsk.

Oversettelsen av *pasin tois ethnesin* varierer: "alle nasjonene" i NV, "alle hedningefolkene" i NB og "alle folkeslag" i BS. Oversettelsen i NB forutsetter at *ethnesin* her antar samme innhold som hebraisk *gojím*, egentlig folkene eller nasjonene, men brukt kollektivt om de ikke-jødiske sådanne kunne det få en noe nedsettende klang, "hedningefolkene" i motsetning til Det utvalgte folk: "Somewhat the word has the connotation of religious and moral inferiority which was taken for granted by the Jews" (Arndt & Gingrich 1952:217). I NV og BS velges mer nøytrale gjengivelser av *ethnesin*, og NV-oversetternes liberale holdning til fremmedord kommer til uttrykk med ordet "nasjonene". NRO (III:277) karakteriserer stilnivået til *nasjon* som hovedsaklig litterært.

NB og BS setter igjen punktum, men NV har et nytt komma.

VERS 6

NV: blant hvilke dere også er de som er kalt til å høre Jesus Kristus til –

NB: Blant dem er også dere kalt til Jesus Kristus.

BS: Blant dem er også dere, som er kalt til å høre Jesus Kristus til.

I NV reproduseres grunntekstens relativkonstruksjon (*en hois esté kai hymeís* = "i/blant hvilke er også dere"), men i NB og BS gjøres den isteden om til en vanlig helsetning: "blant dem er også dere". I begge utgaver har oversetterne allerede benyttet lignende omskrivninger i tidligere vers.

NVs "blant hvilke" er, i likhet med "gjennom hvem" i forrige vers, en utpreget litterær uttrykksmåte. Om *hvilken* brukt som relativpronomen skriver NRO (II:1974) at det er "litt[erært]" og "nu bare [brukes] efter prep. hvor *som* ikke brukes, ellers foreld[et]". I det hele tatt vil det på norsk alltid gi slike stilmessige konsekvenser å skulle ha preposisjoner fremst i relativsetninger. Stilnøytral norsk vil som nevnt ha preposisjonen lenger ute: "som også dere er blant, dere som er kalt til å..." I NB og BS unngås problemstillingen ved at relativsetningen er oppgitt.

Nok en gang settes det punktum i NB og BS, men NV har en tankestrek for å innevarsle en fortsettelse. På lignende vis innleder NB *neste* vers med en tankestrek, som som skilletegn betraktet kommer i *tillegg* til punktumet i vers 6.

VERS 7

NV: til alle dem som er i Roma som Guds elskede, kalt til å være hellige: Måtte dere ha ufortjent godhet og fred fra Gud, vår Far, og Herren Jesus Kristus.

NB: - Til alle Guds elskede, kalte og hellige som er i Rom: Nåde være med dere og fred fra Gud, vår Far, og Herren Jesus Kristus.

BS: Jeg hilser dere alle, som er elsket av Gud, dere hellige som er kalt av ham. Nåde være med dere og fred fra Gud, vår Far, og Herren Jesus Kristus!

Her avslutter så NV sin lange setning med et kolon; deretter følger endelig en ny periode. (Der NV har kolon, har grunnteksten et skilletegn som gjerne sammenlignes med vårt semikolon; først etter "og Herren Jesus Kristus" har originalen – slik den er tegnsatt i moderne tekstutgaver – punktum. Det må legges til at det er få skilletegn i de eldste manuskriptene, så tegnsettingen kan ikke alltid direkte tilskrives den opprinnelige skribenten.)

Det foreligger en viss uenighet om tolkningen av *kletois hagiois* "kalte hellige" – NV har "kalt til å være hellige", NB "kalte og hellige" og BS "hellige som er kalt". Dette avhenger av hvordan forholdet mellom de to greske ordene forstås, og har ikke noen videre interesse.

Her kommer det punktet i teksten hvor det skaper problemer å ha delt opp originalens lange setning i mindre deler, slik det er gjort i NB og BS. Grunntekstens konstruksjon innhenter oversetteren idet Paulus endelig tar opp tråden fra vers 1: "Paulus [...*langt innskudd...*] til alle dem som er i Roma." BS-oversetterne gjør "til alle dem som er i Roma" om til en fullverdig setning ved å fylle inn pronomer og verb: "Jeg hilser dere alle..." – ordene "i Roma" mangler, for de har blitt flyttet helt fram til vers 1! Først her har grunnteksten *en Rhomei*, "i Roma", slik det fremgår av NV og NB (NB-oversetterne, som legger seg på en konservativ språkføring, foretrekker formen "Rom" heller enn Roma). I NV, der perioden ikke er delt opp, fungerer den nå som et hele – forutsatt at leseren fremdeles husker hva det stod i vers 1. I NB gjør ikke oversetterne så vidtgående utfyllinger her i vers 7 som man gjør i BS, men det fører til at verset får et ufullstendig preg og henger dårlig sammen med det foregående (tankestreken skal tydeligvis advare leseren om det forestående tankespranget). Tre nyinnførte punktum skiller nå vers 7 fra vers 1, som det i originalen er en fortsettelse av. NB kommer dermed i en underlig mellomstilling: Oversetterne vil ikke reprodusere grunntekstens lange periode, slik det gjøres i NV; den deles opp i flere biter. På den annen side foretar de ikke alltid de utfyllingene som er nødvendige for å få de nye, kortere periodene til å fungere som fullverdige setninger, slik det gjøres i BS. "Til alle Guds elskede, kalte og hellige som er i Rom" fungerer bare så langt som det oppfattes som en "adresse" for den kommende hilsenen; forbindelsen tilbake til "Paulus" i vers 1 er brutt.

Det optative aspektet i hilsenen til menigheten ivaretas av et konjunktivt "være" i NB og BS, mens NV-oversetterne benytter en "måtte"-konstruksjon overtatt fra det engelske forelegget: "May YOU have undeserved kindness and peace." (Grunnteksten har ikke noe verb i det hele tatt: *kharis hymín kai eiréne*, "nåde til dere og fred".)

Konklusjonen er dermed klar: NV-oversetterne har oppnådd formell ekvivalens; grunntekstens lange periode er i det vesentligste gjenskapt – selv om det ventelig vil kreve opptil flere gjennomlesninger før leseren får tak på hva

meningen er. I BS er det knapt noen antydning om at grunnteksten har en spesielt lang og tung periode; den er løst opp i relativt korte og oversiktlige setninger. (I BS er den lengste setningen på 44 ord, avgjort mer enn gjennomsnittet, men under halvparten av grunntekstens periode på over nitti ord.) For å få denne oppdelingen til å fungere språklig har oversetterne måttet foreta til dels djerpe omskrivninger og utfyllinger, og en frase – "i Roma" – er flyttet langt fram i teksten. BS-oversetterne har dermed ikke holdt seg til Lomheims prinsipp om at oversettelsen bør reflektere tungleste konstruksjoner i originalen. NB faller mellom de to andre; perioden løses opp i kortere deler, men ytterligere omstrukturering er holdt på et minimum.

8. Oversettelsene av *basár* / *sarks*

Ved siden av *nepeš/psykhé* er det hebraiske *basár* og dets greske motstykke *sarks* blant de ordene som byr på spesielle utfordringer for bibeloversetteren. Med sine mer enn fire hundre forekomster må også disse termene regnes som bibelske hovedord, selv om de ikke like hyppige som "sjel".

I sin grunnleggende betydning står *basár/sarks* for "kjøtt", både som mat betraktet og som levende vev i en kropp. Denne konkrete betydningen er fremherskende i GT, men sjelden i NT, der ordet *sarks* oftere brukes i overført betydning – hovedsaklig fordi det så ofte står som antitese til *pneuma* eller "ånd". Det er særlig disse videre anvendelsene av *basár/sarks* som setter oversetterne på prøve. Det er *basár/sarks* som er grunnlaget for oversettelsen "kjød" i eldre bibler, og det er de moderne oversetternes forskjellige holdninger til dette ordet som gir seg de mest interessante utslag i de bibelversjonene. Etter gjennomgangen av de forskjellige gjengivelsene i de tre bibelutgavene vil drøftelsen derfor fokusere på ordet "kjød".

Det er her hensiktsmessig å gjennomgå GT og NT separat heller enn å behandle de teoretisk sett ekvivalente hebraiske og greske termene under ett, slik vi gjorde med *nepeš* og *psykhé*. Dette vil illustrere et interessant poeng, i hvilken grad *sammenhengen* eller ordenes *anvendelse* gir seg utslag i oversettelsene, og hvordan dette henger sammen med oversetternes valg av metode.

9.1 BS:

Det gamle testamente: Den langt vanligste oversettelsen av *basár* er hovedglosen "kjøtt", som forekommer 115 ganger og dermed dekker 43 prosent av grunntekstens forekomster av det hebraiske ordet. Dette tallet inkluderer den utvidede oversettelsen "offerkjøtt" (f.eks. 3 Mos 7:19 – NB henlegger denne eksplikasjonen til en fotnote isteden), samt sammensatte ord som står for mer analytiske konstruksjoner i grunnteksten, så som "matkjøtt" (f.eks. 2 Mos 12:46), "villkjøtt" (f.eks. 3 Mos 13:10), "stekekjøtt" (1 Sam 2:15) og et fåtall andre. Når BS bruker oversettelsen "kjøtt", står *basár* oftest for kjøtt som mat betraktet, men unntaksvis kan ordet også stå for levende vev hos mennesker (f.eks. 1 Mos 2:21, Esek 37:8).

Etter "kjøtt" er den hyppigste oversettelsen "kropp", med over førti forekomster – men dette dekker likevel bare 15 % av grunntekstens forekomster av *basár* (f.eks. 1 Mos 17:3, Fork 12:12).

I 12 % av tilfellene har *basár* ikke noe direkte tilsvar i den norske teksten. Mest interessant er kanskje 1 Mos 3:24: "Mannen [skal...] holde seg til sin hustru, og de to skal være *ett* [ett kjød, NB, NV]". Der Jesus siterer og parafraiserer dette verset i NT, har BS først bare "de to skal være ett" på samme måte som her, og deretter "deres liv er ett"; disse oversettelsene kommenteres i fotnoter (se om NT under). Her forutsetter teksten i BS at norsk idiomatikk ikke krever noen nærmere bestemmelse til "ett". Andre utelatelser i GT har mindre interesse, som når 3 Mos 13:2, 3, 4, 39 bare leser "hud" heller enn det mer

litterale "kroppens hud". I noen tilfeller er verset kontrahert, så *basár* forekommer oftere i grunnteksten enn dets norske gjengivelse gjør i oversettelsen (3 Mos 15:3, Jer 19:9, Neh 5:5).

Oversettelsen "skapning" dekker 7 % av forekomstene. Noen utvidede oversettelser er talt med i denne kategorien, så som "levende skapning" (4 Mos 27:16) eller "svake skapninger" (1 Mos 6:3 og Jer 17:5); adjektivene har ikke noe direkte tilsvar i grunnteksten. Når BS-oversetterne gjør det litterale "min ånd skal ikke virke overfor mennesket til uavgrenset tid, ettersom det også er kjød" (NV) om til "min ånd skal ikke for alltid bo i menneskene; for de er bare *svake skapninger*" (1 Mos 6:3), er dette selvsagt en idiomatisk eller fortolkende gjengivelse snarere enn noe forsøk på å føre grunntekstens egne begreper over til målspråket. (NB har "i sin villfarelse er de kjød".)

13 ganger (5 %) oversettes *basár* med "menneske", inkludert sammensetningen "menneskemakt" i 2 Krøn 32:8 (for *zeróa basár*, ordrett "kjøds arm"). Ellers dreier det seg oftest om at *kol-basár*, litteralt "alt kjød", oversettes "alle mennesker". (Andre oversettelser av samme hebraiske frase inkluderer "hver levende skapning", 4 Mos 27:16, samt uttrykk som "alt liv" og "alle/alt som lever"; se under.)

De nevnte oversettelsene dekker mer enn fire femtedeler av grunntekstens forekomster av *basár*. Det som gjenstår, fremstår som ad hoc-oversettelser.

Mens *basár* som sagt oversettes "kropp" over førti ganger, brukes det semantisk nærliggende ordet "legeme" bare fem ganger (3 Mos 15:2, 3; 16:24, Sal 63:2, 119:120).

I 9 tilfeller er teksten omskrevet eller oversatt som en hel mening, så noe enkelt ord som representerer *basár* ikke lenger kan skilles ut. Gjengivelsen i Jes 10:18, "rubb og stubb" heller enn det litterale "fra sjelen til kjødet", er alt nevnt: Det kan knapt sies at "stubb" her representerer *basár* som isolert ord betraktet. Av andre interessante omskrivninger kan nevnes Sal 102:6 ("jeg er bare skinn og ben" for NVs "mine knokler har klebet til mitt kjøtt") og Job 13:14 ("jeg utsetter meg for fare" for NBs "jeg bære[r] mitt kjøtt mellom mine tenner"). I 1. Mos 37:27 leser BS "vår kjødelige bror" for det mer litterale "vår bror, vårt kjød" (NV). Adjektivet "kjødelig" er det nærmeste BS noen steder kommer ordet "kjød", som har betydelig anvendelse i NB og NV. Selv "kjødelig" forekommer bare i dette ene verset (*Ord i Bibelen* 1987: 371).

Det finnes sju tilfeller der ordet *basár* er gjort om til et pronomen. Når ordet har et pronominalsuffiks, f.eks. *besarí*, "mitt kjød", kan det stå bare "meg" i oversettelsen (Sal 27:2, Fork 2:3). Andre eksempler er "dere" (Dom 8:7) og "deg" (Fork 5:5) heller enn "deres/ditt kjød". I 5 Mos 12:20 er et *basár* oversatt "det", som da viser tilbake på en tidligere forekomst av "kjøtt"; slik unngås en gjentakelse. Et par ganger oversettes *basár* med det ubestemte "noen" (3 Mos 13:18, 24).

Seks ganger er *basár* gjengitt "hold" (1 Mos 41:2, 3; Jes 17:4, Dan 1:15, Job 33:21, Fork 4:5).

Noen grupper av oversettelser har å gjøre med "liv" eller det "som lever"; det er snakk om gjengivelser av *kol-basár*, litteralt "alt kjød": Seks ganger "alt som lever" (1 Mos 7:16, 8:17, 9:11; Sal 136:25, 145:21, Jer 45:5), tre ganger varianten "alle som lever" (Jes 66:24, Esek 21:5, Jer 25:31) og tre ganger "alt liv" (1 Mos 7:21, 9:15, 9:17). For øvrig blir *kol-basár* også oversatt med andre fraser, så som "hver (levende) skapning" (Esek 21:4, 1 Mos 6:13, 4 Mos 27:16) og "alle mennesker" (se over).

Oversettelsen "livet" brukes også i Fork 11:10, men da i en annen betydning: "Hold det onde fra livet!" (NV leser "hold ulykke borte fra ditt kjød"; NB har "...fra legemet").

Som nevnt kan BS-oversetterne gjengi *basár* med "kropp" eller "legeme", men noen ganger brukes gjengivelser som går på spesielle *legemsdeler*: Én gang "hode" (Job 4:15), én gang "hals" (Job 41:14) og tre ganger "lem", dvs. kjønnslem (Esek 23:20, 44:7, 9). I 3 Mos 15:2, der NV-oversetterne tolker sammenhengen dit hen at *basár* bør oversettes "kjønnsorgan", har BS derimot "legeme".

1 sted leser BS "dine egne", fordi *basár* ser ut til å vise til en persons kjødelige slektninger (Jes 58:7).

1 gang brukes oversettelsen "selv" (3 Mos 15:7: "den syke selv" for "den sykes *basár*").

Det nye testamente: Sarks

23 ganger benyttes gjengivelsen "menneske", f.eks. Fil 16. Dette tallet inkluderer Gal 1:16, der *sarki kai haimati*, litteralt "kjøtt og blod", oversettes "mennesker". (Her går BS-oversetterne nærmest motsatt vei av sin egen gjengivelse i 1 Joh 4:2 og 2 Joh 7, der de selv innfører uttrykket "kjøtt og blod" for *sarks*.) Vi teller også med Rom 1:3, som omtaler "Jesus Kristus, vår Herre, som menneske [gresk *katá sarka*, "etter kjødet", NB/NV] kommet av Davids ætt".

14 ganger blir *sarks* oversatt med "kjøtt", det norske ordet som gjengir den mest konkrete grunnbetydningen av den greske termen. Eksempler er Heb 2:14, Åp 19:18. I tillegg til disse fjorten stedene kommer som nevnt to tilfeller der BS har den lengre gjengivelsen "kjøtt og blod", 1 Joh 4:2 og 2 Joh 7, selv om grunnteksten bare har "kjøtt". Dette er idiomatisk oversettelse: På norsk kan en bruke frasen "kjøtt og blod" om mennesker, men neppe bare "kjøtt" alene.

11 ganger motsvares ikke *sarks* av noe norsk ord. Det mest slående er igjen frasen "[mann og hustru] skal være ett", Jesu sitat fra 1 Mos 2:24 i Matt 19:5. Her (men ikke i 1 Mos) er det en fotnote som opplyser at "ett" tidligere ble oversatt "ett kjød", og en litteralt orientert oversetter vil hevde at det er dette det *egentlig* står i originalen. De andre utelatelsene har mindre interesse. I Åpenbaringen 19:18 beror to utelatelser på at frasen er kontrahert: *sarkas basiléon kai sarkas khiliárkhon kai sarkas iskhyrón* > "kjøtt av konger og [kjøtt] av hærførere og [kjøtt] av sterke menn". Dette er et godt eksempel på at

ordlyden i BS ofte ikke reflekterer hvert enkelt ord i grunnteksten dersom slike gjentakelser er unødvendige for meningens del.

7 ganger benyttes oversettelsen "kropp", f.eks. Rom 2:28, 13:14. Dertil kommer 12 forekomster av "legeme", inkludert den lengre gjengivelsen "jordiske legeme" i Heb 10:20. I tillegg kan nevnes en forsiktig omskriving med "legemlig" i 1 Pet 3:18. Så mens "kropp" heller enn "legeme" dominerte som oversettelse av *basár* i GT, er forholdet mer jevnt når det gjelder *sarks* i NT.

Noen relativt få forekomster av *sarks* går opp i pronomener og adverbier. I 2 Kor 7:5 leser BS bare "oss" heller enn det litterale "vårt kjød". Der hvor oversetterne har forenklet ordlyden (så gjentakelser unngås) kan *sarks* gjengis "den" (Rom 8:12, 13; Ef 2:3), "det" (1 Kor 15:39 – tre forekomster av *sarks* går opp i dette ene ordet) eller "dette" (Gal 4:14). Pronomenene viser da tilbake på en mer direkte gjengivelse av en tidligere forekomst av *sarks*. I 2 Kor 5:16 og Fil 3:4 representeres *sarks* nærmest av ordene "slikt" og "slik", som igjen viser tilbake på mer substansielle gjengivelser (2 Kor 5:16: "Så kjenner vi ikke noen bare *slik mennesker gjør* [etter kjødet, NB]. Og har vi kjent Jesus *slik* [etter kjødet, NB], gjør vi det ikke lenger").

Noen få ganger brukes oversettelser som involverer former av "liv" (Matt 19:6: "deres liv er ett" for NBs "de er ett kjød"; en fotnote i BS trekker også fram at den eldre oversettelsen var "ett kjød"). Jf. også 1 Pet 4:1, 2: "Når Kristus altså har lidd *under sitt jordeliv* [i kjødet, NB] så skal dere væpne dere med denne tanken: Den som har lidd *her i livet* [i kjødet, NB], er ferdig med synden." Se også Fil 1:24, som har "i live" der NB og NV har "i kjødet". Nevnes kan også frasen "alt det som lever" for "alt kjød" i 1 Pet 1:24.

Så langt kan de nytestamentlige oversettelsene av gresk *sarks* sammenlignes med oversettelsene av hebraisk *basár* i GT, slik en kunne vente når ordene teoretisk betyr det samme. I NT finnes det imidlertid en lang rekke oversettelser som ikke har noe motstykke i BS-versjonen av Det gamle testamente, og heller ikke i NB og NV, selv om hele Bibelen tas i betraktning.

En rikholdig pletora av ad hoc-oversettelser har å gjøre med diverse "menneskelige" fenomener:

- "menneskelige hensyn", 2 Kor 1:17
- "menneskelige motiver", 2 Kor 10:2
- "menneskelige fortrinn", 2 Kor 11:18, Fil 3:4
- "menneskeverk", Gal 3:3
- "noe menneskelig", Fil 3:3
- "menneskelig skikkelse", 1 Tim 3:16
- "det som hører mennesker til", Rom 8:5
- "menneskenaturen", Matt 26:41
- "menneskets onde natur", Rom 8:3

De to siste berører en annen gruppe oversettelser, som trekker inn ordet "natur". Dette forekommer særlig i fraser som i tillegg gjør bruk et av de to adjektivene *ond* eller *syndig*, uten direkte motsvar i grunnteksten. "Menneskets/vår/den/sin/deres onde natur" finnes i Rom 8:3, 4, 12; Gal 5:17 (to ganger), 5:19, 24; Kol 2:13. "Vår (etc.) syndige natur" finnes i Rom 7:5, 8:5, 9, Gal 5:13, 16, 6:8, Ef 2:3, Kol 2:23. I tillegg kommer "naturens vanlige orden" i Gal 4:23 (som igjen ligger semantisk nær gjengivelsen "vanlig måte" seks vers senere).

Utover det er som er nevnt, er det bare noen få andre oversettelser av *sarks* som kan isoleres som substantivfraser. Rom 9:8 har "den naturlige avstamning", Gal 6:13 "denne ytre tingen", Heb 9:10 "det ytre", Judas 23 "sanselighet". I Rom 9:3 blir det greske *syngenón mou katá sarka* ("mine frender etter kjødet", NB) oversatt "mine [...] landsmenn". På lignende vis har Rom 11:14 "mine landsmenn" for *mou ten sarka* ("mitt eget kjød", NV).

I tillegg til disse mer substansielle oversettelsene forekommer det i de nytestamentlige brevene også vel tjue *omskrivninger* av fraser med *sarks*. Disse omskrivningene er ganske illustrerende, og alle skal gjennomgå her. En gruppe omskrivninger har å gjøre med hvordan noe er "i seg selv" eller "av naturen"; de siste knytter seg dermed til oversettelsene med "natur" nevnt over:

Rom 7:18: "Jeg vet at i meg, *slik jeg er i meg selv* [det er i mitt kjød, NB], bor det ikke noe godt."

Rom 7:25: "Så tjener jeg altså [...] syndens lov *slik jeg er av naturen* [med mitt kjød, NB]."

Rom 8:6: "*Det mennesker av naturen trakter etter* [kjødets attrå, NB], fører til død." (Neste vers har samme omskriving.)

Rom 8:8: "Slik menneskene er *i seg selv* [er i kjødet, NB], kan de ikke være etter Guds vilje."

En annen gruppe trekker inn ord som "jorden, verden, jordisk":

Ef 6:5: "Dere slaver skal være lydige mot deres *jordiske* herrer" (litteralt "deres herrer *etter kjødet*", *katá sarka* – NV har "deres herrer i kjødelig forstand").

Kol 1:22: "Kristus led døden med sitt *jordiske* legeme [ved sitt kjøds legeme, NB]"

Gal 2:20: "Det liv jeg nå lever *her på jorden* [lever i kjødet, NB], det lever jeg i troen."

Heb 5:7: "Den gang Jesus levde *på jorden* [i sitt kjøds dager, NB], bad og bønnfalt han."

Heb 12:9: "Vi har hatt våre *jordiske* fedre [fedre som var av vårt kjød, NV]".

1 Pet 4:1: "Kristus har lidd *under sitt jordeliv* [i kjødet, NB]."

1 Pet 4:6 "*Her i verden* var [de] kommet under den dom som rammer alle mennesker [skulle dømmes som mennesker i kjødet, NB]".

Nok en gruppe omskrivninger kretser om "mennesker, menneskelig, folk" (jf. alle gjengivelsene med diverse "menneskelige" fenomener nevnt over):

1 Kor 1:26: "Tenk på hvem dere selv er [...]: Ikke mange vise, *menneskelig talt* [ikke mange vise etter kjødet, NB]."

1 Kor 10:18: "Se på Israels *folk* [Israel etter kjødet, NB]!"

2 Kor 5:16: "Så kjenner vi ikke lenger noen bare *slik mennesker gjør* [kjenner...ikke noen etter kjødet, NB]."

Kol 2:18: "Med sine *rent menneskelige* tanker gjør de seg til uten grunn" (*tou noós tes sarkós autoú*, litteralt "sitt kjøds sinn" – NB har "sitt kjødelige sinn" og NV "sin kjødelige sinnstilstand").

Et par omskrivninger går på "ytre" ting (jf. "det ytre" og "denne ytre tingen" brukt som oversettelser av *sarks* i Gal 6:13, Heb 9:10):

Heb 9:10: "Dette [er] bare *ytre* forskrifter [lovbestemte krav vedrørende kjødet, NV]"

1 Pet 3:21: "Dåpen er ingen renselse fra *ytre* urenhet [kjødets urenhet, NB]"

Noen omskrivninger har med å gjøre med det "sanselige" eller med "lyster":

2 Pet 2:10: "[Herren vil holde i forvaring] dem som følger sitt urene, *sanselige* begjær [dem som følger kjødet urene lyst, NB]"

2 Pet 2:18: "Med *sanselige* lyster [kjødets lyster, NB] lokker de."

Jud 7: "Folk levde [...] i *unaturlige lyster* [gikk etter fremmed kjød, NB]."

Endelig må nevnes 1 Kor 7:28, "de gifte vil få vanskeligheter *som livet fører med seg* [vil få trengsel for sitt kjød, NB]", og Gal 4:13, "det kom av at jeg var *blitt syk* [det var på grunn av skrøpeligheit i mitt kjød, NB]".

9.2. NB

Det gamle testamente: Den langt vanligste oversettelsen av *basár* er, som i BS, "kjøtt". I NB dekker denne oversettelsen 50 % av det hebraiske ordets forekomster, mot 43 % i BS. Igjen telles et fåtall sammensetninger med her ("villkjøtt", "offerkjøtt", "svinekjøtt" etc). Særlig Job 13:14, nevnt over i forbindelse med omskrivningene i BS, fremstår aparte fordi man reproducerer et hebraisk idiom ("Hvorfor skulle jeg bære mitt kjøtt mellom mine tenner?").

Den nest vanligste oversettelsen er også den eneste av NBs gjengivelser som ingen steder har noe motstykke i BS, nemlig "kjød" – første gang i 1 Mos 2:24 (men to ganger "kjøtt" i forrige vers). "Kjød" dekker 18 % av grunntekstens forekomster av *basár*. Selv om dette er den nest største enkeltgruppen av oversettelser, tar Oddmund Hjelde (1992:118) altså feil når han har fått det inntrykk at NB "nesten konsekvent gjengir [*basár*...] med 'kjød'". Fire av fem ganger brukes en annen oversettelse.

Oversettelsen "legeme" brukes tretti ganger (11 %); dette inkluderer sammensetningen "menneskelegeme" i Job 12:10 (for *besar-`iš*, egentlig "mannekjøtt"). Dette illustrerer de generelt høye stilmessige aspirasjonene oversetterne har. Hvis man legger sammen alle ganger BS og NB oversetter *basár* med enten "legeme" eller "kropp", blir summen omtrent den samme for begge oversettelser (noe over førti), men proporsjonene mellom disse to semantisk nærliggende ordene er ganske forskjellig: BS bruker "legeme" bare fire ganger, mens denne stilmessig mer høytravende gjengivelsen altså forekommer hele tretti ganger i NB.

I 9 % av tilfellene er *basár* "ikke oversatt" i samme forstand som i BS. Dette er snakk om reduksjoner og kontraksjoner av samme trivielle type som i BS; de trenger ikke gjennomgås. For å bruke det samme eksemplet som over, har 3 Mos 13:2, 3, 4, 39 "hud" heller enn det mer litterale "legemets hud" (men i 3 Mos 13:11 forekommer den fullstendige oversettelsen "huden på hans legeme"). Reduksjonene er færre enn i BS (9 % vs. 12 %), og i 1 Mos 2:24 er ordlyden tradisjonell: "Mannen [skal...] bli hos sin hustru, og de skal være *ett kjød*."

Oversettelsen "kropp" brukes 14 ganger (5 %); jf. omtalen av "legeme" over.

Bare 6 pronomen-oversettelser lar seg finne: "seg" i 1 Kong 21:27, "det" i 4 Mos 12:20, "dere" i Dom 8:7 (for *besarkém* "deres kjød", NV har "DERES kropper"), "meg" i Sal 27:2, "hverandre" i Sak 11:9; dessuten "noen" i Jer 12:12 (den siste står sammen med en nektelse og tilsvarende derfor "ingen").

Helt omskrevne eller kontraherte vers er sjeldne; vi teller bare fire forekomster. I tre av dem har NB omtrent samme ordlyd som i BS: 1 Mos 37:27 der det litterale "vår bror, vårt kjød" (NV) trekkes sammen til "vår egen kjødelige bror", det ovenfor nevnte "rubb og stubb"-verset i Jes 10:18, samt Esek 16:26, "jeg [er] blitt til bare skinn og ben" heller enn "mine knokler [har] klebet til mitt kjøtt" (NV). I tillegg kommer omskrivningen "kraftige naboer" i Jes 10:18 ("naboer som har stort kjød", NV).

2 ganger brukes oversettelsen "hold" (1 Mos 41:2, Dan 1:15).

Et par ganger forekommer oversettelser som 'nær slekt' og "ætt" (3 Mos 18:6, 25:49).

1 gang oversettes *kol-basár* "alt levende" heller enn det vanligere "alt kjød" (4 Mos 18:15). Oversettelser som "alt liv" og "alt/alle som lever" forekommer ikke.

1 gang brukes oversettelsen oversettelsen "hode", i Job 4:15: "Hårene reiste seg på mitt hode [min kropp, NV]". I BS brukes "kroppsdel"-oversettelser fem ganger, som påvist over.

1 gang brukes "menneske", i Sal 56:5, mot tretten ganger i BS.

Kol-habbasár oversettes "alle skapninger" i 1 Mos 7:15; ellers gjør NB ikke bruk av ordet "skapning" til å oversette *basár*. I BS brukes denne gjengivelsen nærmere tjue ganger.

Det nye testamente: Oversettelsen "kjød" er her dominerende, med 118 forekomster eller 80 % av tilfellene. På andreplass kommer gjengivelsen "kjøtt", som likevel brukes kun 12 ganger: Matt 16:17 ("det er ikke kjøtt og blod som har åpenbaret dette for deg") Luk 24:39 ("en ånd har ikke kjøtt og ben"), 1. Kor 15:39 ("ikke alt kjøtt er av samme slag"), 1 Kor 15:50 ("kjøtt og blod kan ikke arve Guds rike"), Ef 6:12 ("vi har ikke kamp mot kjøtt og blod"), Åp 17:16 ("hennes kjøtt skal de ete"), Åp 19:18 ("dere skal få ete kjøtt av konger og kjøtt av hærførere og kjøtt av helter og kjøtt av hester og [...] kjøtt av alle") og Åp 19:21 ("alle fuglene ble mett på deres kjøtt"). Det dreier seg altså helst om bibelsteder der *sarks* brukes i sin mest konkrete betydning.

De få forekomstene av *sarks* som ikke oversettes "kjøtt" eller "kjød", går for det meste opp i forsiktige omskrivninger uten spesiell interesse. Fire ganger blir preposisjonsfrasen *katá (ten) sarka*, litteralt "etter kjød(et)", oversatt "på kjødelig vis": 2 Kor 1:17, 10:2, 3, 11:18. Fire steder blir greske genitivsforbindelser skrevet om med adjektivet "kjødelig", som i Rom 6:19 ("deres kjødelige skrøpelighet" for *ten asthéneian tes sarkós hymón*, litteralt "deres kjøds skrøpelighet"); se også Kol 2:18, Heb 9:10, 12:9. To steder blir preposisjonsfrasen *katá sarka* skrevet om med adjektivet "jordisk"; det dreier seg i begge tilfeller om "jordiske herrer" for det litterale "herrer etter kjødet" (Ef 6:5, Kol 3:22). Ett sted blir *sarks* oversatt "legeme" (Kol 2:5). Én gang brukes gjengivelsen "menneske" (Gal 2:16). Én gang står ordet uoversatt (Kol 2:1: "de...som ikke selv har sett mitt ansikt", sammenlign NVs "...sett mitt ansikt i *kjødet*"; en kan kanskje si at ordet "selv" indirekte gjengir dette i NB). I 1 Kor 15:39 gjengis bare den første av fem forekomster av *sarks* direkte; de fire neste skrives om så gjentagelsen blir mindre påtrengende: "Ikke alt *kjøtt* er av samme slag. Ett *slag* er i mennesker, et *annet* i fe, et *annet* i fugl, et *annet* i fisk."

Man kan merke seg at som oversettelser av *sarks* forekommer ordene "menneske" og "legeme" nesten ikke i NBs nytestamente, mens de er relativt hyppige i BS.

9.3. NV

Det gamle testamente: De aller fleste av NVs oversettelser av hebraisk *basár* fordeler seg på bare tre ord. Det klart hyppigste er "kjøtt", med 142 forekomster (53 %), dernest følger "kjød" med 74 og "kropp" med 44. Dette representerer for øvrig en semantisk oppsplitting i forhold til NVs engelske forelegg, som holder

seg nesten konsekvent til det ene ordet "flesh". Enkelt sagt har den norske utgaven "kjød" der hvor tekstsammenhengen og ordenes konnotasjoner forbyr både "kjøtt" og "kropp"; oversettelsene med "kjød" fremstår som noe av en restkategori. De oversettelsene som faller utenfor disse kategoriene, er så få at de kan listes opp: Tre forekomster av "kjønnsorgan" i 3 Mos 15:2-3, to forekomster av det semantisk nærliggende "kjødelig lem" i Esek 23:20 og to ganger "kjødelig slektning" i 3 Mos 18:6, 25:49 (merk hvordan oversetterne med ordlyden "kjødelig lem" og "kjødelig slektning" bevarer forbindelsen med en av hovedglosene). Dertil kommer én forekomst av "mat" (Job 31:31), én gang "legeme" (Ordsp 14:30) og én forekomst av "hold" (Dan 1:15). Alle disse ad hoc-oversettelsene dekker bare fire prosent av det totale antall forekomster av *basár* i grunnteksten.. De øvrige 96 prosent motsvares altså av ett av de tre ordene "kjøtt", "kjød" og "kropp". NV-tekstens gjengivelser av *basár* er dermed mer ensartede enn tilfellet er i BS og NB. Kontraksjoner, omskrivninger, utlatelser og gjengivelser som "menneske" eller "liv" forekommer ingen steder, og med Ordsp 14:30 som eneste unntak veksles det heller ikke mellom "legeme" og "kropp".

Det nye testamente: 123 ganger blir *sarks* oversatt "kjød". Dette blir dermed den langt dominerende oversettelsen (nær 84 % av forekomstene). Langt bak, men likevel på andreplass, kommer oversettelsen "kjøtt", med bare 15 forekomster (jevnfør de 14 i BS og de 10 i NB). Dette gjentar mønsteret fra NB, og den siste kategorien dreier seg da også for en stor del om de samme versene der NB har "kjøtt": Matteus 16:17 ("kjøtt og blod har ikke åpenbart det for deg"), Lukas 24:39 ("en ånd har ikke kjøtt og ben"), 1 Kor 15:39 ("ikke alt kjøtt er det samme kjøtt, men ett er menneskenes, og et annet er kvegets kjøtt, og et annet er fuglenes kjøtt"), 1 Kor 15:50 ("kjøtt og blod kan ikke arve Guds rike"), Jak 5:3 ("fortære DERES kjøtt"), Åp 17:16 ("disse skal hate skjøgen og gjøre henne øde og naken og spise hennes kjøtt"), Åp 19:18 ("dere kan spise kjøtt av konger og kjøtt av militære befalingsmenn og kjøtt av sterke menn og kjøtt av hester og av dem som sitter på dem, og kjøtt av alle"), Åp 19:21 ("alle fuglene ble mett av deres kjøtt"). For det meste dreier det seg altså om bibelsteder der *sarks* brukes i den mest konkrete betydningen. Til sammen dekker "kjød" og "kjøtt" 94 % av alle forekomstene av *sarks*. På samme måte som i GT holder den engelske *New World Translation* seg nesten konsekvent til det ene ordet "flesh", men igjen har man splittet det opp i flere ord på norsk. Dette er i strid med de erklærte prinsipper for denne oversettelsen, at samme greske ord så langt som mulig skal oversettes med ett og samme norske ord, men viser at oversetterne tar visse hensyn til målpråkets idiomatikk og ikke oversetter mekanisk konkordant. For øvrig gjør NVs utstrakte bruk av den arkaiske termen "kjød" oversettelsen vanskelig å plassere stilmessig, for som nevnt innledningsvis, gjør den også bruk av ultramoderne uttrykk som "dynamisk energi" (Job 40:16, Jes 40:26, Hos 12:3).

Ni ganger skriver NV-oversetterne om teksten, men omskrivingen går ikke langt – den involverer i samtlige tilfeller adjektivet "kjødelig". I fire tilfeller blir preposisjonsfrasen *katá sarka* ("etter kjødet", 1. Kor 1:26 og 10:18, NB) oversatt "i kjødelig forstand": Ef 6:5, 1 Kor 1:26, 10:18, Kol 3:22. I Fil 16 blir annen preposisjonsfrase, *en sarkí* ("i kjødet", NB) oversatt "i det kjødelige forhold". De resterende fire forekomstene skriver om genitivsfraser: Joh 1:13 ("kjødelig vilje" for *thelématos sarkós* = "kjøds vilje" i NB), Gal 5:16 ("kjødelig begjær" for *epithymían sarkós* = "kjøds lyst", NB), Kol 1:22 ("ved hjelp av hans kjødelige legeme" for *toi somati tes sarkós autoú* = "ved hans kjøds legeme", NB), Kol 2:18 ("sin kjødelige sinnstilstand" for *noós tes sarkós autoú* = sitt kjøds sinn; her har NB på lignende vis "sitt kjødelige sinn").

Motivasjonen for de få omskrivningene med "kjødelig" må man søke i den engelske *New World Translation*, som i NV er ført nokså direkte over til norsk. Som ordlyden i NB demonstrerer, kan man godt bruke formuleringer som "kjøds vilje" og "etter kjødet" på norsk uten at dette høres altfor aparte ut i en bibelsk sammenheng, men på engelsk ville det lyde sært å si "the will of flesh" og "according to flesh". Den opprinnelige *New World Translation Committee* skrev heller "fleshly will" og "in a fleshly way", og i den norske *Ny verden-oversettelsen* følger man lydig opp med "kjødelig vilje" og "i kjødelig forstand". Den danske NV-utgaven, *Ny Verden-oversættelsen* fra 1985, leser faktisk "køds vilje" i Joh 1:13 og "etter kødet" i 1 Kor 1:26, 10:18, altså samme litterale gjengivelse som i NB. I det hele tatt viser den danske NV mer selvstendighet i forhold til den engelske *New World Translation* enn den norske utgaven gjør. De danske oversetterne ser ut til å ha tatt i betraktning om en viss omskriving var motivert ut fra forhold som gjaldt i engelsk, men ikke i dansk. De norske oversetterne later til å bestrebe seg på å gjengi den engelske utgavens ordlyd selv der hvor *grunnteksten* kunne vært gjengitt mer ordrett på norsk enn man med rimelighet kunne få til på engelsk. I hvilken utstrekning de norske oversetterne jevnførte sin versjon med grunnteksten, fremgår ikke av utgivernes skrifter. (Det heter på tittelsiden i NV at oversettelsen er "sammenholdt med den hebraiske, arameiske og greske grunntekst", men kuriøst nok legger den danske utgaven til et forsterkende adverb som mangler i den senere norske utgaven: "omhyggeligt sammenholdt med den hebraiske, aramaiske og græske grundtekst".)

9.4 "Kjød" eller omskriving?

Noen observasjoner byr seg fram: I de relativt litterale biblene, NB og NV, er det ingen vesensforskjell på hvordan *basár* oversettes i GT og hvordan *sarks* oversettes i NT. Hovedordene forblir de samme: "kjøtt" og "kjød". Proporsjonene er forskjellige – mest "kjøtt" i GT og overveiende "kjød" i NT – men det er de samme oversettelsene som går igjen. Dette er ikke tilfelle i BS. Hovedglosen for *basár* er "kjøtt", men *sarks* er løst opp i en lang liste av høyst forskjelligartede gjengivelser og omskrivninger, og bare et fåtall av disse har

noe motstykke i oversettelsene av *basár*. Dette demonstrerer et forutsigelig, men likevel interessant poeng: I idiomatiske oversettelser langt mer enn i litterale er *sammenhengen* og *ordenes anvendelse* av stor betydning for hvordan gjengivelsen kommer til å lyde. I NT, særlig i brevlitteraturen, brukes *sarks* nesten alltid i overførte betydninger. Siden en idiomatisk orientert oversetter fokuserer på grunntekstens mening heller enn dens ordlyd, må dette slå kraftig ut i den teksten han utarbeider. Bare når originalens ordlyd og mening faller sammen – dvs. når *basár* og *sarks* brukes i sin konkrete betydning – reflekterer BS hva en litteralt orientert oversetter ville si det "egentlig står" i grunnteksten. I GT står *basár* normalt for den konkrete substansen "kjøtt", enten som mat eller i en levende kropp, og da bruker BS-oversetterne oftest ordene "kjøtt" og "kropp" til å dekke begrepet. I NT brukes ordet *sarks* bare sjelden i konkret betydning, og i en idiomatisk oversettelse må man da søke andre ord og begreper som kan representere det: Det hjelper ikke at grunnteksten har et ord som "egentlig" betyr kjøtt når dette ordet ikke brukes i betydningen kjøtt, men overført.

Tradisjonelt har norsk hatt et ord som betegnet nettopp 'kjøtt i overført betydning' – *kjød*. Det forhold at danske lånord (her med fornorsket staving, *kj* for *k*) noen ganger antar en overført betydning i forhold til sine norske kognater, har for lengst blitt observert. I en anmeldelse av cand. philol. Georges Abels bok *Skikk og bruk i dagligtalen* skrev André Bjerke (1968:60 jf. 132):

I innledningen beskriver han hvordan ordenes form og uttale forandrer seg med generasjonene, og anfører eksemplene 'hoved' > *hode*, 'kjøtt' > *kjøtt*. Han burde ha tilføyet at den dansk-norske variant har beholdt sin figurlige betydning. Nyansen ble registrert allerede ved 1907-reformen: *hodebry*, men *hovedstad*; *kjøtt* til middag, men *kjødets* lyst.

Det dansk-norske "kjød" har "beholdt sin figurlige betydning" ved at den konkrete betydningen er overtatt av "kjøtt", og når "kjød" har blitt avlesset sin konkrete betydning, står bare den figurlige igjen og blir dermed fremtredende. I NB og NV er forekomstene av ordet "kjød" et veritabelt kart over hvor grunnteksten bruker *basár/sarks* i overført betydning. At oversetterne kan klare å samle gjengivelsene av de originale ordene på så pass få hovedgloser som de gjør ("kjøtt", "kropp" og "kjød"), skyldes nettopp at de har ordet "kjød" å gripe til. Dette fremgår tydelig av den tredje bibelutgaven: BS-oversetterne måtte kompensere med flere titalls forskjellige oversettelser da de valgte bort ordet "kjød". Ifølge Oddmund Hjelde (1992:118-119) ble denne termen forkastet fordi den var unorsk og ikke noen særlig treffende gjengivelse i det hele tatt. Hans korte drøftelse kaster noe lys over problematikken som omgir *basár/sarks*:

Særlig problematisk er oversettelsen av det hebraiske *bâsâr* og det greske *sarx*. Kjøtt kan man bare si når det brukes som stoffnavn, og "kjød" med stemt konsonant er ikke noe norsk ord i det hele tatt. For 50 år

siden uttalte den katolske bibeloversetter Peter Schindler: "Kød er i dag blot det fødemiddel vi køber hos slagteren, og det væv der omgiver vort skelet." Derfor vil heller ikke danskene ha det i biblene; for det dekker ikke det semantiske innhold i det bibelske begrep. Dette står nemlig for *hele mennesket som en skapning med legeme og sjel i dens svakhet og forgjengelighet*, til forskjell fra Gud som er ånd. "Alt kjød" betyr alle mennesker. Sal 56,5 lyder i 1930-oversettelsen: "Hvad skulde kjød kunne gjøre mig?" Nå kan danske og norske oversettere (inklusive NB) enes om noenlunde samme formulering: "Hva kan vel *mennesker gjør [sic] meg?*"

I Jer 17,5 har 1930 og NB en gåtefull tekst: "Forbannet er den mann...som *holder kjød for sin arm.*" Man kan hevde at uttrykket er kjent fra eldre litteratur, og at teksten fortolkes av 1. halvvers. Det er likevel en hebraisme som ikke kan brukes i moderne norsk. I idiomatisk oversettelse lyder det: "Forbannet er den *som støtter seg til svake skapninger*".

I NT blir det enda tydeligere at *sarx* må oversettes på forskjellig vis i ulike sammenhenger. I Joh 1:14 forkynner NO [= BS]: "Ordet ble menneske." Jesu utrop i Getsemane lyder: "Ånden er villig, men menneskenaturen er svak." *Hos Paulus* har ordet et enda dypere innhold: Mennesket er ikke bare skrøpelig med *ondt og syndig*. "Å vandre etter kjødet" betyr å la seg lede av vår onde natur. "Kjødets attrå" heter på moderne norsk: "Det menneskene av naturen trakter etter" (Rom 8,4.7).

At det "i NT blir [...] enda tydeligere at *sarx* må oversettes på forskjellig vis i ulike sammenhenger", skyldes ganske enkelt de forhold som så langt er nevnt: Mer enn *basár* i GT brukes *sarks* i NT ofte overført og i mange forskjellige betydninger, noe som må gi seg store utslag i en oversettelse som gjengir grunntekstens formodede mening snarere enn dens faktiske ordlyd.

Mens NB og NV beholder ordet "kjød", er det altså unngått i BS. Dette utlegges som et tap av NB-oversetter Gilbrant (1994: 266-267):

Kjød er et bibelsk hovedord [...] Dette hovedord "kjød" er nå fjernet fra Bibelen og bibelskspråket [*sic*] [...] I noen tilfeller lar det seg kanskje gjøre å finne et annet norsk ord som så omtrentlig dekker meningen av "kjød" i en kontekst. Ofte er det umulig. I alle tilfeller er slike omskrivninger betenkelige. Vi skal ha klart for oss at også de bibelske forfattere hadde slike andre ord til rådighet, men de valgte *ikke* slike uttrykk som de norske oversettere nå har ført inn i bibelteksten.

Den greske termen *sarx* står for eksempel i flere sammenhenger for "menneske". De bibelske forfattere kunne da meget vel ha brukt *ántropos*, menneske, hvis de hadde ønsket det. Men de har ansett at det var noe i deres budskap som bedre kom til uttrykk ved at de brukte ordet *sarx*, kjød. Da kan det bli uforsvarlig for en oversetter å endre grunntekstens språkbruk.

Ut fra et kommunikasjonsteoretisk synspunkt ville man her kunne innvende at selv om bibelskribentene mente at 'noe i deres budskap kom bedre til uttrykk' ved at de brukte *sarks* heller enn *anthropos*, så må man ta hensyn til at de ikke henvendte seg til et norsktalende publikum nitten århundrer senere. *Sarks* kan skiftes ut med "kjød", men dette ordet er ikke særlig egnet til å la noe slags budskap komme til uttrykk overfor en norsktalende av i dag: For den jevne språkbruker vil det være en arkaisk gløse som ikke framkaller stort flere assosiasjoner enn det fossiliserte uttrykket "kjødets lyst". En kommunikasjonsteoretiker i Nidas tradisjon må derfor si at selv om "menneske" ikke skulle være den absolutt ideelle gjengivelsen, er den likevel bedre enn det intetsigende "kjød". Man vil påpeke at bibelskribentene skrev på et annet språk og hadde et annet tilfang av levende ord til rådighet; *sarks* var ikke noe arkaisk og stort sett ubrukt ord i koinegresk, slik "kjød" er det i dagens norsk. En vei rundt slike problemer kan selvsagt bli at leseren gjør seg møye for å forstå hva som ligger i ordet "kjød" og tilegner seg dets betydningsnyanser fra Bibelen ene og alene for å lese Bibelen. Når ordforklaringene bak i NB tar med "kjødet" som et oppslagsord og nevner de forskjellige meningsnyansene, er det åpenbart ment som hjelp i en slik prosess. Det heter bl.a.:

Ordet blir i Bibelen brukt i forskjellige betydninger. Det betegner substansen kjøtt i mennesker og dyr, men ofte betyr det likefram alle skapte vesener, 1Mos 7:21. Andre steder blir det brukt med tanke på slektsammenhengen ('Israel etter kjødet', Rom 9:3). Kjødet er ofte navnet på den syndige menneskenatur som vi er født med som en arv fra Adam (Rom 7:5.18). [...] Hele mennesket, med sjel og ånd, fornuft og sanser, er kjød, Rom 5:19. Kjødet og det 'kjødelige' er ikke bare det som har med grovt sanselige forhold å gjøre – kjødet er ikke 'vår syndige natur' som motsetning til en formentlig 'høyere' natur eller bedre jeg. Hele mennesket er kjød, og alt som ikke er født på nytt, er kjød – især vantro, kjetteri og hat (sier Luther).

Noe av dette kan gjenkjennes som polemikk mot gjengivelsene av *sarks* i BS, som jo omfatter "vår syndige natur". Når oversetterne selv føler behovet for å klargjøre et hovedbegrep i teksten, er det imidlertid tydelig at de ikke har tiltro til at selve oversettelsen alltid klarer å formidle den ønskede mening. Egentlig representerer den ikke norsk idiomatikk, men grunntekstens bruk av den greske termen, som simpelthen er skiftet ut med et (dansk-)norsk ord – formell snarere enn reell oversettelse. Ved en slik mer eller mindre mekanisk utskifting av ord vil den resulterende teksten "obviously contain much that is not readily intelligible to the average reader", for å sitere en av Nidas generelle betraktninger om formell-ekvivalent oversettelse (1964:166). For å få fullt utbytte av sin bibel, må leseren som sagt gjennom noe som nærmest er et

greskstudium uten gresk. En viktig del av det spesifikt religiøse vokabularet, med "kjød" som det kanskje fremste eksemplet, består nettopp av de tradisjonelle avløsertermene for bestemte begreper i grunnteksten: Det er ord som i dag ikke har stort andre funksjoner enn å representere visse hebraiske og greske ord i bibeloversettelser, og som folk uten kjennskap til bibelsk språkbruk bare med innsats kan lære den fulle betydningen av.

Litteralt orienterte oversettere vil se denne innlæringen som en del av selve bibelstudiet, og siden det sjelden lar seg gjøre å finne andre, mer allment brukte enkeltermer til å erstatte slike ord, vil de konservative hegne om dette spesialiserte vokabularet som en viktig ordsfatt. Jf. Gilbrant 1994:250-251: "Disse ord og uttrykk blir forstått, og de blir brukt av alle mennesker med en noenlunde utviklet språkfølelse. Og de som ikke forstår dem, bør virkelig lære dem!" Det fremstår tvilsomt at et ord som "kjød" normalt blir *brukt* i noen større utstrekning i dag, selv av kompetente språkbrukere, men merk at denne NB-oversetter heller ser at bibelleseren må lære seg noen uvante termer enn at de blir skiftet ut med forklarende omskrivninger, slik det er gjort i BS. Gilbrant kan si rett ut at "ikke alt i Bibelen skal være umiddelbart forstått" (1994:68). Tanken synes å være at bare ved et grundig studium av den originale ordbruken – som en norsk leser kan foreta via de etablerte norske avløserordene – er det mulig å oppnå full forståelse av tekstens budskap. Dette er naturligvis det rake motstykket til Nidas prinsipp om å lete etter funksjonelle ekvivalenter i målspråket, for slik å lage en tekst som ideelt sett skal være nettopp "umiddelbart forstått". For øvrig skriver Nida selv (1964:155) noe som kunne anvendes på den pletoraen av omskrivninger BS bruker til å gjengi *sarks*: "At times the translator may be misled by his own paternalistic attitude into thinking that the potential receptors of his translation are so limited in understanding or experience that they must have his 'built-in' explanations. Or he may believe that their language is so deficient that only by certain 'improvements' (often arbitrary and artificial) can he communicate the message." Omskrivningene i BS synes basert på den antagelse at lesernes språk er "deficient" når det gjelder termen *kjød* – hvilket ifølge Gilbrant er feil, "alle mennesker med en noenlunde utviklet språkfølelse" skal forstå hva det betyr. Om den siste påstanden godtas, har BS-oversetterne med alle de forklarende omskrivningene de bruker for å unngå denne termen, utvist en "paternalistic attitude" overfor sine lesere.

Det er viktig å innse at det ikke alltid trenger være noen uenighet om selve *tolkningen* av teksten. Om de omskrivningene BS bruker for *sarks*, kan Gilbrant skrive at "selvsagt mener vi ikke å påstå at alle disse parafraseringer skulle være villedende. Noen av dem kan tvert imot være ganske belysende" (1994:273). At BS- og NB-oversetterne kan være saklig enige om hvordan teksten skal forstås, fremgår også av Judas 7. Her heter det i BS at folk i Sodoma og Gomorra "levde [...] i unaturlige lyster" heller enn at de "gikk etter fremmed kjød", som det står i NB – men en fotnote i NB opplyser at dette betyr at de "fulgte unaturlige lyster", altså samme tolkning som BS-oversetterne la inn i selve teksten. NB-

oversetterne har følt behovet for å klargjøre sin egen gjengivelse i en note; de har med god grunn tvilt på at ordlyden "gikk etter fremmed kjød" makter å formidle meningen "fulgte unaturlige lyster" til en norsk leser av i dag. Dette illustrerer hva Nida (1964:166) skrev om litterale oversettelser: "One must [...] usually supplement such translations with marginal notes, [...] to make intelligible some of the formal equivalents employed, for such expressions may have significance only in terms of the source language or culture." Noen vil da spørre: Siden ordlyden er til for meningens skyld og ikke omvendt, må ikke en optimal oversettelse ha den ordlyden som *på målspråket* best formidler den mening det gjelder, enten den formelt tilsvare originalens ordlyd eller ikke? Tilhengere av et idiomatisk oversettelsesprinsipp vil svare ja på et slikt spørsmål; det er nettopp et slikt resonnement som er rasjonalet for dette prinsippet. Litteralt orienterte oversettere vil derimot reservere seg mot en slik innfallsvinkel, så bruken eller utelatelsen av ordet "kjød" fremstår i norske bibler som en typisk indikator på hvorvidt oversettelsen er literal eller ikke: I kommentarene til sin idiomatiske versjon av NT skriver Erik Gunnes (1968:437) alt i forordet at "vi har oppløst en del av de mangtydige begreper Det nye testamente er så rikt på, og som vi ikke har noe tilsvarende til, i sine enkelte bestanddeler, og oversatt etter meningen; f. eks. vil man lete forgjeves etter ordet 'kjød' i vår tekst." Dette kunne like gjerne vært en beskrivelse av BS-oversetternes metode, og Gunnes' nytestamente ble da også "nøye studert" under arbeidet med BS (Rian 1995:37). Det er nettopp denne *oppløsningen* som vekker uro hos noen. Gunnes selv fortsatte i sitt forord: "Der er mange uttrykk som ikke tåler en slik behandling, uten at noe vesentlig går tapt, – ja, 'kjød' kan være et av dem!" Jehovas vitner har lignende betenkninger (*Vår tjeneste for Riket*, mars 1991, s. 4):

La oss se på eksemplene 'sjel', 'hjerter' og 'kjød'. En idiomatisk oversettelse, som oversettelsen av 1978/85 (...), tyr ofte til omskrivninger og får ikke alltid med disse grunnbegrepene (...) *Ny Verden-oversettelsen* holder seg til grunnbegrepene 'kjød' og 'kjøtt'. Omskrivningene i idiomatiske oversettelser kan i og for seg være riktige nok, men de har ofte en snevrere betydning og kan skjule interessante punkter i bibelteksten, punkter som vil interessere en som ønsker å studere Bibelen, ikke bare lese den.

Med BS i tankene skrev biskop Per Lønning på lignende vis at "bibelske begrepsrammer brytes ned når ett og samme nøkkelord i grunnteksten ustanselig gjengis på ulike måter etter sammenheng, og det i en slik grad at vi heretter vil ha null nytte av bibelordbøker av tradisjonell modell" (sitert etter Gilbrant 1994:251, som ikke oppgir sin kilde). "Kjød" som et hovedbegrep er forsøkt bevart i NB og NV, men i BS har det blitt pulverisert. Fra BS alene kan man ikke lære hvilken bred betydningsfylde originalteksten legger i ett enkelt ord.

Bakgrunnen for kritikken fra forskjellige hold synes å være at også denne betydningsfylden blir ansett som en viktig del av meningen i teksten – et meningsinnhold som ivaretas av teksten som et *hele*, på et høyere nivå enn både den enkelte setning og det enkelte ord. Ut fra et slikt syn kunne man hevde at når BS-oversetterne i likhet med Gunnes har 'oppløst i dets enkelte bestanddeler' et begrep som *sarks/kjød*, har de kun fokusert på setningsnivået – den enkelte sammenheng. Selv om de skulle ha funnet en tilfredsstillende gjengivelse i hvert enkelttilfelle, blir det høyere tekstnivået skadelidende på grunn av mangelen på konsekvens: forbindelseslinjene kuttet mellom de forskjellige forekomstene av *basár/sarks*.

Dette går selvsagt rett til kjernen i debatten omkring litteral eller idiomatisk oversettelse, formell eller dynamisk ekvivalens. Det kan også sies om følgende forhold: Innledningsvis, i presentasjonen av litteral vs. idiomatisk oversettelse, påpekte vi at noen hevder man ikke alltid kan bevare hele meningsfylden i et språklig utsagn uten å reprodusere dets *ytre form* (ordlyd) så vel som dets *indre form* ("mening"). I noen tilfeller er den indre og den ytre formen så nært forbundet at den siste må bevares om ikke også den første skal bli skadelidende. Det er vanskelig å frakjenne Gilbrant (1994:271) hans poeng når han påpeker at antitesen mellom *kjød* og *ånd*, som hyppig kan påvises i bibelteksten, ofte svekkes eller blir helt borte når det ene leddet i antitesen skiftes ut med et ord eller en omskriving som vanskelig kan fungere på samme måte overfor "ånd". Det mest kjente eksemplet på antitesen ånd-kjød er kanskje Jesu ord i Getsemane (Matt 26:41): "Ånden er villig, men kjødet er skrøpelig [menneskenaturen er svak, BS]." Ordlyden i BS kan neppe sies å gi helt samme effekt som grunnteksten, selv om oversettelsen skulle være saklig korrekt.

I tillegg til disse innsigelsene kommer det forhold at omskrivende oversettelser nesten pr. definisjon gir rom for betydelig skjønn fra oversetterens side, og noen vil mene at oversettelsesprosessen blir for vilkårlig, med fare for direkte misvisende gjengivelser. Nida, sitert over, påpekte at "innebygde" forklaringer i selve bibelteksten ofte er "arbitrary and artificial". Siden *sarks* har så mange betydninger, kan ikke oversetteren i alle tilfeller være sikker på at han velger den rette, og oversettelsens fremtidige brukere får ikke noe valg når det gjelder tolkningen. Det kan også tenkes at den opprinnelige skribenten noen ganger ønsket å la flere meningsnyanser komme til uttrykk samtidig, men i en idiomatisk oversettelse er det bare plass til én, hvis man ikke skal legge til fotnoter og liste opp alternative gjengivelser. Tilhengere av litteral oversettelse vil gjerne anklage omskrivningene for å ha en innsnevret betydning i forhold til grunntekstens ord (jf. Jehovas vitners betenkninger i *Vår tjeneste for Riket*, sitert over). I Norsk Bibel-forlagets informasjonsavis for høsten 1995, side 5, lister Einar Bryn opp en serie gjengivelser fra BS som skal være utilfredsstillende. Når BS leser "Ordet ble menneske" heller enn "Ordet var kjød" i Joh 1:14, møter dette straks følgende betenkning: "Hvorfor brukte ikke Johannes det nøytrale ordet 'menneske' (anthropos) hvis det sa nok om Jesu person og vesen? Sier

'kjød' (sarks) noe om måten Jesus var menneske på som skulle bevares?" Bryn er også skeptisk til omskrivningen "menneskets onde natur" (Rom 8:3), som han frykter kan få noen lesere til å trekke tvilsomme slutninger: "Tolker en 'kjød' på denne måten, kan noen oppfatte det som om mennesket er ondt? Er mennesket ondt i seg selv?" Fire av de ti eksemplene som listes opp og kommenteres, har å gjøre med gjengivelser av *basár/sarks*. BS-oversetternes behandling av disse ordene fremstår som kontroversiell.

Vi kan konkludere med at ordene *basár/sarks*, når de brukes i videre betydning, stiller en norsk oversetter overfor et vanskelig valg. Skal han bevare et av grunntekstens hovedbegreper, er han nødt til å gripe til en arkaisk eller endog unorsk glose som for de fleste er ganske ugjennomsiktig; leseren må møysommelig tilegne seg alle de forskjellige meningsnyansene fra selve sammenhengen i tekster som i utgangspunktet må virke obskure. Dette kan utlegges som at oversetteren slett ikke har gjort teksten tilgjengelig for leseren, slik hensikten skulle være: Et hebraisk og et gresk ord som leseren ikke kjenner, er bare skiftet ut med et gammelmodig dansk-norsk ord som han sannsynligvis heller ikke har noe særlig forhold til. Dette blir en lettvent helgardering for oversetteren, som slipper å fortolke den originale termen nærmere og dermed risikere feil og teologiske kontroverser, men det er ikke å vente at den jevne norsktalende med en gang vil fatte tekstens fulle mening. Stilt overfor en obskur, særbibelsk ordbruk vil noen misforstå tekstens intensjoner, mens andre bare vil gi opp å forstå. En oversetter som velger å bruke ordet "kjød" i stor utstrekning, må sikte seg inn på et publikum som er villig til å *studere* Bibelen eller allerede kjenner dens særegne idiomatikk: Mer tilfeldige lesere vil lett falle av.

Velger oversetteren på den annen side å produsere en tekst som skal være umiddelbart forståelig for alle og i pakt med moderne språkføring, må et av grunntekstens enhetlige hovedbegreper med overlegg oppgis: Det må løses opp i en mengde ord og omskrivninger som kan være dels for utflytende, dels for innsnevrede i forhold til grunntekstens begrep, og spesielle språklige effekter som antitesen kjød-ånd blir i beste fall svekket. Oversetteren må ofte støtte seg på sitt eget skjønn når han tolker det originale ordet, noe som i kanskje unødig høy grad befenger oversettelsesprosessen med subjektivitet eller til og med vilkårlighet. Oversetteren stiller dermed både seg og sin oversettelse til hogg for anklager om utilfredsstillende eller endog misvisende gjengivelser – anklager som har blitt BS rikelig til del fra NB-utgiverens side. Det forhold vi har kunnet påvise i andre sammenhenger, gjelder også her: Noen ganger finnes det ikke noen løsning som er fullt ut tilfredsstillende; alle har sine ulemper så vel som fordeler, og oversetteren må velge det minste onde.

10. Oppsummering og konklusjon

10.1. Om bibeloversettelse

Bibeloversettelse fremstår som en usedvanlig utfordrende oppgave, som krever en gjennomreflektert tilnærming til stoffet. Slik oversettelse kompliseres av stor avstand mellom grunnspråk og målspråk, stor avstand i tid mellom de opprinnelige skribentene og dagens lesere, samt en eksisterende bibeltradisjon som uvegerlig har definert visse rammer for hva som oppfattes som riktig og passende i en bibelsk sammenheng – rammer som oversetteren kan bryte bare dersom han er villig til å risikere kontroverser. Gjennom fire hundre år har norske bibler for det meste stått i den *Resen-Svaningske* tradisjon, som går tilbake på en gjennomført litteral bibelutgave fra 1607.

10.2 Indre trekk ved oversettelsene: Sammenfatning og delkonklusjoner

BS: Oversettelsens lesbarhet og naturlige språkføring vil måtte slå enhver som er vant med mer litterale bibelutgaver, så fremt man ikke savner det tradisjonelle hebraiserende bibelspråket som et viktig stilelement. Oversetterne har satt seg som mål å kle grunntekstens mening i en moderne språkdrakt, uten at man dermed ignorerer stilistiske hensyn; noen omskrivninger skyldes nettopp slike hensyn. *Konsekvente* gjengivelser kunne ikke bli *BS*' styrke; grunntekstens begrepsapparat blir gjerne oppløst i tilfeller der det ikke lar seg finne en enhetlig ekvivalent i moderne norsk. Et ord som *sarks* har flere titalls forskjellige motstykker i oversettelsen. Sammenheng og stilhensyn blir avgjørende: Om dyr kan man skrive at de 'formerer seg', mens mennesker 'blir mange', selv om grunnteksten har samme verb i begge tilfeller (1 Mos 1:22 vs. 28). Også nulloversettelse er akseptable der hvor oversetterne ikke ser behovet for en direkte norsk gjengivelse. Særlig konjunksjoner sløyfes nesten rutinemessig, og ikke sjelden kontraherer oversetterne grunntekstens formuleringer der dette kan bedre lesbarheten på norsk.

Grunntekstens *setningsbygning* forplikter heller ikke *BS*-oversetterne: En tunglest periode som Rom 1:1-13 løses opp i mindre, lettteste strykker. Nidas tanker om dynamisk ekvivalens kan skjelnes bak hele bibelutgaven: Poenget er ikke å gjengi originalens ytre form, men dens innhold. Det avgjørende er ikke hvordan en bestemt tanke opprinnelig ble formulert på hebraisk eller gresk, men hvordan den tilsvarende tanken i dag ville bli uttrykt på naturlig norsk. Målet må være en tekst som kommuniserer godt med leseren.

Stilistisk sett plasserer *BS* seg ofte på et ganske nøytralt prosanivå. De stilmarkørene som er å finne i tekstene, plasserer dem for det meste på et typisk litterært nivå – høyere enn muntlig språk, men heller ikke noen utpreget høystil. Visse moderne ord og uttrykk, unntaksvis også ord med en mer teknisk klang, føres noen ganger inn i teksten. Ett eksempel er allerede nevnt, bruken av ordet "formere" i skapelsesberetningen. Dette gjøres likevel med forsiktighet; for det

meste holder oversetterne seg til kjerneordforrådet og er varsomme med fremmedord, selv de som er i vanlig bruk i samtidens prosa (konstraster NV under, med dens uvant liberale holdning til fremmedord). Noen ganger bruker BS-oversetterne likevel ord og uttrykk som drar stilnivået oppover. Det er snakk om slike ord som "miskunn" eller fraser som "komme i hu" (heller enn bare "huske"). Termer med særskilt religiøse konnotasjoner er undertiden bevart; Jesus er fortsatt den gode hyrde og ikke den gode gjeter (men han er likevel hyrde for sauer, ikke for får). Forsiktige anslag mot en slags sagastil lar seg også finne: man tar noen steder i bruk ord som "ætt" og "trel" heller enn mer nøytrale termer som "slekt" og "slave". Selv om bruddet med Resen-Svaning-tradisjonen er tydelig, lar det seg finne enkeltstående tilfeller der det eldre bibelspråket slår gjennom også i BS: Det heter fremdeles "Fader vår" og ikke "vår Far", og noen få ganger bevares selv formuleringer som kan anses som ugjennomsiktige eller misvisende i moderne norsk. Englene synger ennå "ære være Gud", selv om det har vært påpekt at denne setningen er vanskelig å analysere i et språk som ikke lenger har noen levende dativ, og i budene heter det ennå "du skal ikke slå i hjel", selv om dette bygger på et dansk idiom for "å drepe" som ikke lenger er i bruk i norsk og kanskje kan forstås for snevert. Hovedinntrykket er likevel klart: Stilistisk sett er prosaen i BS gjennomgående mer nøytral enn i tradisjonelle bibler. Anslag i retning av et høyere stilnivå kan finnes, og oversetterne plasserer uten tvil sin tekst i det øvre skiktet av litterær prosa. I det tekstutvalget som her er gjennomgått, lar det seg likevel ikke påvise noen konsekvent høystil, langt mindre noe forsøk på å etablere en særbibelsk stil etter mønster av Resen-Svaning-tradisjonen.

NB: Denne oversettelsens hovedprinsipp, av utgiverne karakterisert med et så sterkt ord som "konkordant", har langt på vei definert både dens språkføring og dens stilnivå. Den vekten oversetterne har lagt på å videreføre den tradisjonen som Bibelselskapets 1930-oversettelse stod i, har også spilt en avgjørende rolle. Man skal likevel være klar over at NB virkelig er gjennomgående revidert og oppdatert i forhold til 1930-utgaven, ikke bare en forsiktig oppusset variant av den. Bare få utpreget arkaiserende ord og formuleringer ble påvist i gjennomgangen av bibeltekster, og de det er snakk om, er en del av sentrale tekster der oversetterne er spesielt tilbakeholdne med å forandre den klassiske norske ordlyden. Dermed står det ennå "du skal ikke ha andre guder *foruten* meg" i det første bud, og i Fadervår brukes ennå "helliget vorde ditt navn" og andre konjunktiv-fraser. Andre trekk ved NBs språk bør anses som konservativt riksmål heller enn direkte arkaiserende språk: "aften" heller enn "kveld", "Rom" heller enn "Roma", "legeme" heller enn "kropp" (omvendt fordeling i BS!). Selv om det uten tvil er Resen-Svaning-tradisjonen som får NB-oversetterne til å synes at de konservative termene passer best i en bibelsk sammenheng, er ikke disse termene direkte *avhengige* av denne tradisjonen; det er ikke snakk om en særbibelsk ordbruk. Det må understrekes at

mange av 1930-oversettelsens mest arkaiserende og daniserende termer (f.eks. ”asen”, ”fruktsommelig”, ”vederkveges”, pronomenene ”I” og ”eder”) ble tatt ut i NB. Når noen likevel oppfatter språket i NB som noe gammelmødig (f.eks. Rian 1995:38), spør det om det ikke er selve den hebraiserende stilen som føles gammeldags fordi den forekom i eldre bibler, men ble skjøvet til side i BS.

Selv om forestillingen om en ”særbibelsk” stil opprettholdes, har NB-oversetternes tradisjonsprosjekt altså betydelig fleksibilitet innebygd. Til dels gjelder det samme for deres ”konkordante” praksis. De hovedordene som de savnet i BS, så som ”kjød”, er gjenninnført, og oversettelsen som helhet kan med rette kalles *hovedsakelig* literal. I visse henseender er den likevel mindre ”konkordant” enn 1930-utgaven. Man sløyfer noen ganger unødvendige konjunksjoner, og lange perioder i grunnteksten (særlig i Paulus-brevene) løses noen ganger opp i kortere setninger. Det må likevel presiseres at NB-oversetterne her viser langt større tilbakeholdenhet enn BS-oversetterne.

Der hvor oversetterne avviker fra konkordante prinsipper, søkes dette ofte begrunnet med at tidligere norske bibelutgaver (tydeligvis ikke medregnet BS) har gjort det samme: Man viser altså igjen til *tradisjonen*. Forestillingen om at det i alle sammenhenger bør være kontinuitet mellom yngre og eldre bibelutgaver, er viktig for oversetterne. Når målet var å utarbeide en moderne bibelutgave som samtidig skulle føye seg naturlig inn i den fire hundre år gamle Resen-Svaning-tradisjonen, måtte balansegangen bli vanskelig: Innenfor denne rammen må NB sies å være en vellykket bibeloversettelse, siden man har klart å modernisere den tradisjonelle ”bibelske” stilen uten å samtidig skape påtagelige stilkollisjoner – slik utfallet lett kunne blitt.

NV: I likhet med NB preges oversettelsen av det konkordante prosjektet den er et produkt av. Mer enn i selv NB er det god *konsekvens* mellom gjengivelsene. Man bruker ikke eulogistiske omskrivninger som ”Guds tjener” hvis det i originalen står ”Guds slave”, og heller ikke hensynet til lesbarhet og naturlig språk veier som regel tungt nok til at man avviker fra nokså konkordante gjengivelser. *NV*-oversetterne forsøker også å gjengi *alle* elementer i grunnteksten; også konjunksjoner og partikler skal alltid ha et motsvar i oversettelsen, skjønt utgiverne selv innrømmer at de ”ikke alltid føles nødvendige på norsk” (*Vår tjeneste for Riket*, mars 1992, s. 4). For å la finere meningsnyanser komme til uttrykk, og også fordi man nødvendig vil oversette forskjellige ord på grunnspråket med samme norske ord, bruker *NV* usedvanlig mange *definisjonsoversettelser*: Tilgjengelig norsk vokabular utvides med lengre sammenstillinger, f.eks. ”den bebodde jord” heller enn bare ”jorden” eller ”verden” om et enhetlig gresk ord som står for jorden som menneskenes hjem. Nok et tegn på hvor opptatt man er av detaljer i grunnteksten, er de mange utfyllingene og omskrivningene som skal innfange verbenes *aksjonsart*, slik oversetterne mener den kommer til uttrykk i grunntekstens verbformer: For eksempel kan et verb som i BS og NB bare er oversatt ”sa”, etter *NV*-

oversetternes mening ha en form som signaliserer et ufullført, ingressivt eller progressivt aspekt – og derfor tar man i bruk formuleringer som ”begynte å si” eller ”sa videre”.

Grunntekstens *setningsbygning* forsøkes også bevart: Periodene blir ofte lange og til dels tunge, med innskudd og bisetninger. Selv i tilfeller der dette må gå ut over lesbarheten – som i Rom 1:1-13 – unnlater oversetterne som regel å dele grunntekstens perioder inn i kortere biter.

Oversetternes spesielle teologi skinner noen ganger gjennom, som når gudsnavnet Jehova brukes i begge testamenter, når første forekomst av ”Guds Ånd” skrives om til ”Guds virksomme kraft”, eller når det hebraiske ordet for ”fugl” heller oversettes ”flygende skapning” fordi man ellers ville komme i skade for å implisere at Bibelen (tenkt å være ufeilbarlig) lærer at flaggermus er fugler. Det er ikke dermed sagt at BS og NB er mer nøytrale og *ikke* speiler oversetternes teologiske oppfatninger, men siden deres teologi må antas å ligge nærmere tradisjonell kristendom enn tilfellet er for Jehovas vitners lære, blir eventuelle tendensiøse oversettelser mindre følbare.

Stilistisk sett lar ikke NV seg enkelt plassere. Som i BS og NB er det mulig å finne mange ord med en litterær stilverdi. En oversettelse som på den ene siden beholder et alderdommelig ord som ”kjød” eller det høytravende uttrykket ”komme i hu”, men som samtidig bruker (kvasi-)vitenskapelige, tekniske og administrative termer som ”dynamisk energi”, ”lyskilder” og ”registrering”, står imidlertid i fare for å bli oppfattet som stilløs. Hovedorienteringen er likevel klar: Man sikter mot en ”moderne” språkføring, med et vokabular som gjerne kunne være basert på dagens avisspråk. Dermed skaper Gud ”lyskilder” på himmelen til å avmerke forskjellige ”tidsperioder”, og en ”høygravid” Maria drar til Betlehem for å bli ”registrert”. (Ordet ”kjød” tok man antagelig i bruk fordi det knapt fantes noe reelt alternativ om man skulle gjennomføre en tilnærmet konkordant oversettelse av *sarks*.) Selv de forholdsvis forsiktige anslagene i retning av sagastil eller høylitterær prosa som kan spores i BS, har bare unntaksvis noe motstykke i NB. Det er riktignok ”hyrder” og ikke ”gjetere” på betlehemsmarkene, men ved synet av englene blir de ”svært redde” og ikke ”meget forferdet”, og de blir fortalt at det er født en konge av Davids ”slekt”, ikke av hans ”ætt”.

Det gir en underlig effekt når et slikt moderne vokabular kobles sammen med en gjennomgående hebraiserende og grekiserende språkføring, som vi ellers forbinder med det alderdommelige, danskpåvirkede ordtilfanget i Resen-Svaning-tradisjonen: Jehovas vitner vil ha en konkordant bibel, men avskjærer sin oversettelse fra den tradisjonen som har etablert et stilleie der hebraiserende norsk føles naturlig. Ved å lese NV kan dagens nordmenn muligens få en idé om hvordan Resens opprinnelige bibelutgave fra 1607 fortonte seg for *samtidens* lesere, før dens vokabular ble arkaisk og dens hebraiserende språk etablerte seg som et eget stilleie innen dansk-norsk, så det fremmedartede kom til å bli oppfattet som riktig og naturlig innen den nye genren ”bibelspråk”.

10.3. Sluttkonklusjon

Konklusjonen må bli at de tre biblene i hovedsak svarer til utgivernes egne beskrivelser og oppfyller deres programmer. I alle tre versjoner lar det seg finne enkeltstående tilfeller der oversetterne velger overraskende løsninger som ikke uten videre synes å stemme med deres siktemål og metoder, men disse eksemplene endrer ikke helhetsbildet. *BS* er blitt en bibel på moderne norsk; oversetterne har stilt seg fritt i forhold til både bibeltradisjonen og grunntekstens ytre form. *NB* er i hovedsak litteralt (skjønt neppe ”konkordant”) oversatt, og selv om revisjonene er betydelige, må utgaven regnes til den tradisjonen utgiverne gjerne vil knytte seg til. *NV* er utpreget litteral, enda mer enn *NB*, og setter hensynet til tilnærmet konkordans med grunnteksten over hensynet til naturlig norsk språkføring. Så selv om de tre oversetterkomitéene hadde til dels grunnleggende forskjellige oppfatninger av hvordan en god og nøyaktig bibeloversettelse skulle være, har de i det vesentligste nådd sine respektive mål.

Litteratur

- Albrektson, B. 1992: Att upplyfta sina fötter och sin själ. I: Kvarme 1992, s. 83-92.
- Altarbok for den norske kyrkja*. 1921 (sitert fra et opptrykk av 1976). Andaktsbokselskapet. Oslo.
- Ardndt, W. F. og Gingrich, F.W. 1952: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Oversatt og tilrettelagt fra Walter Bauers *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*. Chicago.
- Baasland, E. 1995: Bibeloversettelse og bibelsyn. I: *Bibel og bibeloversettelse*, red. Dagfinn Rian, s. 125-140. Trondheim.
- Beito, O.T. 1970: *Nynorsk grammatikk. Lyd- og ordlære*. Oslo.
- Bibelen eller Den heilage skrifti. Dei kanoniske bøkene i Det gamle og Det nye testamentet*. 1921. Studentmaallaget. Oslo.
- Bibelen eller Den heilage skrifti. Dei kanoniske bøkene i Det gamle og Det nye testamentet*. 1938. Det norske bibelselskap. Oslo.
- Bibelen eller Den hellige skrift. Det gamle og Det nye testamentes kanoniske bøker*. 1930. Det norske bibelselskap. Oslo.
- Bibelsproget*, 1968. Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur. Oslo.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 1987 (tredje utgave; første utgave utgitt 1967). Det norske bibelselskap. Oslo.
- Birkeland, H. 1984: *Lærebok i hebraisk grammatikk* (sitert fra 3. reviderte utgave; 1. utgave utgitt i 1949). Oslo.
- Bjerke, A. 1969: *Hårdt mot hårdt*. Oslo.
- BS = *Den hellige skrift Bibelen. Det gamle og det nye testamente*. 1978/1985. Bibelselskapets forlag. Oslo.
- De teologiske prinsipper for en ny bibeloversettelse: Prinsippkomitéens innstilling. 1957. I: *Norsk teologisk tidsskrift*, årgang 58, s. 151-171.
- Det nye Testamente. Umsett fraa den greske Grunntekst paa norsk Folkemaal og utgjevet med Statskostnad*. 1889. Det Norske Samlaget. Kristiania.
- Det Nye testamente: oversatt for ungdom*. 1959. Det norske bibelselskap. Oslo.
- Gilbrant, T: 1994: *Hva er skjedd med Bibelen?* Drammen.
- Grip, G. 1986: *Konkordans til Det nye testamente*. Oslo.
- Gundersen, D. 1992: Moderne norsk bibelspråk – ordvalg og formverk. I: Kvarme 1992, s. 40-50.
- Gunnes, E. 1968: *Det nye testamente*. Oslo.
- Gunnes, E. 1991: Kan Bibelen oversettes? I: *Det umuliges kunst*, red. Per Qvale m.fl., s. 9-29. Oslo.
- Hele Skriften er inspirert av Gud og nyttig*, 1991 (ved noen henvisninger nedkortet til *Hele Skriften*). Selskapet Vaktårnet uten forfatternavn. Trykt i Tyskland.
- Hernes, G. 1992: Den nye Bibel og det nye Babel. I: Kvarme 1992, s. 76-82.

- Hjelde, O. 1992: Norsk bibelspråk i dag. I: Kvarme 1992, s. 76-82.
- Holter, Å. 1966: *Det Norske Bibelselskap gjennom 150 år*, bind I. Oslo.
- Hostad, J. M. 1976: "Godt nytt" på godt norsk. Hovedoppgave ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Kvarme, O.Ch.M. (red) 1992: *Norsk Bibelspråk*. [Oslo]
- Leivestad, R. 1987: *Nytestamentlig gresk grammatikk* (siteret fra 3. opplag; 1. utgave utgitt i 1975).
- Lundeby, I.: 1965: *Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk*. Oslo.
- Lønning, I.: 1995: "Guds enkle og klare ord?" Et teologisk forsøk i tre satser. I: *Bibel og bibeloversettelse*, red. Dagfinn Rian, s. 51-63. Trondheim.
- Michelet, S., Mowinckel, S., Messel, N. 1930: *Loven eller De fem Mosebøker* (første bind i en fembinds oversettelse av GT; øvrige bind utgitt 1935, 1944, 1955 og 1963, det siste av Mowinckel, A.S. Kapelrud og R. Leivestad). Oslo.
- NB = *Bibelen. Den hellige skrift. Det gamle og det nye testamentes kanoniske bøker*. Bokmål 1998, nynorsk 1994. Norsk Bibel A/S.
- New World Translation of the Holy Scriptures With References*, 1984 (siteret fra et opptrykk av 1988). Selskapet Vaktårnet. Trykt i USA.
- Ny verden-oversettelsen av De kristne greske skrifter*, 1991. Selskapet Vaktårnet. Trykt i Tyskland.
- Ny Verden-oversættelsen av De hellige Skrifter*, 1985. Selskapet Vaktårnet. Trykt i USA.
- Ord i Bibelen*, 1987. Utarbeidet av Gunnar Johnstad. Oslo.
- Påskemagasinet*. 1991. Det norske bibelselskap. Oslo.
- Paeke's Commentary on the Bible*, 1962, redigert av M. Black, Walton-on-Thames.
- Resonner ut fra skriftene*, 1985. Selskapet Vaktårnet uten forfatternavn. Trykt i Tyskland.
- Rian, D. 1995: Norske bibeloversettelser – sett på bakgrunn av dansk-norsk bibeloversettelsestradisjon. I: *Bibel og bibeloversettelse*, red. Dagfinn Rian, s. 9-42.
- RNB = *Bibelen. Den hellige skrift. En redegjørelse om Norsk Bibels oversettelse*. Norsk Bibel A/S, uten år, forfatternavn eller trykkested.
- Robins, R.H. 1990: *A short history of linguistics* (3. utg.) London.
- Seippel, A.: 1915: *Evangelija eller Fagnads-bodi etter Mattæus. Ny umsetjing fraa grunnteksti*. Kristiania.
- SOU 1968:65: Nyöversättning av Nya testamentet. Behov och principer*. Utarbeidet av Nils Quensel m.fl. Stockholm.
- Studiebibelen*, 1996, bind I-V. Red. Thoralf Gilbrant. Hovet.
- Sæbø, M. 1988: The Norwegian Bible Translation of 1978/1985 – What Have We Learned? I: *The Bible Translator*, vol. 39 no. 3, July 1988, s. 308-316.
- Sæbø, M. 1992: Bibeloversettelsen av 1978/85 – arbeidsprosessen og språket. I:

- Kvarme 1992, s. 10-21.
- Tekstbok og Altarbok for den norske kyrkja*. 1908. Salmebogforlaget. Kristiania.
- The Greek New Testament*, 1988 (tredje utgave; første utgave utgitt 1966).
United Bible Societies, red. Kurt Aland m.fl. Stuttgart.
- Vinje, F.E. 1992: Skal Gud tale dagens eller gårsdagens språk? I: Kvarme 1992, s. 22-33.
- Vår tjeneste for Riket* (internt nyhetsbrev for Jehovas vitner), mars 1992, uten forfatternavn/redaktør eller trykkested.
- Wisløff, C.F. 1982: Hva skal vi tenke om den nye bibeloversettelsen? I: *Fast Grunn* 32. Oslo.
- Øyslebø, O. 1978: *Stil og språkbruksanalyse*. Kristiansand.